

Małgorzata K. Frąckiewicz (UwB)

Fot. Ostrow Łomżyńska. Rynek. Targ czwartkowy (źródło: <https://tobrze.wordpress.com/2016/02/06/ostrow-maz-stare-zdjecia/>)

KATALOG NAZWISK MIESZKAŃCÓW PARAFII OSTRÓW MAZOWIECKA (od XIX wieku do pocz. XX wieku)

**KATALOG NAZWISK MIESZKAŃCÓW
PARAFII OSTRÓW MAZOWIECKA
(od XIX wieku do pocz. XX wieku)**

Koncepcja, redakcja naukowa i opracowanie

Małgorzata Krystyna Frąckiewicz (UwB)

Ostrów Mazowiecka 2020–2022

Spis treści

I.	Wstęp	4
II.	Wprowadzenie historyczno-kulturowe	7
1.	Rys historyczny parafii w Ostrowi Mazowieckiej do początku XX wieku	8
1.1.	Obszar i mieszkańcy	10
1.2.	Ostrów (Mazowiecka) w łomżyńskich dokumentach gubernialnych i wspomnieniach.....	13
2.	Parafia w Ostrowi Mazowieckiej w kontekście antroponimii	30
2.1.	Nazwisko jako element identyfikacji ludzi i miejsc.....	30
2.2.	Imię i nazwisko – kody kultury i tożsamości. Historyczna antroponimia parafii w Ostrowi Mazowieckiej	31
2.2.1.	Imiona	31
2.2.2.	Nazwiska	35
2.3.	Klasyfikacja antroponimów	42
2.3.1.	Nazwiska odmiejscowe – szlacheckie i żydowskie	43
2.3.2.	Nazwiska odapelatywne (chłopskie).....	45
2.3.3.	Nazwiska odzawodowe – (miejskie).....	46
2.3.4.	Nazwiska odimienne – identyfikacja kulturowo-religijna społeczności.....	48
3.	Źródła badanych antroponimów.....	49
3.1.	Księgi metrykalne	50
3.2.	Ciekawe wpisy z ksiąg metrykalnych parafii w Ostrowi.....	52
III.	Wykaz ksiąg metrykalnych parafii Ostrów Mazowiecka	69
IV.	Wykaz ksiąg metrykalnych z okręgu bożniczego Ostrów Mazowiecka (od 1868 roku księgi metrykalne w języku rosyjskim)	74
V.	Wykaz skrótów stosownych w opracowaniu	82
A.	Wykaz skrótów słowników i opracowań.....	82
B.	Inne skróty i znaki	84
C.	Skróty źródeł	88
VI.	Słownik-katalog historycznych nazwisk mieszkańców parafii Ostrów Mazowiecka 89	
	Uwagi do Słownika-katalogu.....	89
	Zakończenie	2296

I. Wstęp

(...) aby drogę mierzyć przyszlą,
Trzeba-ć koniecznie pomnieć, skąd się wyszło!

(Norwid C.K., *Niewola*, w: *Pisma wszystkie*, t. 3, *Poematy*,
oprac. J.W. Gomulicki, Warszawa 1971–1976, s. 134.)

Opracowanie pt. *Katalog historycznych nazwisk mieszkańców parafii Ostrow Mazowiecka (od XIX do pocz. XX wieku)* stanowi jedną z wielu publikacji, jakie powstają w Polsce w ramach opisu historycznych nazw osobowych miast, miasteczek i regionów. W tym przypadku są to nazwiska, jakimi posługiwali się mieszkańcy Ostrowi (Mazowieckiej¹), mieszczenie ostrowscy i mieszkańcy parafii, a więc miejscowości, które wchodziły w jej skład. Opracowanie to, traktując o nazwiskach tych ludzi, stawia sobie za cel zgromadzenie obszernego materiału onomastycznego i tym samym stworzenie bazy źródłowej i językowej, pozwalającej na identyfikację tożsamości mieszkańców wskazanych jednostek administracji państwowej i kościelnej oraz umożliwiającej ukazanie procesu kształtowania się nazwisk mieszkańców wskazanego terenu geograficznego i kulturowego.

Jest ono wynikiem zaawansowanej ekscerpcji, katalogowania i opisu antroponimii ziemi łomżyńskiej² i terenów graniczących z tym administracyjno-kulturowym regionem. Powstało ono na zlecenie Muzeum-Dom Rodziny Pileckich w Ostrowi Mazowieckiej i stanowi element realizacji misji tej instytucji, która m.in. upamiętnia, utrwała i popularyzuje wiedzę o dziedzictwie kulturowym miasta Ostrowi Mazowieckiej i jej otoczenia.

Antroponimia to swoisty kod językowo-kulturowy ludzi, społeczności i konkretnych miejsc. W tym przypadku identyfikuje ona tożsamość regionu przynależnego do ziemi nurskiej i graniczącego z dawną ziemią łomżyńską, w tym miastami i miasteczkami, parafiami i osadami, które są powiązane z jej historią, a szerzej z dziejami dawnego Mazowsza oraz z diecezją łomżyńską, co ma swoją współczesną kontynuację.

---

¹ Element nazwy miasta wprowadzony i stosowany urzędowo od 1925 roku.

² Por. m.in. Frąckiewicz M. K., *Nazwiska mieszkańców Łomży XV–XIX wieku w kontekście językowo-kulturowym*, Łomża 2019; Frąckiewicz M.K., *Antroponimia Żydów łomżyńskich w kontekście kulturowym*, w cyklu *Mniejszości narodowe i etniczne w Łomżyńskim w XIX i XX w.*, Łomża 2020; Frąckiewicz M.K., *Nazwisk mieszkańców parafii w Wysokiem Mazowieckiem (opracowanie ze słownikiem)*, Łomża 2020; Frąckiewicz M. K., *Ewangelicy łomżyńscy – opracowanie ze słownikiem*, Łomża 2020.

Onomastykon Ostrowi Mazowieckiej to zbiór nazw osobowych kodujących tradycję, historię i dzieje osadnicze regionu mazowieckiego, m.in. elementy konstytuujące jego charakter kulturowy, w tym osadnictwo tzw. drobnej szlachty mazowieckiej, kolonistów pruskich i Żydów oraz ludności wschodniosłowiańskiej, której obecność łączyła się pierwotnie z granicami regionów Polski, a także z istnieniem od 1866 r. tzw. guberni łomżyńskiej. Do tej ostatniej struktury administracyjnej przynależała Ostrow Mazowiecka, zwana też czasowo: Ostrowią Łomżyńską.

Badanie nazwisk służy podnoszeniu świadomości o tożsamości ich nosicieli, wzbogaceniu wiedzy o języku, kulturze i historii regionu i przyczynia się do identyfikacji zagubionej, często zapomnianej tożsamości kulturowej współczesnych. Tymczasem dzieje nazwisk to historia rodów i rodzin, zaświadczenie integracji różnych środowisk i ich asymilacji kulturowej i społecznej. To także wiedza o społecznym potencjale środowisk lokalnych i ich uczestnictwie w historii regionu i kraju.

Materiał onimiczny zawarty w słowniku-katalogu zawiera obecnie 3854 antroponimy. Być może staną się one w przyszłości podstawą monografii o nazwiskach dawnych mieszkańców parafii w Ostrowi Mazowieckiej³ – jako publikacja uzupełniająca wiedzę o onomastykonie obszaru kulturowo powiązanego z północno-wschodnim Mazowszem. Tymczasem powinien on stanowić jeden z kluczy do głębszego poznawania tożsamości ludzi związanych z konkretnym miejscem i wielkości potencjału małej ojczyzny – w tym przypadku m.in. miejsca gościnnego, otwartego, z którym świadomie swoje korzenie do dziś łączą np. potomkowie Żydów ostrowskich⁴, Polacy żydowskiego pochodzenia, dla których Ostrow i jej okolica stanowią miejsce lat dziecińczych, przestrzeń pięknych, lecz także tragicznych wspomnień.

Charakterystyczne nazwiska ostrowskie (najstarsze, np. *Abramczyk, Malec, Napiórkowski, Prosiński, Ugniewski*; częste i charakterystyczne, np. *Brzostek, Gromkowski, Gumkowski, Gutowski, Fidura, Iwaszkiewicz, Kabat, Kacpur, Kempisty, Koska//Kosko, Kuczyński, Kukuć, Michalik, Nietubyć, Socik, Serowik//Surowik, Zagroba, Zajęc*), a pośród nich wiele odmiejscowych (np. *Godlewski, Wyszomirski, Zalberg, Zalewski, Zaremba*) i odapelatywne (np. *Chronik, Duda, Gałazka, Serowik, Zapisek, Zgoda*), a także licznie reprezentowane obce (np. niemieckie: *Keler, Kliber, Krauze, Markusfeld, Milberg, Miller*,

---

³ Uwzględniam to w planie na przyszłość jako zadanie, na wzór opracowania o antroponimii Łomży – por. np. Frąckiewicz M. K., *Nazwiska mieszkańców Łomży XV–XIX wieku w kontekście językowo-kulturowym*, Łomża 2019 czy Frąckiewicz M. K., *Nazwisk mieszkańców parafii w Wysokiem Mazowieckiem*, Łomża 2020.

⁴ Obecnie jest przygotowywana do druku *Księga pamięci gminy żydowskiej w Ostrowi Mazowieckiej*, której współredaktorem naukowym jest pisząca te słowa. Sięgam więc do wersji roboczej tego cennego źródła, aby szerzej we wprowadzeniu do niniejszego *Katalogu...* ukazać panoramę miasta i jego społeczności w XIX i na początku XX wieku.

Offman, Reychenbach) jasno wskazują na uwarunkowania społeczno-kulturowe przez wieki kształtujące podstawę tożsamości badanego terenu i potwierdzają jego duchowe dziedzictwo, które przynieśli ze sobą i pieczołowicie pielęgowali w wielokulturowym środowisku, szczególnie w XIX stuleciu, osadnicy ostrowscy: przedstawiciele drobnej szlachty, chłopci i mieszczaństwo, rolnicy, wyrobnicy, rzemieślnicy i handlarze, swoi i obcy, ludzie różnej wiary i kultury, żyjący zgodnie na przestrzeni wieków pod błękitem ostrowskiego nieba w trudzie codzienności, doświadczaniu ludzkich pragnień i spełnienia, biedy i bogactwa, podległości i wolności, wojny i pokoju...

Żyjemy w świecie postępującej globalizacji, lecz jeszcze stale współtworzy naszą tożsamość identyfikowalne w wielu planach poznawczych niematerialne dziedzictwo, jakie otrzymaliśmy po swoich przodkach, a naszymi wartościami, coraz częściej upodrzędnianymi, wciąż pozostają: tradycja i rodzina⁵, które kształtują indywidualizm każdego człowieka w kontekście różnorodności. Mamy także w wielu przypadkach silną potrzebę identyfikacji własnej tożsamości, o czym świadczy m.in. swego rodzaju moda na poszukiwanie korzeni, obecnie odzwierciedlająca ludzką potrzebę autoidentyfikacji w warunkach wszechobecnej unifikacji.

Czytelnicy niniejszej publikacji dostają do rąk opracowanie, które pomoże im w rekonstruowaniu wiedzy o pochodzeniu, w docieraniu do źródeł własnej tożsamości, do ocalonej pamięci o przodkach, ukrytej w imionach i nazwiskach oraz metrykach rodzinnych, będących solidną podstawą materiałową niniejszego monumentalnego opracowania.

Oddawany do rąk czytelników historyczny materiał nazewniczy z egzemplifikacjami i kontekstem oraz etymologią licznych nazwisk to także rodzaj przywołania przodków, wspomnienie tych osób z imienia i nazwiska i ich upamiętnienia. Niekiedy towarzyszą temu inne dane, dokładniej informujące o dawnych mieszkańcach parafii w Ostrowi Mazowieckiej, którzy wpisali się swoim życiem w kreowanie obrazu miasta i parafii ostrowskiej jako reprezentacja dawnych mieszkańców: tubylców, osadników, przybyszów i przechodniów⁶ – społeczności współtworzącej tożsamość tego miejsca i wypracowującej jego dziedzictwo, z którego w pełni świadomie winni czerpać ich potomkowie, by je utrwalić i umocnić, a potem przekazać kolejnemu pokoleniu jako niematerialne dziedzictwo o wielkiej wartości⁷.

Małgorzata Krystyna Frąckiewicz

---

⁵ Por. np. Karwatowska M., *Uczeń w świecie wartości*, Lublin 2010.

⁶ Ten interesujący walor badanego terenu, leżącego na ważnym szlaku komunikacyjnym, odzwierciedlają liczne pojedyncze nazwy osobowe.

⁷ W 2018 roku z inicjatywy Muzeum-Dom Rodziny Pileckich przeprowadzono warsztaty genealogiczne w szkołach na terenie Ostrowi Mazowieckiej i trudno było nie zauważyć ogromnego zaplecza świadomości wielu uczniów oraz ich pragnienia wiedzy o własnej tożsamości, lecz także – w licznych przypadkach – jej posiadania.

II. Wprowadzenie historyczno-kulturowe

(...) wartością niezwykle cenną dla członków każdej społeczności jest świadomość tożsamości kulturowej i poczucie przynależności do wspólnoty. Ukształtowana tożsamość kulturowa najczęściej wiąże się z określonym fragmentem przestrzeni jako miejscem pochodzenia, wychowania i aktywności społeczno-kulturalnej. Jedną z zasadniczych potrzeb człowieka jest bowiem poczucie zakorzenienia, które chroni przed zagubieniem w kulturze masowej i w anonimowej zbiorowości. Daje szansę na życie w zgodzie z samym sobą odnajdywanie harmonii i równowagi – bycie sobą, bycie u siebie⁸.

Niniejszej publikacji przyświecają szczególne cele, których realizacja ma służyć angażującemu i efektywnemu budowaniu świadomości o własnej tożsamości mieszkańców parafii Ostrów Mazowiecka i lepszemu rozpoznaniu ich niematerialnego dziedzictwie, jakiego są oni spadkobiercami jako przedstawiciele m.in. społeczności miejskiej, potomkowie rodzin i rodów, żyjących w mieście i jego najbliższej okolicy na przestrzeni od XIX do początków XX wieku, a dokładnie od roku 1808 do 1934, co pozwala na uchwycenie procesów osadniczych i społecznych, jakie wpływały na tworzenie się antroponomastykonu ostrowskiego w ważnym okresie historycznym⁹. Jest to spójne z ideą identyfikacji korzeni jednostek i całej społeczności ostrowskiej, jak również z jej konsolidacją jako grupy spadkobierców zobowiązującej tradycji szlacheckiej i mieszczańskiej, lecz nie tylko, gdyż na przestrzeni badanego okresu na terenie miasta i parafii mieszkali także przedstawiciele innych społeczności etniczno-kulturowych, dynamizujący proces kształtowania zaplecza ekonomiczno-kulturowego badanego terenu.

Początek wieku XIX przyniósł wiele nowych zdarzeń: w 1807 r. Ostrów znalazła się w Księstwie Warszawskim, a od 1815 r. w Królestwie Polskim, a potem – przez doświadczenie powstań narodowych i zaborów – w roku 1866 stała się częścią guberni łomżyńskiej, co trwało aż do odzyskania przez Polskę nieodległości po I wojnie światowej. Stulecie to w znacznym stopniu wpłynęło na zmianę składu narodowościowego ludności zamieszkującej region łomżyński¹⁰. W tym okresie szczególnie zmieniła się struktura społeczna i narodowościowo-

---

⁸ Odoj G., *Tożsamość kulturowa społeczności małomiasteczkowej*, Katowice 2007, s. 236.

⁹ Pośród egzemplifikacji znajdują się również zapisy wyekscerpowane z sumariusza parafii z lat 1600–1605.

¹⁰ Wcześniej był to obszar zdominowany przez osadnictwo drobnej szlachty jako teren powiązany dziejowo z Mazowszem. Ten stan się zmienia w wieku XIX, który dość trwale zmodyfikował obraz ludności w miastach Mazowsza i regionie dawnej ziemi łomżyńskiej, a ostatecznie w pewnym stopniu wpłynął na tożsamość jego współczesnego składu społecznego.

kulturowa samej Łomży¹¹ i miast powiatowych, m.in.: Kolna, Ostrołęki, Szczuczyna, a także Ostrowi.

1. Rys historyczny parafii w Ostrowi Mazowieckiej do początku XX wieku

Ostrów („właściwie Ostrowie”¹²) Mazowiecka to miasto na Mazowszu, którego dzieje są powiązane z ziemią nurską, gdyż ono wraz z terenem parafii stanowiło obszar jednego z jej powiatów, należących do wyodrębnionego w XV w. okręgu warszawskiego¹³. Ma ono także związek z dawną ziemią łomżyńską, gdyż po powstaniu styczniovym parafia ostrowska wchodziła w skład diecezji płockiej, a od 1925 r. stale należy do diecezji łomżyńskiej¹⁴. Stanowiły ją następujące miejscowości wchodzących w skład parafii: Antoniewo, Biel, Dudy, Grabownica Nowa, grabownica stara, grudzie, guty, kacpura, komorowo stare, koziki, koziki Majdan, Kuskowizna, Lubiejewo Nowe Lubiejewo Stare Pałapus Szlachecki, Pałapus Włociański, Podborze, Popielarnia, Pólki, Prosienica, Rogoźnica, Sagaje, Sielc, Stok, Ugniewo Pieńki, Ugniewo Skał, Ugniewo Stare¹⁵.

Przede wszystkim jednak mazowiecka tożsamość kulturowa stanowi tu podstawowy element spójności tych jednostek administracyjnych., potwierdzony m.in. w składzie społecznym.

Rozwój miasta i terenu parafii ostrowskiej łączą się z panowaniem Janusza Starszego¹⁶, który około r. 1420 założył w Ostrowi dwór książęcy i ufundował kościół pod wezwaniem św. Jadwigi Śląskiej¹⁷. Ostrów stała się także miejscem sądów książęcych. W 1421 r. erygowano w Ostrowi parafię¹⁸. W 1434 r. w Róźnie książę Bolesław IV nadał Ostrowi prawa miejskie i

---

¹¹ Por. Frąckiewicz M. K., *Nazwiska mieszkańców Łomży...*, dz. cyt.

¹² Por. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. Chlebowski B., t. IX, Warszawa 1895, s. 696.

¹³ Por. Stupiechowski J., *Najstarsze osadnictwo powiatu Ostrów Mazowiecka*, Warszawa 1975, s. 45–47.

¹⁴ Por. Bender R., *Z życia diecezji płockiej w latach 1914–1935*, „Studia Płockie” 1975, s. 360; Jemielity W., *Powstanie diecezji łomżyńskiej 1925–1975*, w: *Schematyzm jubileuszowy diecezji łomżyńskiej*, Łomża 1975, s. 25.

¹⁵ Por. *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej*, t. V, *Województwo Białostockie*, Warszawa 1924, s. 56–57.

¹⁶ Por. Lalik T., *Ostrowia w XV–XVII w.*, w: *Ostrów Mazowiecka z dziejów miasta i powiatu*, red. S. Russocki, Warszawa 1975, s. 57–59.

¹⁷ Por. tamże.

¹⁸ Pierwszy kościół parafialny istniał od 1421 r. do 1550, a kolejny od 1555 r. Potem świątynię budowano w latach 1796–1801, konsekrowano ją w r. 1830. Były to budowle drewniane. Kościół neogotycki z cegiel postawiano 1892 r., a konsekrowano w 1894 r. Por. Zakrzewski A., *Monografia Ostrowi Mazowieckiej*, Warszawa 1962, s. 162.

zwolnił jej mieszkańców na 12 lat ze świadczeń książęcych¹⁹.

Ostrowie. Albo Ostrow liczył w środku XVI wieku 447 domów, wielki Dwór Królewski, i rzemieślników 200. Dziś ma 183 domów, między temi 12 murowanych²⁰, 1792 mieszkańców, 695 żydów²¹.

Na początku wieku XVII wg *Słownika geograficznego...*: „(...) w Ostrowie (stwo nurskie) 1616 r. „jest garnców co w nich gorzałkę palą 34²²”.

Do rozbiorów istniał powiat ostrowski, a po III rozbiorze Mazowsze włączono do Prus i wówczas zlikwidowano powiat ostrowski i utworzono powiat ostrołęcki z siedzibą w Ostrołęce, w departamencie plockim. W roku 1815 za czasów Królestwa Polskiego miasto i parafia znalazły się w województwie połockim. Od 1866 weszły one w skład guberni łomżyńskiej.

Pod koniec XIX w. w opisie Ostrowi, jaki zawierają opracowania statystyczne gubernatora łomżyńskiego, znajduje się informacja:

Miasto powiatowe w Guberni Łomżyńskiej, nad rzeką Grzybówką, 7 tysięcy mieszkańców, oddalone od Łomży o 72 wiorsty. Położenie geograficzne: 52 stopień 48 minuta szer. płn. i 39 stopień 40 minuta dług. wsch.; łączność pocztowa²³.

Fakt zamieszkiwania w Ostrowi społeczności żydowskiej ukazuje opis z pinkasu tego miasta:

Miasto Ostrów Mazowiecka, położone między Warszawą a Białymstokiem w Polsce, było typowe dla dużych miast żydowskich w Polsce przed Holocaustem: jego żydowski koloryt, chasydzi i praktyczni ludzie; przepelnione synagogi i wszystko było pełne Tory, pobożności i prawości²⁴.

W okresie I wojny światowej podział administracyjny związany z niemiecką okupacją spowodował włączenie powiatu ostrowskiego do generalnego gubernatorstwa warszawskiego, a w 1919 r. wcielono go do województwa białostockiego²⁵.

---

¹⁹ Por. Gawarecki W.H., *Przywileje nadania i swobody przez królów, książąt mazowieckich i biskupów plockich udzielone miastom województwa plockiego*, Warszawa 1827, s. 154–158.

²⁰ Jeszcze w 1897 roku w guberni łomżyńskiej: „Ostatnie miejsce ze wskaźnikiem 2,3% murowanych domów mieszkalnych zajmowała Ostrów, co, jak się wydaje, słusznie tłumaczy A. Dobroński dostępnością i taniością budulca drewnianego z rozległych lasów podmiejskich”. Por. Gwardiak J., *Więziennictwo guberni łomżyńskiej (1866–1915)*, Łomża 2020, s. 103.

²¹ Tamże, s. 154.

²² *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. Chlebowski B., t. IX, Warszawa 1895, s. 203.

²³ Por. PK1886, Dz. V, s. 48–49.

²⁴ KPGŹO, s. 68.

²⁵ Por. Bartniczek M., *Ostrów Mazowiecka i okolice. Panorama historyczno-krajoznawcza*, Warszawa 1987., s. 281–297.

1.1. Obszar i mieszkańcy

Jednym z istotnych mierników rangi społeczno-politycznej i ekonomicznej danego regionu był jest stopień jego urbanizacji. Na przestrzeni wieków liczba ludności parafii i miasta ulegały zmianom, co należy wiązać m.in. z powstaniami i wojnami oraz z wieloma falami chorób zakaźnych i epidemii.

W raporcie z 1792 roku zapisano, że w mieście Ostrowi jest 130 domów, w tym sześć żydowskich i trzy należące do skarbu państwa: dom edukacyjny, dom szpitalny i kancelaria. W mieście mieszka wówczas 867 osób – 732 chrześcijan i 135 osób wyznania mojżeszowego. Wówczas w mieście było: sześciu kupców, doktor, felczer, rzemieślnicy, w tym piwowarzy, szewcy, piekarze, trzech krawcy i dwóch rzeźników²⁶.

Był to czas, kiedy wybuchło powstanie kościuszkowskie i gdy nastąpił III rozbiór oraz kres Rzeczypospolitej szlacheckiej. Po tych zdarzeniach miasto i parafia, włączone w strukturę powiatu ostrołęckiego zostają upodrzednione.

W związku z tym spada liczba ludności w mieście do 558 osób. W roku 1806 na Mazowsze wkraczają wojska rosyjskie i oddziały napoleońskie. W tym czasie w Ostrowi mieszka 1143 osoby (761 chrześcijan i 382 wyznawców mojżeszowych). W roku 1810 jest ich łącznie 1376 i stale wzrasta liczba ludności żydowskiej²⁷.

W 1830 roku Ostrów zajęła pozycję znaczącego miasta w województwie płockim. Miasto zyskało na tym, że przeprowadzono szosę z Warszawy do Białegostoku i Wilna. Nastąpiło ożywienie w rzemiosłach, co spowodowało, że wówczas w mieście było m.in.: 33 szewców (np. *Franciszek Choinowski lat czterdzieści Małyster Kunsztu Szewckiego nie krewny bliski Sąsiad, w Mieście Ostrowi zamieszkali*. KZO 1825, poz. 64; *Jan Ubryk, Szewc z Ostrowi, syn Jana i Jadwigi Małzonkowi Ubrykowi z Węgrowa, owdowiała żona Konstancja z Tarałowskich*. KZO 1831, poz. 206), 15 krawców (np. *Córka Piotra i Bogumiły z Karpińskich Małżonków Szafarskich w Wsi Lubieiewie z Professyi Krawieckiej utrzymujących się (...) w Wsi Lubieiewie zamieszkali... z których żaden nie jest krewny zmarły*. KZO 1826, poz. 79; *Berek Chackowicz Tuchszneyder, lat 20, syn Chacka Jankielowicza i Dwory Herszkowny w Ostrowi zamieszkały, z professyi Krawieckiej wraz z oycem utrzymujący się (...)* KMOB 1832, poz. 5), 11 piekarzy (np. *córka Starozakonnych Beniamina Joszkowicza i Ryfki Leybowny małżonków Judyszków piekarzów*. KMOB 1836, poz. 13; *córka niegdy Chaima i Cyrli małżonków Piekarz, Ostrów*. KZO 1930, poz. 55), 10 kuśnierzy (np. *Hana Kruszka, córka Starozakonnego Icka Jakubowicza Kuśnierza w*

---

²⁶ Dobroński A., *Ostrów Mazowiecka w XVIII–XIX wieku*, w: *Ostrów Mazowiecka z dziejów miasta i...*, s. 92–98.

²⁷ Tamże.

Ostrowi zamieszkałego KUOb 1837, poz. 31; Antoniego Sławkowskiego Kuśnierza lat czterdzieści mającego... w Ostrowi zamieszkałych. KUO, 1837, poz. 156), 9 rzeźników (np. Mendel Leybowicz lat siedemdziesiąt Rzeźnik w Mieście Ostrowi zamieszkali niekrewni. KZO 1825, poz. 22), 9 grabarzy (np. i Marcina Zadrogi Grabarza lat piędziesiąt pięć mającego, obydwóch w Ostrowi zamieszkałych. KUO, 1837, poz. 156), 7 bednarzy (np. Świadkowie: Franciszek Wardaszka 29 l. i Roch Boniewicz 34 l., Bednarze z Ostrowi. KUO 1829, poz. 10), 15 karczmarzy i szynkarzy (np. Jan Wilamowski Szynkarz, lat Trzydziestu Jeden (...) w Wsi Stoku zamieszkali... z których Pierwszy jest Oycem zmarły. KZO 1827, poz. 42; Kazmierz Apaleński 39 l. Szynkarz (...) z Komorowa. KUO 1829, poz. 27) itd.²⁸

Według danych z roku 1843 w mieście jest około 190 domów mieszkalnych, 390 zabudowań gospodarczych, około 30 gmachów użyteczności publicznej i zakładów wytwórczych. W 1857 roku liczba ludności to 3983 osoby, a w roku 1865 – ponad pięć tysięcy, w tym: 3362 Żydów, 1848 chrześcijan i 23 osoby innych wyznań²⁹.

Dane dotyczące ludność w powiecie ostrowskim w 1883 rok przedstawiają się następująco: „łącznie 75 600 dusz, w tym: 37 492 mężczyzn i 38 108 kobiet”³⁰.

Ciekawe informacje wynikają z zapisów o warstwach społecznych, które tworzyły środowisko kulturowe i gospodarcze powiatu ostrowskiego: „965 szlachty dziedzicznej, 24 duchownych, 250 kupców, 12 851 mieszczan, 36 261 chłopów, 16 500 szlachty, 1 041 żołnierzy w stanie spoczynku, 7 660 kolonistów, 48 obcokrajowców”³¹. Ten przekrój społeczności ukazuje, że tradycje osadnictwa na tym terenie wiązały się z drobną szlachtą, wiek XIX zaś przyniósł znaczne zmiany w strukturze etniczno-kulturowej. W rejestrach metrykalnych pojawiają się np. zapisy:

(...) zawarte religijne małżeństwo między Szlachetnemi Ludwikiem Reichpenbach 47 l. Młodzianem Maystrem Professyi Farbarskiej w Gutach, urodzonym we Wsi Kirymitrn Parafij Langheim Powiecie Rostenberg Kraju Pruskiem, Syn Gotliba i Maryanny Elzbiety z Feyrabeth Reichenbach byłych handlarzy tamże zamieszkałych a Wdową Maryanną Skierkowską z Prosinskich 54 l., po niegdy Woyciechu Skierkowskim, córka Kazimierza i Ewy z Gutowskich Prosienskich byłych Dziedziców z Gut. Poświadczyli: Jakob Kulesza 38 l. Dziedzic Cząstkowy z Ugniewa i Franciszek Gutowski 30 l. Dziedzic na Wsi Gutach. KMO 1828, poz. 9; Krystof Badede, Wyrobnik Religii Ewangelickiej 80 l. umarł w Domu nr 1 w Niegowcu, owdowiała Zona Anna z Kamienskich w Niegowcu. Poświadczyli: Gottlib Kozłowski 40 l. Tokarz z Ostrowi i Jakob Szreyter 30 l. Kapelusznik z Ostrowi nie

---

²⁸ Por. tamże.

²⁹ Por. tamże, 98.

³⁰ PK1883, s. 104.

³¹ PK1883, s. 105.

krewni. KZO 1828, poz. 32; *August Heyden, 5 lat umarł w Domu nr 150 w Ostrowi, syn Karola Heydena 56 l. Wyrobnika Religij Ewangeliskiej i Fryderyki z Hopen z Ostrowi. Poświadczył Karol Wegner 48 l. Mayster Kunsztu Młynarskiego z Ostrowi.* KZO 1828, poz. 91; *Walenty Staniszewski³², Młodzian Dziedzic Cząstkowy zamieszkały i urodzony w Wsi Chmielewie, syn niegdy Michała i Maryanny z Skarzyńskich³³ Dziedzicow Cząstkowych z Chmielewa oraz Joanna Prosieńska Panna, córka Andrzeja i Katarzyny z Szymborskich Dziedzicow Cząstkowych z Gut, przy Rodzicach zostająca.* KMO 1834, poz. 14; *Umarł w Ostrowi na kaszel August Reychenbach Ewangelik rymarz lat sześćdziesiąt pięć liczący w Ostrowi zamieszkały, syn zmarłych małżonków Jana i Maryanny Reychenbachów wyrobników z Ostrowi zostawiwszy po sobie owdowiałą żonę Dorotę z Ruckich i dzieci troje Karola, Wilhelminę i Juliannę.* KZO, 1837, poz. 120; *Judes Wolmberg (w spisie końcowym: Wolberg), córka Starozakonnych Chaima Gerszonowicza waciarza i Asny Juszkowny w Ostrowi zamieszkałych.* KUOb 1837, poz. 88; *Sora Zysla Chomontowicz, córka Majera Wolfowicza Chomontowicza Nauczyciela Żydowskiego i Estey Nochymowney z Ostrowi.* KUOb 1841, poz. 39; *Mortek Zalberg, syn Starozakonnych Herszka Moszkowicza i Feygi Noskowiczowny w Ostrowi zamieszkałych.* KUOb 1836, poz. 35; *Maryam Zelazko żyła lat 5, córka Starozakonnych Abrama Moszkowicza i Perły Beniaminowny w Ostrowi zamieszkałych z krawiectwa utrzymujących się.* KZO 1836, poz. 9.

W 1886 r. powierzchnia powiatu ostrowskiego liczyła 1300 wiorst kwadratowych, a ludność – 77 123 dusze³⁴, co potwierdza znaczny jej wzrost.

Ludność w mieście Ostrowi wg danych o guberni łomżyńskiej to w 1888 rok: zawartych małżeństw – 95, urodzin z prawego łoża – 264 (w tym 127 chłopców i 137 dziewcząt), urodzin pozamałżeńskich – 3 (w tym 1 chłopiec i 2 dziewczynki), a liczba zgonów: 71 mężczyzn i 65 kobiet; razem 134 osoby. Statystycznie przybyło 133 osoby³⁵. W 1897 roku (bez wojska) w mieście było: mężczyzn – 4 512; kobiet – 4 798; razem – 9310 osób obu płci³⁶.

---

³² Nazwisko utworzone od n. msc. *Staniszewice* Maz., rad., gm. Chynów; *Staniszowice* Krpld. (za: SEM cz. 3, s. 184).

³³ *Skarzyński* de ar Pomyany 1467. HKap., poz. 127; *Skarzinskie* dicti Kysyele de Malibrog herbu Buncze 1477. HKap., poz. 130. nazwisko utworzone od n. msc. *Skarzyno*, dziś *Skarzyn* Maz. ciech., gm. Płońsk (za: SEM cz. 3, s. 176) też od n. msc. *Skarzyn* (-Abramy, -Nowawieś, -Starawieś) Maz. łomż., gm. Czerwin, pow. ostroł.; *Skarżyn* Stary, Nowy gm. Zambrów (por. NWHS, s. 168) formantem *-ski*

³⁴ PK1886, Dz. IV, s. 3.

³⁵ PK 1888, Dz. II, s. 52–53.

³⁶ PK 1897, Dz. IV, s. 315.

W 1888 roku w powiecie zawarto małżeństw: 726; narodzin z prawego łoża było 2 120 (w tym 1054 chłopców i 1066 dziewcząt), narodzin pozamałżeńskich 95 (w tym 46 chłopców i 49 dziewczynek); liczba zgonów to: 1 158 (w tym 682 mężczyzn i 476 kobiet). Statystycznie przybyło 1057 osób³⁷.

Stan ludności w powiecie na 1 stycznia 1897 roku (bez wojska) był następujący: mężczyźni 40 056, kobiety – 42 177; razem – 82 288 osób obu płci³⁸.

W jednym z opracowań monograficznych czytamy, że:

Drugą pod względem zaludnienia w guberni była powiatowa Ostrów z dużym garnizonem wojskowym, ważny węzeł komunikacyjny między Narwią a Bugiem, a tym samym prężny jak na regionalne warunki ośrodek handlowy. Z drugiej strony zapóźnienia z lat sześćdziesiątych odbijały się niekorzystnie do końca caratu na warunkach bytowych mieszkańców. Powiat charakteryzował się bardzo dużą śmiertelnością. Tu ogniskowały się głównie epidemie nawiedzające gubernię, m.in. w 1887 r. ospy czy w 1894 r. cholery. Wskaźniki przyrostu naturalnego poprawiły się w końcu XIX w., choć zaraz zastępowało je wychodźstwo poza granice Królestwa. Ożywienie miasta nastąpiło po 1905 r. Jednocześnie słabła w tym okresie zależność od Łomży na rzecz nasilających się związków z ośrodkiem warszawskim³⁹.

Był także w Ostrowi do 1893 r. największy w guberni (na 20 miejsc) areszt policyjny miejski⁴⁰.

1.2. Ostrów (Mazowiecka⁴¹) w łomżyńskich dokumentach gubernialnych⁴² i wspomnieniach⁴³

Niezwykle interesujące dane przynoszą zapisy, jakie znajdują się w opracowaniu pt. *Pamiętnyje książki*, które zawiera różne informacje statystyczne dotyczące Ostrowi i ówczesnego powiatu ostrowskiego.

Rozwój miasta i jego gospodarcze zaplecze poświadczają funkcjonujące w nim zakłady produkcyjne i fabryki, jakie istniały w Ostrowi, np. w roku 1882. W dokumentach gubernialnych

---

³⁷ PK1888, Dz. IV, s. 52–53.

³⁸ PK1897, Dz. IV, s. 315.

³⁹ Gwardiak J., *Więziennictwo guberni...*, dz. cyt., s. 105. Por. też: J. Kowejsza, J. Łukasiewicz, *Powiat Ostrów Mazowiecka w latach 1867–1918*, w: *Ostrów Mazowiecka. Z dziejów miasta i powiatu*, Warszawa 1975, s. 183–187; G. Worobjew, *Iz moich istoriko-archeologiczeskich ekskursij po łomżinskoj gubernii*, w: „Istoriczeskij Wiestnik”, 1903 r., nr 9, s. 1043; A. Zakrzewski, *Ostrów Mazowiecka w latach 1867–1918*, w: *Ostrów Mazowiecka. Z dziejów...*, s. 193–198.

⁴⁰ Por. Gwardiak J., *Więziennictwo guberni...*, dz. cyt., s. 233.

⁴¹ Od 1926 r. nazwa obowiązująca do dzisiaj.

⁴² Opracowano na podstawie tekstu pt.: *Pamiętnyje książki*, tłumaczenie: Ewa Kamińska, maszynopis w dyspozycji ŁTN im. Wagów w Łomży (dalej skrót: PK).

⁴³ Por. *Księga pamięci gminy żydowskiej w Ostrowi Mazowieckiej*, materiał roboczy.

wymienia się:

- 1 zakład sukienniczy – 3 pracowników, wydajność – 4400rub.,
- 1 olejarnia – 8 pracowników, wydajność – 1200rub.,
- 3 octownie – 6 pracowników, wydajność – 1060rub.,
- 2 browary – 4 pracowników, wydajność – 855rub.,
- 1 tytoniowy – 32 pracowników, wydajność – 23120rub.,
- 13 młynów parowych – 14 pracowników, wydajność – 13900rub.,
- 1 cegielnia – 4 pracowników, wydajność – 4300rub.,
- 1 maszyn rolniczych – 4 pracowników, wydajność – 5000rub.

Łącznie funkcjonowało 29 zakładów zatrudniających 78 pracowników⁴⁴. W roku 1886 jest tam:

- 1 zakład sukienniczy – 1 pracownik, wydajność – 420rub.
- 3 olejarnie – 9 pracowników, wydajność – 984rub.
- 2 octownie – 2 pracowników, wydajność – 1404rub.
- 2 miodosytnie – 2 pracowników, wydajność – 33750rub.
- 1 browar – 11 pracowników, wydajność – 19200rub.
- 1 tytoniowy – 22 pracowników, wydajność – 75294rub.
- 1 destylarnia – 3 pracowników, wydajność – 15925rub.
- 14 wiatraków – 18 pracowników, wydajność – 30112rub.
- 2 cegielnie – 6 pracowników, wydajność – 2200rub.
- 1 maszyn rolniczych – 4 pracowników, wydajność – 2270rub.

Łącznie funkcjonowało 28 zakładów produkcyjnych o wydajności 181 565 rubli, zatrudniających 78 pracowników⁴⁵.

Natomiast na terenie powiatu w tym samym czasie były następujące zakłady produkcyjne i fabryki:

- 3 gorzelnie – 12 pracowników, wydajność – 53300rub.
- 1 octownia – 1 pracownik, wydajność – 60rub.
- 3 browary – 11 pracowników, wydajność – 12260rub.
- 16 terpentynowych – 16 pracowników, wydajność – 12364rub.
- 64 wiatraki – 77 pracowników, wydajność – 53370rub.
- 6 cegielni – 16 pracowników, wydajność – 10687rub.
- 3 garncarnie – 6 pracowników, wydajność – 650rub.

Łącznie w powiecie ostrowskim w 1882 roku było 109 zakładów, zatrudniających 201 osób, o łącznej wydajności 162 957 rubli⁴⁶.

---

⁴⁴ PK 1883, s. 109, 111.

⁴⁵ PK1886, Dz. IV, s. 19.

⁴⁶ PK1883, s. 109–111.

Dane z roku 1886 przedstawiają się następująco:

- 5 garbarni – 8 pracowników, wydajność – 164rub.
- 2 olejarnie – 4 pracowników, wydajność – 300rub.
- 2 gorzelnie – 18 pracowników, wydajność – 168030rub.
- 1 octownia – 1 pracownik, wydajność – 75rub.
- 1 browar – 2 pracowników, wydajność – 3240rub.
- 8 terpentynowych i smolni – 20 pracowników, wydajność – 5522rub.
- 1 szpagatu – 1 pracownik, wydajność – 100rub.
- 1 olejarnia – 1 pracownik, wydajność – 1000rub.
- 63 wiatraki – 82 pracowników, wydajność – 55125rub.
- 19 młynów wodnych – 25 pracowników, wydajność – 7310rub.
- 5 cegielni – 14 pracowników, wydajność – 4470rub.
- 2 wyrobów z bursztynu – 5 pracowników, wydajność – 625rub.

Łącznie funkcjonowało 113 zakładów produkcyjnych, zatrudniających 188 pracowników, o wydajności produkcji 147 961 rubli⁴⁷.

Powyższe dane stanowią kontekst poznawczy dla informacji, jakie zawierają akta metrykalne, w których znajdujemy osoby trudniące się różnymi zajęciami, np. są tu wymienieni gorzelnicy:

Liba *Leybowicz*, Corka Gerszona, Gorzelnika i Maryem z Moszkow w Ostrowi zamieszkałych w domu pod numerem Osmym w Rynku (1808 r.); Gersin *Leybowicz* i Josk *Leybowicz*, szynkarze trunku gorzelnego w Ostrowi (1817 r.); ...zaszło przyrzeczenie małżeństwa między Ucz. Janem *Filipiakiem*, wdowcem po Maryanni Kędziorowney, za parobka w Komorowie zostającym, synem Mikołaja i Franciszki a Anną Nawrocką, córką Jozefa we wsi Pniewie, gminy tegoż nazwiska, gorzelnika (1816 r.); Emilia Józefa *Grochulska*, córka Marcina *Grochulskiego* Gorzelnika z Komorowa (1838 r.).

W innych opisach źródłowych są, m.in. przywołania fabrykantów:

Gedzla i Szeyny z Maierowiczów małżonków Heyzowiczów Fabrykantów Mydlarskich w Ostrowi zamieszkałych. KZOb 1836, poz. 31; *Elluzer Idzkowicz, syn Bonka fabrykanta terpentyny w Maydanie Komorowskim i Estery Jakubowiczowny, Komorowo Dom Wielmożnego Zielińskiego*. KUO 1819II, poz. 75; *Ićk Ele Ingber, syn Starozakonnego Jankiela Ickowicza fabrykanta oleyu i Dwery Całkowny w Ostrowi zamieszkałych*. KUOb

---

⁴⁷ PK1886, Dz. IV, s. 19.

1834, poz. 39; *Abram Ićk Iwrej, syn Herszka Majerowicza Iwreja fabrykanta w Ostrowi zamieszkałego i jego małżonki Ryfki Majerowny*. KUOb, 1852, poz. 62; *Tesia Kielmanowna Moszkowa Jaffa, żona Moszka Jaffy fabrykanta z Majdanu Raduzie w Ostrowi zamieszkała*. KZOb 1855, poz. 100; *Abram Jagoda, syn Szlamy Gerszonowicza Jagody, fabrykanta terpentyny w Smolarni zamieszkałego i jego małżonki Estery Moszkowny*. KUOb, 1854, poz. 24; *Abram Zurek Szulimowicz Kohn miesięcy dziesięć żyjący syn Starozakonnych Szulima i Blumy Srułówny w Ostrowi z fabrykacyi siodła utrzymujących się*. KZOb 1834, poz. 15; *Jan Frydrych Kreiel [w rejestrze Krejil] 60 l., mąż Maryanny Elizabeth Krauze, Rakarz Dom nr 1, świadkowie Krystyan Will i Karol Wiehert Fabrykanci Smoły z Rakarzu*. KZO 1822I, poz. 61; *Ludwika Kuntz, córka Jana Kuntza utrzymującego fabrykę w Komorowie zamieszkałego i jego małżonki Henryety*. KUO, 1843, poz. 97; *Abram Joszk, syn Szymena Berkowicza Lewita fabrykanta wyrobów bawełnianych i Chaji Ryfki Ićkowny, Ostrów*. KUOb 1860, poz. 126; *Izrael Szmulowicz podrabinek i Szmul Izraelowicz fabrykant tabaki, obydwaj z Ostrowi*. KUO 1813, poz. 3; *Antoni Lęk, syn Antoniego fabrykanta szkła i Teresy z Akiels, Antoniowo Huta*. KUO 1858, poz. 18; *Wyszka Gruna Margalis, córka Starozakonnego Matysa Fabrykanta Okien w Ostrowi zamieszkałego i Ruchli Margalisowey*. KUOb 1826, poz. 7; *Jan Michałowski młodzian, urodzony we wso Osuchowie w Guberni Warszawskiej, syn niegdy Józefa i Apolonii z Buczyńskich, fabrykant wyrobów szklanych, w Hucie Antoniowo zamieszkały, 23 l., (1859)*; *Beniamin Maier Niemiera, syn Herszka Abramowicza Niemiery Fabrykanta Ordynaryinego Sukna i Fradli Ickowny z Ostrowi*, KUOb 1840, poz. 36; *Moszk Paryzer, syn Abrama Herszkowicza Paryzera fabrykanta tałesów w Ostrowi zamieszkałego i jego małżonki Ruchli Herszkowny*. KUOb, 1856, poz. 64; *Konstanty Połunkiewicz, syn Jana fabrykanta szkła i Karoliny z Olszyńskich, Antoniowo Huta*. KUO 1859, poz. 68; *Szulim Royzen, syn Starozakonnego Wolfa Kramarza i Fabrykanta Kotlewni w Ostrowi zamieszkałego i Sory Herzkowey*. KUOb 1826, poz. 35; *Fejga Lejbowna Rojzen panna 18 l., urodzona w Ostrowi, zamieszkała w Majdanie, córka Lejby Herszkowicza i Hany Liby Nochimowny małżonków Rojzen fabrykantów smoły*. KMOB 1863, poz. 3; *Mortka Josiek, syn Szmula Srolowicza Szapira fabrykanta octu i Rojzy Litmanowny, Ostrów*. KUOb 1866, poz. 44; *Abram Ićk i Ićk Mandel Wapniak, synowie Starozakonnych Elmana Szlamowicza Wapniaka fabrykanta wapna i Szyfry Ryfki we wsi Prosiencicy zamieszkałych*. KUOb 1835, poz. 48; *Chaja Michla, córka Abrama Moszkowicza Węgrów fabrykanta wiktuałów i Bayli Osierówny, Ostrów*. KUOb 1861, poz. 9; *Chaim Wolberg w Ostrowi zamieszkały lat 21, urodzony z Gierszona i Lei Wolbergów z Fabrykacyi Waty utrzymujących się*, KMOB 1828, poz. 9; *Mejer Hirsz tutejszy posesjonat Browar utrzymujący, tudzież Jakub*

Lewkowicz dzierżawca Karczmy, blizcy sąsiedzi w Ostrowi zamieszkali. KZO 1810, poz. 32.

Pośród tej grupy zawodowej dominują przedstawiciele społeczności żydowskiej, lecz także są nieliczni chrześcijanie-Polacy i ewangelicy, mieszkańcy miasta i parafii o korzeniach pruskich.

Ponadto liczną grupę stanowią szynkarze zamieszkali w mieście i parafii ostrowskiej (np. *Beniamin Zelmanowicz Szneier 42 l., Szynkarze z Miasta Ostrowi; Piotr Lipiński szynkarz; Jankiel Litmanowicz Talmuder 30 l. Szynkarz; córka Tomasza Duchnowskiego 40 l. Szynkarza z Domu nr 24 w Prosiency; Anna Dzibińska, córka Sławetnego Kondrata Dzibińskiego Szynkarza lat Pięćdziesiąt maiącego, w Wsi Kozikach pod Numerem Pierwszym zamieszkały*).

Najliczniejsi jednak to rozmaici handlarze, których w sposób ilustracyjny, prezentuje tekst z pinkasu Ostrowi Mazowieckiej⁴⁸:

Poza dużymi i drobnymi handlarzami zbożem oraz drewnem Żydzi byli również: kupcami, sprzedawcami, pośrednikami, woźnicami, tragarzami i dorożkarzami, rzemieślnikami i tandeciarzami na jarmarkach gdzieś daleko i na rynku w mieście.

„Władcami” na małym rynku byli handlarze rybami, owocami i warzywami⁴⁹.

W czasie, kiedy handel idzie jak należy, rynek zapełnia się setkami wiejskich koni i wozów. Na wolnej powierzchni rynku rozstawiają się żydowscy, a potem też gojscy rzemieślnicy ze swoimi straganami, budkami i stołami pełnymi towarów i wypieków.

Każda branża ma swój własny wygląd. Budki krawców wyglądają jak mieszkania ze ścianami z lnu, obwieszane z każdej strony ubraniami. Od lat przyjeżdżają tu tandeciarze i wielu innych. Obok krawców stoją kapelusznicy zawsze w tym samym układzie i na tych samych miejscach. Ich stragany są mniejsze, załadowane wszelkimi rodzajami gojskich czapek z lakierowanymi daszkami. Dalej stoją kozły obwieszane półbutami i butami. Na stołach są powykładane bochenki chleba, bułki, słodkie wypieki, kwas, kubelki i butelki wody sodowej z sokiem, kwaszone ogórki i śledzie, na ziemi rozkładają się kupcy z niebieskimi naczyniami i szkłem.

---

⁴⁸ Wykorzystano tu materiał z wersji roboczej *Księgi pamięci gminy żydowskiej w Ostrowi Mazowieckiej*, której polskie wydanie przygotowuje Muzeum-Dom Rodziny Pileckich w Ostrowi Mazowieckiej; dalej skrót: KPGŻO.

⁴⁹ KPGŻO, s. 106.

We wszystkich żydowskich sklepach i stoiskach jest pełno, chłopci i chłopki przybyli do miasta, aby się zaopatrzyć. Jeden sprawdza kosę, inny targuje parę butów, garnitur, czapkę. Goje niosą naftę, sól, śledzie, bielone chusty na głowę, białe prześcieradła, korale. Grają katarynki, sztukmistrze wyginają się, łykają ogień, połykają noże⁵⁰.

W metrykach pojawiają się liczne zapisy, które wskazują na tę profesję przedstawicieli wspólnoty żydowskiej, np. *Abram Mendel Moszkowicz Emmert kawaler 20 l., urodzony i zamieszkały w Ostrowi, syn Moszka Ićkowicza i Matli Szapsowny małżonków Emmert handlarzy; Dawid Esryk, syn Starozakonnego Ićka handlarza skór w Ostrowi i Ryfki Idźkowny. KUOb 1833, poz. 3; Antoni Filipowicz 30 l. Kawaler, syn niezwiązanego Macieia i Anny Kargolowny z Biłgoraja, Sitarz Stanu Mieyskiego stale w Biłgoraju a tu w Ostrowi Handlarz od 4 lat; syn Herszka Moskowicza Husa Handlarza Koni i Ruchli Szajowney z Ostrowi. KUOb 1841, poz. 177; Starozakonni jośk Jankielowicz Bittman lat sześćdziesiąt pięć handlarz soli; Abram Jagodnik, syn Jankiela Mośkowicza Jagodnika handlarza zboża w Ostrowi zamieszkałego; córka Chacka Michlowicza i Sory Leybkowny małżonków Teytel z handlu Towarów Norymberskich utrzymujących się, w Ostrowi przy Rodzicach zamieszkała. KMOB 1832, poz. 8; Abram Mosiek Wolbarg, syn Szmula Gerszonowicza Wolbarga handlarza zboża w Ostrowi zamieszkałego KUOb 1849, poz. 169.*

Z pewnością tej aktywności zawodowej służyły jarmarki w mieście Ostrowi, których było sześć i odbywały się w poniedziałki: 1. po św. Błażeju, 2. po 1-ej niedzieli drugiej połowy Wielkiego Postu, 3. po św. Stanisławie, 4. po Bożym Ciele, 5. po święcie Narodzin Przenajświętszej Bogurodzicy, 6. po św. Jadwidze⁵¹. W 1894 roku ich dni to: 24 stycznia, 21 lutego, 2 maja, 16 maja, 29 sierpnia i 10 października⁵².

Lecz nie tylko one dynamizowały życie codzienne ostrowskiej społeczności, ponieważ:

Kiedyś panował tu nieustanny jarmark. Nawet w dzień, który nie był dniem targowym, zjeżdżały się furmanki. Chłopi przybywali do browaru, do młyna, do szewca po parę wysokich butów, do krawca po siermięgę, po koło do stelmacha. W ostrowskich sklepach żelaznych brzęczały żeliwne gary; chłopcy wypróbowywali kosy na kamieniach przed sklepami. Było to tętniące życiem przedstawienie⁵³.

---

⁵⁰ Tamże, s. 109.

⁵¹ PK 1886, Dz. I, s. 28.

⁵² PK 1894, Dz. III, s. 21.

⁵³ KPGŻO, s. 372.

W opisach powszednich dni miasta w pinkasie Ostrowi znajdujemy wiele szczegółowych i cennych informacji, np. o tym, że:

Podstawowym towarem handlowym jest zboże⁵⁴. Jak się złapie furę ze zbożem, biegnie się z nią i chłopem do spichlerza dużego handlarza zbożem. Dostaje się zapłatę od worka i biegnie się dalej.

Jeśli ma się złe układy ze spichlerzem, zawozi się to zboże od razu do młyna. Młyny w mieście (poza młynem „Mazur”, który należy do chrześcijańskiej spółki) są żydowskie. Mąka trafia do miast i miasteczek w okolicy, ale też dalej w Polsce.

Znane są duże młyny „Automat” Kalmana Kagana i spółki – braci Trejster i Berla Bandrimera, młyn przy drodze małkińskiej należący do spółki Surowicz, Potasz, Turnowski i Welwl Rekont, przy drodze komorowskiej przy tartaku Nitkewicza (wspólnicy: Nitkewicz, Gobiner i Lewer), młyny kaszowe Fiszla Blumenkranca, Motla Wengrowa, Eleazara Wengrowa i rodziny Margolis. Żydowscy młynarze kupują zboże przez pośredników, którym płacono zgodnie ze zwyczajem od worka. Duży młyn „Automat” sprowadzał zboże z innych miejsc w Polsce, również z Kanady i Australii⁵⁵.

Jak to przedstawiono we wspomnieniach w KPGŻO: „Poza dużymi i drobnymi handlarzami zbożem oraz drewnem Żydzi byli również: kupcami⁵⁶, sprzedawcami, pośrednikami, woźnicami, tragarzami i dorożkarzami, rzemieślnikami i tandeciarzami na jarmarkach gdzieś daleko i na rynku w mieście”⁵⁷. Bardziej przedsiębiorczy z nich opierali swój biznes na dobrach ziemi łomżyńskiej: zbożu i drewnie, którego dostarczały pola i lasy w regionie.

W czasach guberni istotną grupę stanowiły osoby wyznania prawosławnego, reprezentujące władzę carską, co spowodowało, że w Ostrowi wybudowano cerkiew św. Mikołaja. Jej przeorem był duchowny Borys Konstantynowicz Mikołajewski, na służbie od 1909

---

⁵⁴ Podobny przedmiot handlu dynamizuje aktywność gospodarczą społeczności żydowskiej w Łomży. Por. Frąckiewicz M.K., *Antroponimia Żydów łomżyńskich w kontekście...*, s. 43.

⁵⁵ KPGŻO, s. 109.

⁵⁶ W metrykach pojawiają się, np. *Michel Chackiel kupiec częstkowy; Wolf Szulimowicz Roysen Kupiec 42 l; Jetta Gryziak, córka Starozakonnego Jośka Boruchowicza Tandeciarza w Ostrowi zamieszkałego*. Są także arendarze, czyli dzierżawcy, np.: *Erszek Jankielowicz Freyda, syn Starozakonnego Jankiela Michlowicza Freyda lat czterdzieści pięć Arendarza w Domu pod numerem pierwszym w Ugniewie zamieszkałego; Abram Freyda, syn Starozakonnego Jankiela Freydy Arendarza we wsi Jelonkach zamieszkałego*.

⁵⁷ PK 1912, s. 141; PK 1914, s. 169.

roku. Funkcję psalmisty pełnił Aleksander Pawłowicz Pierelechow, na służbie od 1908 roku⁵⁸.

W opisie urzędu w Ostrowi (Magistrat miasta Ostrów) pojawiają się następujące osoby:

Burmistrz miasta – Aleksander Wojciechowicz Obrycki, na stanowisku od 20 grudnia 1885 r. (PK1886, Dz. II, s. 51).

Kasjer – p.o. Apolinary Konstantynowicz Chojnowski, na stanowisku od 15 listopada 1885 r. (PK1886, Dz. II, s. 51).

Sekretarz – sekr. gub. Julian Józefowicz Damięcki, na stanowisku od 1 stycznia 1883 r. (PK 1886, Dz. II, s. 51).

W roku 1897 są to:

Burmistrz, IX klasy, u. m. Wacław Domecjewicz Podolski, prawosławny, na służbie od 1883 r. (p.o.), (PK1897, Dz. II, s. 115).

Kasjer, X klasy, u. m. Edward Robertowicz Blumgof, katolik, na służbie od 1894 r. (PK1897, Dz. II, s. 115).

Sekretarz, X klasy, sekr. kol. Aleksander Romualdowicz Pytlewski, katolik, na służbie od 1866 roku. (PK1897, Dz. II, s. 115).

Urzędnik od pism, XIV klasy, u. m. Józef Martynowicz Beniuta, katolik, na służbie od 1869 r. (PK1897, Dz. II, s. 115).

1898 rok – skład osobowy ten sam tylko bez urzędnika od pism. (PK1898, Dz. II, s. 116).

W roku 1912 i 1914 wymienia się:

Burmistrz, IX klasy, podpułkownik w st. spocz. Mikołaj Iljicz Małachow, prawosławny, na służbie od 1887 roku. (PK1912, s. 130), (PK1914, s. 156).

Kasjer, X klasy, sekr. kol. Edward Robertowicz Blumgof, katolik, na służbie od 1895 r. PK1912, s. 130) (PK1914, s. 156).

Sekretarz, XI klasy, sekr. gub. Franciszek Józefowicz Owczarek, katolik. (PK1912, s. 130).

Lekarz powiatowy, VIII klasy, Rubin Chaimowicz Klaczko, judaista, na służbie od 1906 r.⁵⁹

Przedstawiony powyżej fragment rejestru urzędników zawiera dodatkowe informacje, które pozwalają na dokładniejszą identyfikację nosicieli przywołanych nazwisk. W metrykach ich nie ma, gdyż każde źródło zawiera nieco inny zestaw danych.

Prezentowane informacje wskazują na strukturę ludności badanego obszaru, a ta jest powiązana z historią osadnictwa mazowieckiego, zmianami politycznymi i z usytuowaniem parafii (m.in. trakt białostocki) oraz kresowymi oddziaływaniami regionu podlaskiego, którego sąsiedztwo również miało wpływ na pochodzenie kulturowe jego mieszkańców.

---

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ Por. PK1912, s. 130, PK1914, s. 156 – znajdujemy tam podobne informacje dotyczące np. Oddziału Urzędu Pocztowo-Telegraficznego w mieście Ostrów.

Według danych przedstawionych w pinkasie Ostrowi:

W roku 1886 miasto posiadało dwie szkoły podstawowe (jedną dla chłopców i jedną dla dziewcząt), sąd pokoju dla 4 okręgów, urząd okręgowy, Radę Miasta, Urząd Poczty i Telegrafu. W mieście stały 472 domy (5 murowanych) z 7800 mieszkańcami, z tego 2688 katolików, 6 prawosławnych, 18 ewangelików i 5088 Żydów.

Natomiast dane o stałej ludności guberni łomżyńskiej z 1 stycznia 1897 roku⁶⁰ wskazują, że wówczas w Ostrowi mieszka 10218 osób, a w powiecie 92389. Według podziału na stany mamy w tym czasie w mieście: 3 duchownych (w powiecie – 24), 1 zakonnik w powiecie, magnatów/dziedziców – 66 w mieście i 603 w powiecie, co plasuje ten powiat na drugim miejscu w guberni, po powiecie łomżyńskim. W formule „osobistości” wykazano ich brak w mieście i wskazano 12 w powiecie; 16 kupców w mieście i 96 w powiecie. Ponadto w danych statystycznych zarejestrowano: 8689 mieszczan w Ostrowi i 9743 w powiecie; 378 – chłopów w Ostrowi i 56006 w powiecie; w rubryki szlachta wpisano 126 w mieście i 17517 w powiecie. W danych liczbowych ujęto także żołnierzy w stanie spoczynku wraz z urzędnikami, których w mieście reprezentowało w rejestrowym okresie: 283 osoby w Ostrowi i 2573 w powiecie. Ciekawą informację zawiera także ostatnia kolumna tabeli spisowej, podając dane o liczbie kolonistów, których w mieście było 20, a co znamienne – w powiecie aż 3200, czyli najwięcej w całej guberni łomżyńskiej.

Ponadto z KPGZO dowiadujemy się, że:

Miasteczka w powiecie, których liczba mieszkańców była wyższa niż 500 to:

Andrzejewo – 1448 mieszkańców (z tego 586 Żydów), Brok – 2657 (1296 Żydów), Wąsewo – 576 (196 Żydów), Długosiodło – 1249 chrześcijan (800 Żydów), Zaręby Kościelne – 1241 chrześcijan (1063 Żydów), Małkinia – 1091 chrześcijan (348 Żydów), Nur – 2133 chrześcijan (212 Żydów), Poręba – 541 chrześcijan (74 Żydów), Suchcice – 522 chrześcijan (88 Żydów) i Czyżew – 1785 chrześcijan (1596 Żydów).

Te informacje dają podstawę do spojrzenia na omawianą parafię i rejon ostrowski z perspektywy demograficzno-kulturowej.

---

⁶⁰ Podano na podstawie roczników: *Obzory Łomżyńskiej Guberni*, wg tłumaczenia E. Kamińskiej; por. <http://wirtualnie.lomza.pl/wirtualnie/wp-content/uploads/2019/10/1896-rok-E.-Kamińska-tłumaczenie-1.pdf>

Interesujące dane zawierają rejestry bieżących z powiatu ostrowskiego⁶¹, które dokumentują losy przedstawicieli rodów i rodzin badanego terenu z lat 1915–1916, a jednocześnie stanowią swego rodzaju poświadczenie nazwisk z prezentowanego antroponomastykonu. Oto ich zestawienie, w którym pominięto zapisy nieczytelne, a więc udostępniona lista jest niepełna. Ponadto zawiera ona nazwy osób i miejsc w postaci, w jakiej zanotował je urzędnik dokonujący wpisów⁶²:

Nr karty	Nazwisko	Imię	L. dzieci	Licz. osób	Gmina lub miasto	Wieś lub adres	Gubernia	Data
601	Szulkowski	Stanisław	5	8	Ostrów	-	Tulska	1916
602	Żelakowska	Antonina	3	5	Długosiodło	Bosewo Stare	Kałuska	1915
603	Napiork	Adam	4	7	Komorowo	Sulencin - Nowy	Kałuska	1915
604	Kempista	Aleksander	5	7	Ostrów	-	Kałuska	1915
605	Borowy	Marcin	3	5	Jasienicka	Prosienica	Kałuska	1915
607	Zaniewska	Józefa	1	2	Komorowo	Sulencin - Szlach	Kałuska	1915
608	Zalewski	Jakub	6	9	Warchoły	Zaremby	Kałuska	1915
609	Małaszczuk	Józef	3	5	Nur	Żebry	Laskowiec	1915
610	Ambrożak	Józefa	2	3	Ostrów	-	Twerska	-

⁶¹ Pośród dokumentów udostępnianych online przez Archiwum Akt Nowych znajdują się *Spisy wysiedlonych*, czyli listy tzw. bieżących. Zrejstrowano na nich setki osób, znanych z nazwiska i miejsca zamieszkania mieszkańców historycznej ziemi łomżyńskiej, której tereny wchodziły w skład guberni łomżyńskiej, współtworząc obszar Królestwa Polskiego. W niniejszym opracowaniu udostępniono ich rejestr jako materiał do głębszego rozpoznania historii regionu łomżyńskiego, lecz przede wszystkim jako przyczynek do poznawania dziejów osób i miejsc związanych z terenem historycznej ziemi łomżyńskiej. W tabeli poniżej zamieszczono materiał źródłowy, który zawiera dane do identyfikacji osób, pochodzących z terenu dawnego powiatu ostrowskiego (w obrębie guberni łomżyńskiej), przesiedlonych w latach 1915-1916 do odległych guberni Imperium Rosyjskiego.

⁶² Opracowano na podstawie źródeł zamieszczonych na stronie: https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/en/zespole?p_p_id=Zespole&p_p_lifecycle=0&_Zespole_id_zespole=49042

&_Zespole_nameofjsp=jednostki&_Zespole_sygnatura=&_Zespole_tytul=Łomżyńska&_Zespole_data_od=&_Zespole_data_do=&fbclid=IwAR1VAx75ikpwFIw4Ijj8Ynisd6J1PUTWg-UEpxULmmlioBU8mOMV53KljY

²Por.:

https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/en/zespole?p_p_id=Zespole&p_p_lifecycle=0&_Zespole_id_zespole=49042&_Zespole_nameofjsp=jednostki&_Zespole_sygnatura=&_Zespole_tytul=Łomżyńska&_Zespole_data_od=&_Zespole_data_do=&fbclid=IwAR1VAx75ikpwFIw4Ijj8Ynisd6J1PUTWg-UEpxULmmlioBU8mOMV53KljY

&_Zespole_data_do=&fbclid=IwAR1VAx75ikpwFIw4Ijj8Ynisd6J1PUTWg-UEpxULmmlioBU8mOMV53KljY.

611	Nosicka	Emilja	3	6	Rzekuń	st. Kaczyny	Twerska	1915
612	Mroziak	Józefa	2	3	-	Słobódka	Twerska	1915
613	Wardakko	Edward	1	2	Ostrów	-	Kałuska	1915
614	Elert	Antonina	3	4	Komorowo	Wąsewo	Kałuska	1916
615	Przywozny	Franciszek	-	4	Brok m.	-	Moskiewska	1915
616	Leszczyński	Stanisław	-	1	Warchoły	Załużki	Moskiewska	1915
617	Szymańska	Marjanna	-	1	Warchoły	Mroczyki	Moskiewska	1915
618	Orłowski	Aleksander	2	3	Ostrów	-		1915
619	Śwircz	Jan	3	8	Komorowo	Przedświt	Podolska	1915
620	Spodniewska	Cecylja	1	3	Warchoły	Andrzejów	Moskiewska	1915
621	Mach	Marjanna	1	3	Komorowo	Sulencin	Moskiewska	1916
622	Strzałkowski	Antoni	2	4	Komorowo	Komorowo	Moskiewska	1916
623	Dmochowski	Adam	1	2	Wielki Kamieńczyk	Tymianki - Synaki	Moskiewska	1916
624	Reluga	Stanisław	1	3	Komorowo	Sulencin	Moskiewska	1916
625	Godlewski	Teofil	4	7	Kamieńczyk Wielki	Tymianki - Synaki	Penzeńska	1915
626	Godlewski	Jan	1	3	Kamieńczyk Wielki	Tymianki - Bucie	Penzeńska	1915

627	Ołtarzewski	Walenty	1	3	Kamieńczyk Wielki	Tymianki - Stasie	Penzeńska	1915
628	Świątkowski	Teofil	1	3	Komorowo	Jelenie	Penzeńska	1915
629	Wysocki	Piotr	3	6	Komorowo	Wysokie - Hojny	Penzeńska	1915
630	Sikorski	Kacper	1	4	Kamieńsk Wielki	Tymianki - Bucie	Penzeńska	1915
631	Tymiński	Witalis	-	1	Nur	Kramkowo - Lipskie	Penzeńska	1915
632	Tymiński	Juljan	-	2	Czyżew	Sutki	Penzeńska	1915
633	Skowroński	Tomasz	3	6	Komorowo	Jelenie	Penzeńska	1915
634	Żelazowski	Teofil	2	5	Kamieńczyk	Zawisty - Króle	Riazańska	1916
635	Walczuk	Aleksander	1	3	Kamieńczyk	Zawisty Krzewy	Riazańska	1916

3119	Gosk	Marjanna	1	3	Warchoły	Goski Pełki	Tambowska	1916
3120	Szewczyk	Anna	2	4	Jasienice	Pro sienica	„	1916
3121	Michalak	Józef	-	1	Komorowo	Rząśnik Włościański	„	1916
3122	Pawlicki	Jan	1	4	Jasienica	Grudzie	„	1916
3123	Bużyk	Wiktorja	4	6	Komorowo	Cieczyn	„	1916
2343	Pasik	Władysław	-	1	Komorowo	Przyjmy	Tulska	1916
3552	Kowalski	Jan	2	5	„	Stok	Jarosławska	1916
3553	Kowalski	Błażej	3	6	„	„	„	1916
3554	Prusaczyk	Antoni	2	4	„	Komorowo	„	1916
3556	Wojewódzki	Aleksander	3	5	„	Łubiejewo	„	1916
3557	Nietubić	Teofil	4	6	„	„	„	1916
3558	Dobosz	Aleksander	3	6	„	Komorowo	„	1916
3559	Banasiuk Masłowska	Józef Janina	1	4	Dmochy Glinki	Czyżew	Penzeńska	1916
3560	Dzianek	Alojzy	1	5	-	Kamieńczyk	Twerska	1916
3561	Brzostek Rafalik	Teofil	1	6	Komorowo	Komorowo	Jarosławska	1916
3562	Rzepko	Bolesław	-	1	Ostrołęka	-	Twerska	1916
3563	Kozyna	Wojciech	1	4	?	Jawór	Penzeńska	1916
3564	Barański	Mieczysław	-	2	Ostrołęka	-	Twerska	1916
5693	Zalewska	Maryjanna		2	Komorowo	Komorowo	Kaluska	1916
5694	Kun	Bronisława	1	4	Jasienica	Paproc Duża	Niżegorodzk a	1916

5695	Rajchenbach	Stanisław	1	3	„	„	„	1916
5696	Bauer	Andrzej		2	„	?	„	1916
5697	Jakubowska	Marjanna	2	4	„	„	„	1916
5698	Kun	Weronika	2	4	Jasienica	Paproć Duża	„	1916
5699	Kun	Jan	3	5	„	„	„	1916
5700	Rydzewski	Stanisław	4	6	Ostrów		Moskiewska	1916
5701	Subata	Grzegorz	2	4	Dmochy - Glinki	Jasienica	Tambowska	1916
5702	Kachel	Jan	4	9	Długosiodło	Olszaki	„	1916
5703	Suba	Antoni	4	8	Komorów	Zgorzałowo	„	1916
5704	Jabłonowski	Adam	2	5	„	Ragatek	„	1916
5705	Jabłonowski	Józef		2	„	„	„	1916
5706	Ciskowski	Jacenty	1	3	„	Gradziak	„	1916
5708	Zańska	Stanisława	3	4	Warchoły	Nienarty	„	1916
5709	Gutowski	Andrzej		3	Jasienica	Gaty - Bogusze	„	1916

5710	Gosłowski	Maksym		2	„	„	„	1916
5711	Żach	Filip		1	„	Kalinowo	„	1916
5712	Zgleszewski	Józef	5	8	Poręby	Wiśniewo	Moskiewska	1916
5714	Szwejkowska	Konstancja	2	4	Komorów	?	Penzeńska	1915
5715	Zaremba	Katarzyna		2	Jasienica	Łękownica	Kazańska	1915
5716	Bagińska	Władysława	3	4	Nur	Stryńków	Penzeńska	1915
5717	Pawlicka	Janina	2	4	Jasienice	Grudzie	Tambowska	1916
5718	Nowacki	Adam		2	Czyżew	Dmochy Glinki	Penzeńska	1916
5719	Plewka	Antoni	4	6	Czyżew	Dmochy Glinki	„	1915
5720	Kempisty	Antoni	3	6	„	„	„	„
7124	Bogucki	Józef	-	3	Komorowo	Wysocze	Jarosławska	1916
7126	Kaczmarczyk	Zygmunt	1	2	Komorowo	Jelenie	Riazańska	1916
7127	Sokołowski	Stanisław	6	9	„	„	„	„
7128	Sokołowski	Mateusz	1	3	„	„	„	„
7129	Gosk	Bolesław	4	8	Andrzejewo	Kramki - Zawady	Kazańska	1916
7130	Godlewski	Franciszek	2	4	Nur	Żebry - Laskowiec	Kańska	1916
7131	Ościełowski	Józef	-	2	„	„	„	-
7132	Samsel	Józef	-	1	Komorowska	Lubiejewo	„	1916

7133	Laskowski	Stanisław	2	4	Nur	Żebry - Laskowiec	„	1916
7134	Bodak	Grzegorz	1	3	Czyżew	-	„	1916
7135	Uściłowski	Józef		2	Nur	Żebry - Laskowiec	„	1916
7136	Białek	Józef	4	7	Jasińsko	Ruskołęki	Riazańska	1916
7137	Kędzierski	Jan	6	9	Piski	Piski	Niżegorodzk a	1916
7138	Mrozowski	Andrzej	2	5	Słobódzka	Słobódka	„	1915
7139	Bocian ⁶³	Franciszek	2	5	Komorowska	Przyborowie	„	1916
7140	Bocian	Antoni	1	5	Ostrów	-	„	„
7141	Modzelewski	Adam	3	5	Komorowska	Komorowo	„	„
7142	Pazik	Jan	-	1	Komorowo	Przyjmy	Moskiewska	1916
7974	Grabowska	Antonina	2	3	Komorowska	Komorowo	Jarosławska	1916
7975	Pieńkowski	Adolf	6	9	Warchalska	Pieńki Żad	Tulska	1916
7976	Zaremba	Piotr	-	2	„	Andrzejewo	„	„
7977	Strzelecki	Baltazar	4	6	„	Załuski	„	„

7978	Bolesta	Józefa	3	5	-	Komorowo	Włodzimiers ka	1916
7979	Czerepińska	Paulina	2	3	Długosiodło	Długosiodło	„	1916
7980	Wagner	Piotr	1	4	Warcholska	Andrzejewo	Kazańska	1916
7981	Stanuchowski	Piotr	2	4	Komorowska	Stok	Tulska	1916
7982	Grosik	Franciszek	-	2	„	Rząśnik	Penzeńska	1916
7983	Wondolkowska	Leokadia	2	4	„	„	„	„
7984	Grosik	Józef	4	6	„	Majdan Ostrowski	„	„
7985	Grosik	Jan	-	2	„	„	„	„
7986	Gumowski	Józef	4	6	Nurska	Laskowiec	„	1916
7987	Sidorski	Władysław	1	4	Kamienzyk Wulk	Tymianki Lipskie	„	1915
7988	Sikorski	Bolesław	4	8	Nurska	Kramkowo	„	„
8734	Korzap	Antoni	6	8	Komorowska	Tarnowo	Riazańska	1916
8735	Wysocki	Aleksander	-	3	„	Wysokie Choiny	Penzeńska	1915
8736	Pozik	Franciszek	4	6	Troszyńska	Troszyn	Riazańska	1916
8737	Wojno	Adam	6	8	Zaremska	Rostki Wielkie	„	1916

⁶³ W katalogu na stronach 219–220 to nazwisko noszą głównie przedstawiciele społeczności żydowskiej. Być może wymienieni na powyższej liście to konwertyci.

8738	Gut	Paweł	-	1	Orłowska	Daniłówka	Tulska	1916
8741	Baran	Stanisław	-	1	„	„	„	„
8742	Mierzejewska	Karolina	1	5	Zaręby Kościel	?	„	„
8743	Malec	Grzegorz	-	1	Naruszewska	Naruszewo	Moskiewska	1916
8744	Dąbrowska	Antonina	4	6	Ostrów	-	Kałuska	1916
8746	Konaszewski	Michał	-	1	„	„	„	„
8747	Mierzejewska	Władysława	1	5	Zaręby	Podgórze	Tulska	1916
8750	Polak	Józefa	1	2	Komorowo	Jelenie	Tulska	1916
8751	Nowacka	Marjanna	1	4	Dmochi- Glinki	Czyżewo	Tulska	1916
	Woszczuk	Władysław	-	2	„	„	Tulska	„
8752	Nowacka	Marjanna	1	2	„	„	Tulska	1916
9241	Zaremba	Józef	5	8	Długobok	Rykacze	Riazańska	1916
9242	Pazik	Wiktoria	3	5	Komorowska	Przyjmy	Riazańska	1916
10011	Kamińska	Teofila	-	1	Libotyń	Libotyń	Tambowska	1916
10012	Lipczyńska	Helena	-	2	Szulborze Kąty	Gostkowo	„	1916

10013	Radomski	Józef	-	2	Dmochy - Glinki	Sutki	„	„
„	Radomska	Józefa	6	8	„	„	„	1916
	Fronczuk	Władysław	-	2	„	„		
10014	Czerwińska	Józefa	4	6	Szulborze Kąty	Gostkowo	„	„
10015	Antoniuk	Teofil	4	7	Dmochy - Glinki	Michałowo	„	„
10016	Żochowska	Helena	3	4	„	„	„	„
10017	Raczkowska	Felicja	-	1	„	Czyżewo	„	„
10018	Wagner	Saturnin	4	6	Szulborze Kąty	Gostkowo	„	1916
10019	Stańczuk	Ewa	4	5	Dmochy - Glinki	Sutki	„	1916
10020	Stańczuk	Waleria	-	2		Michałowo	„	1916
10021	Sobocińska	Józefa	-	3	Szulborze Kąty	Gostkowo	„	1916
10022	Lipska	Zofja	1	4	Dmochy - Glinki	„	„	1916

10023	Tyszka	Stanisław	5	7	Szulborze Kąty	?	„	„
10024	Fiodorczyk	Karolina	-	2	„	„	„	„
10025	Anuszkiewicz	Władysław	-	1	Szulborze Kąty	Srebrniak	Tambowska	1916
10026	Chabowski	Aleksander	-	1	„	Gostkowo	„	1916
„	Danur	Ewa	-	1	„	„	„	1916
10027	Waszczuk	Bolesław	2	4	„	„	„	1916
10028	Cholewicki	Władysław	-	2	Dmochy - Glinki	Michałow	„	1916
„	Antoniuk	Aleksandra	1	3	„	„	„	1916
10029	Czerwiński	Jan	4	8	Szulborze Kąty	Gostkowo	„	1916
10030	Wawrzeńczyk	Franciszek	4	6	„	„	„	1916
10031	Trończuk	Aleksander	-	2	Dmochy - Glinki	Sutki	„	1916
„	Trochym	Stefanja	2	3	„	„	„	1916
10032	Ziółkowski	Jan	1	3	Szulbowa - Kąty	Gostkowo	„	1916
10033	Ziemian	Józefa	1	4	„	„	„	1916

„	Piekut	Marcjanna	-	1	„	„	„	1916
10034	Kacprzyk	Zofja	5	8	„	„	„	1916
10035	Godlewski	Michał	3	5	„	„	„	1916
10036	Predel	Józefa	3	6	Dmochy - Glinki	Michałow	„	1916
„	Dybek	Wiktoria	2	4	„	„	„	1916
10037	Kaczyńska	Adela	3	5	Szulborze Kąty	Gostkowo	„	1916
10038	Roman	Józefa	3	5	„	„	„	1916
10039	Pietrzak	Franciszka	-	1	„	„	„	1916
„	Popławska	Zofja	-	1	„	„	„	1916
10040	Uściłowski	Władysław	4	8	Dmochy - Glinki	Gostkowo - Czyżewo	„	1916
10041	Cieśluk	Stanisław	5	9	Szulborze Kąty	Gostkowo	„	1916
10042	Wróbel	Mateusz	4	7	„	„	„	1916
10043	Jabłonowski	Adam	2	7	Komorowo	?	„	1916
10044	Dylewski	Józef	6	9	„	Wysoce	„	1916

10045	Gosk	Józef	-	1	Warchoły	Kramki	„	1916
10046	Kuszel	Katarzyna	-	1	Czerwin	-	Tambowska	1916
10047	Ostrowski	Piotr	1	2	Gaworów	?	„	1916
10048	Popławski	Stanisław	-	1	Zaremby	Carska Łaska	„	1916
10049	Temikowska	Michalina	1	3	Komorowo	Trynosy	„	1916
10050	Tomaszewski	Bolesław	-	2	„	Jelenie	„	1916
10052	Sasinowski	Józef	1	5	Warchoły	Kramki	„	1916
10053	Sasinowski	Bronisław	4	6	„	„	„	1916
10581	Szot	Józef	-	1	Ostrów	-	Twerska	1916
10705	Ostrowski	Stanisław	2	5	Komorowo	Słobódka	Kałuska	1916
10706	Stecz	Władysław	-	1	Kossaki	-	„	1916
10707	Tymiński	Juljan	1	4	Czyżew	Sutki	„	1916
10884	Piechowicz	Jan	-	2	Szelboże Wielkie	Gostkowo	Tulska	1916
10981	Murawska	Rozalja	2	4	Jasionowo	Janowo	Tambowska	1916
10982	Kość	Antonina	7	9	Orło	?	„	1916
10983	Pawluczyk	Marja	3	5	„	„	„	1916
10984	Wilczyńska	Karolina	-	2	„	„	„	1916
11189	Cygański	Franciszek	3	8	Dmuchów - Glinki	Czyżewo	Penzeńska	1916
11190	Sołowiński	Jan	1	3	„	„	„	1916
11191	Kryżyńska	Marjanna	2	4	„	„	„	1916
11192	Iwanowicz	Franciszek	1	4	„	„	„	1916
11193	Szulborski	Franciszek	2	4	„	„	„	1916
11194	Menderowicz	Rozalja	2	3	„	„	„	1916
11943	Brzostek	Aleksandra	-	1	Orłowska	?	Tambowska	1916
11944	Daniłowicz	Marja	-	1	Ostrów	-	Kałuska	1916
11945	Gmańska	Ferela	1	3	Czyżewo	-	„	1916
11946	Dużyńska	Emilja	-	6	Ostrów	-	Riazańska	1916
12009	Kraszewska	Kamila	3	5	Warchoły	?	Riazańska	1916
12010	Kacprzyński	Teofil	2	5	Komorowo	Sulencin	„	„
12004	Chyliński	Walenty	4	6	Jasińska	Kowalówka	Włodzimierska	1916

Opracownie: zespół badawczy ŁTN im. Wagów, pod redakcją M.K. Frąckiewicz, por.: <http://wirtualnie.lomza.pl/wirtualnie/wp-content/uploads/2020/01/Opracowanie-bieżeńcy-Ostrów-Maz.-VI>

2. Parafia w Ostrowi Mazowieckiej w kontekście antroponimii

2.1. Nazwisko jako element identyfikacji ludzi i miejsc

Znajomość genezy własnego nazwiska i jego historycznych zaświadczeń może być powodem szlachetnej dumy, przysparzać ochoty do pracy, pomnożenia dorobku przodków, umiłowania ziemi rodzinnej, w szerszym wymiarze określenia narodowości, przynależności do klasy społecznej, zbadania wielu problemów naukowych⁶⁴.

Język stanowi główne i podstawowe narzędzie utrwalania tradycji jako przekaźnika wzorców kulturowych i dziedzictwa duchowego określonych grup społecznych, konkretnych rodów i rodzin oraz indywidualnie poszczególnych ludzi, co poświadczają m.in. nazwy osobowe, kodujące tożsamość ich nosicieli.

Ostrów Mazowiecka to jedno z miast na Mazowszu, którego korzenie kulturowe zostały utrwalone w jego nazwie własnej, w przymiotniku: *mazowiecka*. On niejako wskazuje na dziedzictwo tego miasta i terenu w jego otulinie, zaświadcza jego kulturową tożsamość, czyli mazowieckie korzenie. Jednak przestrzenie miejskie to także pewna różnorodność, dynamika życia gospodarczego, politycznego, administracyjnego, kulturalnego i społecznego oraz pewien określony rytm demograficzny, inny niż w środowiskach wiejskich, co potwierdzają dane statystyczne⁶⁵.

Spotykamy w aktach metrykalnych różne modele nazewnictwa osobowego, np.:

- a) imię + określenia dodatkowe, np. Roch z *Nazwiska niewiadomy*, syn uczciwej Barbary 38 l. wdowy, Ostrów Dom urodzonego Wołkowickiego nr 93. KUO 1817II, poz. 30;
- b) imię + *otczestwo*, np. Israel *Judkowicz* Żyd tutejszy szynkarz;
- c) imię + nazwisko, np. *Jan Bajorek*.

---

⁶⁴ Breza E., *Nazwiska Pomorzan. Pochodzenie i zmiany*, t. III, Gdańsk 2004, s. 9.

⁶⁵ Por. np. *Obzory Łomżyńskiej Guberni...*, dz. cyt.

Zestawienia nazwisk mieszkańców parafii w Ostrowi w konkretnych okresach historii miasta i jego okolicy są zaświadczeniami tego, jakie żywioły w nim współtworzyły społeczność miejską. Wskazują one na genezę i procesy formowania społeczności omawianego terenu, które zdecydowały w dużej mierze o stanie obecnym ludności tego obszaru, o jej korzeniach i kulturowym dziedzictwie, gdyż trwały ślad procesu kształtowania się społeczno-kulturowej przestrzeni miasta i parafii zachował się w antroponimii. Periodyzacja może posłużyć do skonfrontowania faktycznego wpływu zróżnicowanych determinantów na stan jakościowy i ilościowy stworzonego onomastykonu parafii ostrowskiej w uwzględnionym w ekscerpcji źródeł okresie. Na przykład znane w regionie łomżyńskim nazwisko *Gosk*, notowane pierwszy raz w źródłach parafii Łomża w 1689 r., w materiale metrykaliów ostrowskich pojawia się w 1601 r.:

GOSK: Katarzyna *Gosk*, KUO, 1601, poz. 105; Maryanna Wincentyna *Gosk*, córka Teofila gospodarza i Teofila z Przeddzieckich, Ostrów. KUO 1861, poz. 66. Maciej *Gosk*, KUO, 1604, poz. 14; Jan *Gosk*, KUO, 1605, poz. 46; nazwisko utworzone od n. os. *Gosz* od imion z członami: *Godzi-*, *Gości-*, np. *Gościmir*, *Dobrogost* (za: SHNO 1, s. 100).

Natomiast np. nazwisko *Czaplicki* w Łomży pojawia się 1561 r., a w Ostrowi w roku 1600, co otwiera możliwość identyfikacji powiązań rodzinnych, lecz przede wszystkim służy potwierdzeniu występowania danego antroponimu w badanym regionie oraz określeniu stopnia jego stabilizacji i wskazaniu czynników, jakie tej stabilizacji sprzyjały (dziedziczność, rodzinność i stabilność).

2.2. Imię i nazwisko – kody kultury i tożsamości. Historyczna antroponimia parafii w Ostrowi Mazowieckiej

2.2.1. Imiona

Imię jako element identyfikujący człowieka pojawiło się dużo wcześniej niż nazwisko i należy do: „Najbardziej trwałych i powszechnych elementów systemu nazywania jednostek

ludzkich...”⁶⁶, jak podkreśla Maria Malec, dodając, że: „Jest ono obecne we wszystkich kulturach”⁶⁷, co sprawia, że stanowi taki element językowo-kulturowy, który jest dla tych kultur reprezentatywny. Dotyczy to zwłaszcza historycznych jednostek nazewniczych. Dlatego też wstępną prezentację antroponimii ostrowskiej społeczności prawosławnej zaczniemy od charakterystyki imion, będących składnikami „więcejelementowej nazwy osobowej”⁶⁸ oraz rodzinnej identyfikacji człowieka.

Przyjrzyjmy się więc najpierw imionom ostrowian, czyli pierwotnie jedynym identyfikującym ludzi elementom nazewniczym, stanowiącym w późniejszym okresie – tradycyjnie – pierwszą część zestawienia antroponimicznego. Są one odzwierciedleniem pewnego obrazu kulturowego, jaki charakteryował Ostrów i obszar administracyjny, którego była ona centrum, ponieważ:

Na charakter i jakość antroponimii ma wpływ wiele czynników. Jednak do najistotniejszych należy zaliczyć język i wyznanie. (...) Wyznanie i język liturgiczny wpływały w największym stopniu na funkcjonowanie systemów imienniczych poszczególnych grup etnicznych, ponieważ nadawanie imienia zawsze wiązało się z obrzędami religijnymi. Chrześcijanie różnych wyznań nadawali imię na chrzcie św. Najczęściej wybierano je z zasobu imion przyporządkowanych do określonego kręgu kulturowego⁶⁹.

W przywołanych deskrypcjach, jak i w całym materiale źródłowym, zawartym w katalogu charakterystycznym elementem identyfikującym daną osobę, podmiot konkretnego aktu metrykalnego, pozostaje samo jego imię jako nazwa osobowa najbardziej wyróżniająca pod względem kulturowo-religijnym członka danej wspólnoty religijnej, np. chrześcijanina czy żyda.

W materiale z pocz. XVII, XIX i pocz. XX wieku dostrzegamy zróżnicowanie nazw osobowych, pośród których są m.in. imiona słowiańskie: imiona dwuczłonowe, derywaty hipokorystyczne i imiona odapelatywne, oraz imiona chrześcijańskie, a także pochodzące z innych kregów kulturowych, powiązane z inną tradycją. Tu można wskazać na imiona: *Chudor*

---

⁶⁶ Malec M, *Imiona*, w: *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red E Rzetelska-Feleszko, Kraków 2005, s. 97.

⁶⁷ Tamże.

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ Abramowicz Z., *Synkretyzm antroponimii...*, dz. cyt., s. 18.

– jako wschodniosłowiańską formę imienia *Teodor* (im. od gr. *Theódoros*, notowane w Polsce od XIII w.) – używaną na Kresach Wschodnich,⁷⁰ i *Albert* (notowane od XII w., pochodzące od germ. *Adalbert*⁷¹). W pewien sposób uobecniają one i reprezentują kręgi kulturowe, które będą miały szczególny wpływ na ostrowski system antroponimiczny w późniejszym czasie.

W źródłach najpopularniejsze imiona męskie w parafii Ostrów to np.: *Jan* (ok. 5000 poświadczeń), *Stanisław* (ok. 2000 poświadczeń), *Tomasz* (ponad 1600) i *Piotr* (ok. 1600 poświadczeń), *Michał* (ponad 900), *Andrzej* (ponad 600), *Paweł* (ok. 500 poświadczeń), *Maciej* (ok. 400 poświadczeń), *Wojciech* (ponad 300 poświadczeń), *Filip* (ponad 350), *Stefan* (ok. 300 poświadczeń), *Mikołaj* (ponad 250 poświadczeń), a już znacznie mniej popularne to np. *Wawrzyniec* (ponad 20 poświadczeń).

Popularne imiona żeńskie to: *Anna* (ponad 4000), *Katarzyna* (ok. 2500 poświadczeń), *Dorota* (205 poświadczeń), *Karolina* (ok. 90), *Marianna* (24 poświadczenia). Należały one do imiennika imion, jakie na chrzcie nadaje się w Kościele katolickim.

Wiele imion stanowi poświadczenie śladów obecności spośród parafian ostrowskich ludności cudzoziemskiej, związanej z innymi kręgami kulturowymi.

Pośród społeczności ewangelickiej popularnością cieszyły się np. imiona *Gotlib*, *Karol* i *August*. Znamienne były także m.in. imiona: *Gotfryd*, *Krystof*, *Fryderyk*, *Otto*, *Wilhelm*. Pojawiają się one w kontekście także specyficznych nazwisk, np. *Karol August Elandt*, *Krystof Rachymboch*, lat osiemdziesiąt mający Stanu Mieyskiego urodzony w Prusach.

W tradycyjnej społeczności żydowskiej imię również stanowiło element identyfikacji religijnej jej członka. Było ono wyraźnym i czytelnym przejawem „dążenia do zachowania własnej odrębności kulturowej”⁷², zresztą jak widać nie tylko tej społeczności. Szczególnie jest to zauważalne w otoczeniu wielokulturowym⁷³. Widać to w odniesieniu do nosicieli nazwisk chrześcijan, np.: *Antoni Stanisław Kaietan Augustyniak*, *Dorota*⁷⁴ *Bącik*, *Jan Białka*, *Anna*

---

⁷⁰ Por. K. Rymut, *Nazwiska Polaków*, t. 2, Kraków 1999, s. 602 (dalej: NP1, NP2).

⁷¹ Por. tamże, t. 1, s. 2.

⁷² Tamże, s. 19.

⁷³ Tamże.

⁷⁴ Na przykład ta nazwa osobowa to im. chrześc. z gr., złożone z członów *dōron-* ‘dar’ i *-theá* ‘bogini’ (od *theós* ‘bóg’); w najstarszych pol. źródłach poświadczone od XIV w. jako *Doroteja* (1358 r.), *Dorota* (1385 r.), *Dorotyja* (1409 r.) oraz w formach zdrobniałych *Dochna* (1387 r.), *Dorotka* (1393 r.), *Dora*

Bieliska, Józefa Karolina *Bobińska*, Stanisław *Budziszewski*; nazwisk ewangelików, np.: Krystof *Badeda*, Wyrobnik Religii Ewangelickiej, ewangelik Gotfryd⁷⁵ *Langa* majster profesij kowalkiej, August *Reychenbach* Ewangelik rymarz; nazwisk prawosławnych, np.: Mikołaj Iljicz Małachow, Nikifor⁷⁶ Pawłowicz Trocki, Laur Włodzimierzowicz Kornouchow, czy wyznawców judaizmu, np.: Judka⁷⁷ Mortkowicz Bejman, Lejba⁷⁸ Gordyn, Jose Kalisz, Rubin Chaimowicz Klaczkow. Pośród starozakonnych wielką popularnością cieszyły się m.in. męskie imiona: *Icko* i *Abram* (ponad 500 poświadczeń), *Boruch* (ponad 500 poświadczeń), *Jankiel* (500 poświadczeń), *Dawid* (ok. 300 poświadczeń) *Mendel* i *Lejba* (ponad 200 poświadczeń), *Hersz* i *Moszek* (ponad 100 wystąpień). Wśród imion żeńskich najpopularniejsze to: *Chaja* (ponad 400 poświadczeń), *Chana//Hana* i *Ryfka* (ponad 350), *Estera*, *Leja* i *Sora* (ponad 280 poświadczeń), *Fejga* (ponad 200), ok. stu razy potwierdzono m.in. imię *Małka* i *Gołda*.

Na przestrzeni wieków m.in. postacie podstawowych imion żydowskich ulegały zmianom pod wpływem różnych kontaktów językowych, jakim podlegała społeczność żydowska⁷⁹. W wyniku tych różnorodnych oddziaływań i przekształceń imiona się zmieniały. Jak się okazuje, „szczególnie produktywne” były tu „formanty zdrabniające i spieszczające wyrazy pospolite i imiona”⁸⁰. Dlatego też w materiale ostrowskim żydowskie imiona są liczne i zróżnicowane. Występują one w postaci podstawowej i przekształconej. Znajdujemy pośród nich nominacje w formie pełnej, np. im. bibl.: *Aaron*, *Abraham*, *Adam*, *Eliasz*, *Daniel*, *Dawid*, *Kacper*, *Rafał*, *Samuel*, *Szymon*, *Zachariasz*, a więc imiona o jednakowej proveniencji,

---

(1483 r.); w średniowieczu im. bardzo popularne w Niemczech, Czechach i Polsce; por. Grzenia J., *Nasze imiona*, Warszawa 2002, s. 103.

⁷⁵ Im. germ. złożone: *got* ‘Bóg’ + *frid* ‘pokój’.

⁷⁶ Nadawane w czasie chrztu imiona stanowiły znak rozpoznawczy, element kulturowej tożsamości członka wspólnoty wyznaniowej. Tak więc m.in.: „Ludność wyznania prawosławnego wybierała imiona z zasobu imion wschodnio-bizantyjskiego kręgu kulturowego w formie cerkiewnosłowiańskiej: *Иоанн, Иосиф, Феодор, Фома, Николай, Феофан; Вера, Надежда, Любовь, Неонина, Ираида, Евдокия* itp.”; Abramowicz Z., *Synkretyzm antroponimii...*, dz cyt, s. 19.

⁷⁷ Imię to pojawia się katalogu 99 razy.

⁷⁸ To imię z kolei odnotowano 240 razy.

⁷⁹ Por. Abramowicz Z., *Imiennictwo Żydów białostockich a zjawisko interferencji językowej*, w: *Systemy onomastyczne w słowiańskich gwarach mieszanych i przejściowych*, „Rozprawy Sławistyczne” 7, Łublin 1993, s. 10-23.

⁸⁰ Brzezina M., *Polszczyzna Żydów*, Warszawa–Kraków 1986, s. 41.

oficjalne, swego rodzaju cytaty struktur biblijnych⁸¹, zakorzenione kulturowo, które odnieść można do konkretnych postaci z *Biblii*, do określonych sytuacji i ich symbolicznych znaczeń. Bardzo liczne są także jednostki od nich derywowane, np.: *Aba, Icko, Jankiel, Judka, Moszko, Natan, Symek* oraz przekształcone fonetycznie, np. *Aron, Awa*⁸².

Imiona oficjalne można postrzegać i opisywać jako *imiona święte* „używane tylko przy obrzędach i aktach religijnych”, a więc niejako imiona pierwsze, przypisujące daną osobę do pewnej grupy kulturowej, z którą łączy ją jej korzenie, tradycja i tożsamość, a urobione od nich postaci tych nazw osobowych jako imiona *przydane* „służące w życiu rodzinnym i cywilnym” – jak objaśniał je Jakob Rothwand⁸³.

Z czasem imiona jako nazwy osobowe uległy upowszechnieniu, to jednak przez tradycję zostały przyporządkowane określonym kręgom kulturowym jako imiona chrzestne przypisane do konkretnego wyznania, a często także narodowości. Stanowią one do dziś jeden z elementów stereotypowego postrzegania reprezentantów określonych kultur religijnych.

2.2.2. Nazwiska

Antroponimy jako jednostki języka, są związane ściśle z rzeczywistością pozajęzykową: dziejami osadnictwa, historią miejsc, religią i konotowanym przez nią systemem wartości; ze stosunkami społecznymi i funkcjami administracyjnymi, jakie charakteryzowały dany teren. Z tego wynika potrzeba kompleksowego patrzenia na sposoby identyfikacji ludzi, która wymaga badań interdyscyplinarnych, z uwzględnieniem specyfiki i przeszłości danej społeczności kulturowej.

Nazwisko stanowi pojęcie podstawowe dla omawianych w niniejszym opracowaniu zagadnień. W powszechnie dostępnym *Wielkim słowniku języka polskiego* definiuje się je w prymarnym znaczeniu następująco:

---

⁸¹ Zob. D. Zdunkiewicz-Jedynak, *Wykłady ze stylistyki*, Warszawa 2008, s. 187–189.

⁸² Por. Frąckiewicz M. K., *Antroponimia Żydów łomżyńskich...*, dz. cyt., s. 95.

⁸³ *Imiona przez Żydów polskich używane*, zebrał i ułożył w dwóch językach, Rothwand J., Warszawa 1866, s. 12.

1. nazwa rodowa, wspólna dla rodziny, którą dzieci przybierają najczęściej po ojcu, a żona może przybrać po mężu, podawana często wraz z imieniem w sytuacji, gdy się przedstawiamy lub legitymujemy⁸⁴.

W opisie Henryka Górnowicza czytamy:

(...) nazwy własne są to takie leksykalne znaki językowe, które w konkretnej komunikacji językowej mają tylko jeden desygnat, które w zasadzie nie mają słownikowego znaczenia, które charakteryzują się entropią językową i które mogą mieć specyficzną dla siebie formę⁸⁵.

Według definicji Józefa Bubaka *nazwisko* to:

Nazwa własna osobowa, formacja chronologicznie późniejsza od imienia i stojąca po nim na drugim miejscu, jakby drugie ponowione imię powstałe w celu dokładniejszej identyfikacji osoby, oznaczenie rodzinne, posiadające określoną wartość w obrocie prawnym, które jest dziedziczone, obowiązkowe i powszechne, ustabilizowane i niezmiennie, jest obok imienia podstawowym elementem identyfikacyjnym⁸⁶.

Nazwisko osiada niezwyklej potencjał poznawczy. Między innymi pozwala określić tożsamości człowieka jako jednostki społecznej, otwiera przed swoim nosicielem możliwość poznania korzeni, może być przedmiotem badań wielu dyscyplin naukowych⁸⁷. Aby stworzyć odpowiedni kontekst dla interpretacji tych jednostek językowych i ich funkcji, należy wskazać opisy i definicje nazwiska w ujęciu językowym i interdyscyplinarnym⁸⁸, które świadczą o ich wartości w tradycji i kulturze, a ogólniej w przestrzeni poznania. W jednej z ciekawszych publikacji poświęconych nazwiskom w perspektywie wieloaspektowego spojrzenia na nie stwierdza się, że: „(...) nazwisko jest fenomenem wielopreżmiotowym, wieloznacznym i pojawia się jako podmiot studiów wielu dyscyplin naukowych”⁸⁹. W istocie można je badać i

---

⁸⁴ [http://www.wsjp.pl/index.php\(?\) id_hasla=4705&id_znaczenia=1397152&l=17&ind=0](http://www.wsjp.pl/index.php(?) id_hasla=4705&id_znaczenia=1397152&l=17&ind=0)

⁸⁵ Górnowicz H., *Wstęp do onomastyki*, Gdańsk 1988, s. 13.

⁸⁶ Bubak J., *Proces kształtowania się nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego*, Kraków 1989, s. 217.

⁸⁷ Por. Boruta M., *Nazwisko, tożsamość i więzi rodzinne. Interdyscyplinarne konteksty socjologii rodziny*, Kraków 2008.

⁸⁸ Na ten temat m.in. por. Taszycki W., *Stosunek onomastyki do innych nauk humanistycznych*, „Onomastica” VIII, 1963, s. 1–18.

⁸⁹ Boruta M., *Nazwisko, tożsamość...*, dz. cyt., s. 7.

opisywać jako: fakt historyczny, nazwę własną, tekst kultury⁹⁰, pozwalający na identyfikację konkretnego człowieka i jego społecznego środowiska. W naukowych wypowiedziach o nazwiskach ujawniają się rozmaite związki tych nazw własnych z kontekstami kulturowymi, które wynikają m.in. z ich „osadzenia w języku”⁹¹. Zależnie od sytuacji komunikacyjnej czy rodzaju tekstu, w którym nazwisko występuje, pełni ono rozmaite funkcje: adresatywną, aluzyjną, ekspresywną, identyfikacyjną, indywidualizującą, referencjalną, reprezentatywną, informatywną, metaforyczną, symboliczną, wartościującą⁹², czego świadomość sytuuje nas jako kompetentnych nadawców i odbiorców gatunkowo zróżnicowanych komunikatów.

Głębsza świadomość potencjału poznawczego nazw własnych otwiera na identyfikację siebie i otoczenia, pozwala dookreślić w sposób ścisły nazywane obiekty, a jednocześnie je wartościować, kiedy ich usytuowanie w kontekście geograficzno-administracyjnym, historycznym, czasem też religijnym implikuje pewne konkretne treści i skojarzenia. Podobne znaczenie ma tu także chronologia występowania nazw osobowych.

Zofia Kaleta tak opisuje to zaplecze poznawcze nazw własnych:

(...) Nazwy własne są bogactwem każdego narodu, gdyż kryją w sobie wiedzę o jego historii politycznej i społecznej, o historii kultury i religii, właściwościach i krajobrazie ziemi rodzinnej, o związkach z innymi krajami, a także o działaniach, dążeniach, a nawet emocjach ludzi, jak również o realiach życia oraz ludzkich wartościach. Są też świadectwem przynależności etnicznej człowieka i ziemi do narodu, wyznacznikiem narodowości⁹³.

To sprawia, że zawarte w nazwisku dane stanowią np. źródło informacji o narodowości jego nosiciela i wskazują związki antroponimii z szeroko rozumianą kulturą.

Na istotność funkcji nazw własnych wskazywał Janusz Anusiewicz, pisząc, że są one:

(...) źródłem wiedzy o kulturze danej społeczności, o najważniejszych wartościach przyjętych i uznanych przez społeczeństwo, co wyrażało się najczęściej w magiczno-symbolicznych

---

⁹⁰ Por. np. Afeltowicz Z., *Nazwa własna jako tekst kultury w nauczaniu języka polskiego jako obcego*. „Acta Universitatis Lodzianensis. Kształcenie polonistyczne cudzoziemców” 18, 2011, s. 73 – 80.

⁹¹ Por. Boruta M., *Nazwisko, tożsamość...*, dz. cyt., s. 8.

⁹² Rzetelska-Feleszko E., *Nazwy miejscowe*, w: *Polskie nazwy...*, dz. cyt., s. 191 – 230.

⁹³ Kaleta Z., *Teoria nazw własnych*, w: *Polskie nazwy...*, dz. cyt., s. 15.

sposobach zatrzymywania tych wartości przy potomstwie poprzez nadawanie odpowiednich imion, nazwisk, nazw, przezwisk, owe wartości oznaczających⁹⁴.

W ten sposób badacz podkreślał, że w języku jest zawarta informacja o społeczności, o jej dorobku kulturowym i powszechnie przyjętych wartościach jako swego rodzaju dziedzictwie i ważnym elemencie jego tożsamości kulturowej.

Za przywołanymi w niniejszym *Katalogu-słowniku* nazwiskami stoją konkretni ludzie, przedstawiciele dawnej społeczności ostrowskiej, np. osoby pochodzące z kręgu drobnej szlachty mazowieckiej, pierwotnych mieszkańców parafii Ostrów Mazowiecka, wymienionych w metrykach, w których znajdujemy: *Jana Gorskiego szlachcica, Franciszka Radwańskiego, wszystkich gospodarzy na własnych fortunach i Izydora Prosńskiego brata zawierającej małżeństwo. Prosienica, KMO 1816, poz. 98; Franciszek Kaczyński wdowiec szlachcic legitymowany, nauczyciel szkoły elementarnej, w Ostrowi zamieszkały, w Rosochatem urodzony, syn niegdy Jana i Konstancyi z Kosińskich posiadaczy części dziedzicznej w Rosochatem, 42 l., także Leokadya Kubicka wdowa po Łukaszu, urodzona w Troianach powiecie mławskim, córka niegdy Walentego i Maryanny z Olszewskich, w Ostrowi zamieszkała, 29 l. KMO 1859, poz. 28; Angela Jozefa Podbielska, córka Tomasza Podbielskiego, szlachcica swej części w Ugniewie i Katarzyny z Murawskich. KUO, 1945, poz. 46; Kazimierz Alexander⁹⁵ Woyno, syn Szlachetnie Urodzonego Macieya, Nauczyciela Szkoły Elementarnej w Jelonkach i Maryanny z Zapisków. KUO 1846, poz. 27; Kajetan Joachym Wyszyński, syn szlachetnego Antoniego gancarza i Petronelli Okurowskiej, Prosienica Dom nr 3. KUO 1820II, poz. 147.*

W prasie łomżyńskiej z 1923 roku są wymienieni przedstawiciele społeczności ostrowskiej jako reprezentacja ówczesnej lokalnej i regionalnej administracji państwowej i kościelnej:

---

⁹⁴ Anusiewicz J., *Lingwistyka kulturowa. Zarys problematyki*, Wrocław 1994, s. 61.

⁹⁵ Podwójne imiona są tu także dodatkowym elementem przejętej tradycji szlacheckiej, której pozostawała wierna ta społeczność.

2 sierpnia Ostrowo obchodziła uroczystość poświęcenia fundamentów pod gmach koedukacyjnego gimnazjum. Dzięki energii starosty p. Dąbrowskiego⁹⁶ Sejmik Powiatowy w styczniu 1923 r. podjął decyzję o wzniesieniu własnym sumptem budynku szkoły. Na uroczystość przybyli m.in. Wojewoda Białostocki Popielawski, Naczelnik Wydziału Samorządowego Salinger, zastępca Kuratora Okręgu Szkolnego Trepko, delegatka Kuratorium Komornicka, starosta białostocki Kmita, Korpus Oficerski 71 pp, 18 p. art. Pol., 33 pp z pułkownikiem Hausserem dowódcą dywizji i majorem Ocetkiewiczem dowódcą garnizonu. Mszę celebrował ks. prałat Koszutowski, dziekan ostrowski⁹⁷, a przemówienie wygłosił ks. prefekt Jamiołkowski⁹⁸.

Licznie w katalogu są reprezentowani przedstawiciele społeczności żydowskiej, która w uwzględnionym w niniejszym opracowaniu okresie aktywnie współtworzyła obraz miasta i jego okolicy, co poświadcza opis jej rabina zawarty w ostrowskim *pinkasie*:

Nie wyobrażam sobie ostrowskiej „Księgi pamięci”, która nie opisywałaby działalności błogosławionej pamięci reb Michela Tejtla, jednej ze szlachetnych osobistości, sprawcy dobrych uczynków, z którego nasza wspólnota była zawsze dumna. (...) Reb Michel został pobłogosławiony całym dobrem, jakim Bóg może obdarzyć jedną ze swoich istot. Był osobą o łagodnym charakterze zarówno w stosunku do siebie, jak i bliźnich. Z jednej strony doskonały człowiek rodzinny, głęboko przywiązany do wszystkich członków swojej rodziny, z drugiej prawdziwy społecznik, który cały swój czas i energię poświęca potrzebom publicznym i indywidualnym⁹⁹.

Podobnie dynamicznie funkcjonujących osób było wiele. Działy one zawodowo i społecznie m.in. w swojej wspólnocie religijnej, np. Tewja *Makower* kawaler sekretarz gminy żydowskiej, urodzony w Ostrowi w 1888 r.; córka Mortki Leyzorowicza szkolnika przy Bożnicy

---

⁹⁶ Nazwisko to zostało utworzone m. in. od n. msc. *Dąbrowa* (-*Dołęgi*, -*Gogole*, -*Kaski*, -*Łazy*, -*Moczydły*, -*Tworki*, -*Wilki*, -*Zablotne*) gm. Szepietowo, pow. Wysokie Maz.; *Dąbrówka Kośc.* łomż., gm. Szepietowo, gm. Czyżew (por. NWHS, s. 103–104); też np. rad., gm. Zakrzew; *Dąbrówka Zablotnia*, rad., gm. Kowala, rad., gm. Pniewy; (za: SEM cz. 3, s. 34–35); też od n. herb. *Dąbrowa* (por. SEM cz. 6, s. 12) formantem *-ski*. Należy ono do najbardziej popularnych w badanym regionie. Odnotowano je ponad 100 razy.

⁹⁷ W materiale źródłowym mamy zapisy: Adam *Koszutowski* ksiądz proboszcz parafii ostrowskiej utrzymujący akta Stanu Cywilnego 1918, KMO 3, 4, 5, 6, 7, 9, 16, 19, 20, 21. Jego nazwisko utworzone zostało od ap. psł. *košuta ‘łania’, słow. *košut* ‘nierozważny człowiek’ (za: NP1, s. 445) formantem *-owski*.

⁹⁸ „Gazeta Łomżyńska” nr 14, 1923 (pismo poświęcone zagadnieniom życia narodowego Ziemi Łomżyńskiej w zakresie politycznym, społecznym i kulturalnym).

⁹⁹ KPGŻO, s. 37.

Żydowskiej czy Fejga Zysła, która „była kobietą o szerokich zainteresowaniach biznesowych i charytatywnych”¹⁰⁰.

We wspomnieniach zachował się obraz życia jednej z przedsiębiorczych rodzin ostrowskich, który przybliży codzienność prezentowanej społeczności:

Nasz dom w Ostrowi zawsze był pełen społeczników. Ojciec prowadził browar, zajmował się sprawami miasta, był członkiem gminy, przesłuchiwał i mianował miejscowych rabinów. W naszym domu zawsze byli mówcy, emisariusze oraz przedstawiciele instytucji i nauki żydowskiej. A matka przyjmowała wszystkich z miłością, mimo że prowadziła sklep i była zajęta różnego rodzaju organizacjami charytatywnymi¹⁰¹.

W kontekście przywołanych źródeł pojawiają się rozmaite nazwiska jako elementy identyfikujące członków różnych kulturowych wspólnot.

Nazwisko *Tejtel//Teytel*, przywołane w cytowanym wyżej tekście pinkasu Ostrowi, pojawia się pierwszy raz w badanych dokumentach w roku 1839 i jest notowane w metrykaliach do roku 1930. Pośród jego nosicieli znajdujemy osoby trudniące się kupiectwem i kramarstwem. Są wśród nich także *kawiarnik*, *handlarz* i *buchalter*.

Inny jego nosiciel to także Reb Cwi Hirsz *Tejtel*, którego tak zapamiętano:

Od pierwszych kroków w chederze wyróżniał się swoimi umiejętnościami. Nauczył się Gemary, a także nabył znajomość języków. Kiedy dorósł, pomagał ojcu w jego interesach, w biznesie drzewnym.

Po ślubie poświęcił się swojej działalności. Kupował fragmenty lasu pod wycinkę drzew. Dostarczał drzewa dla wojska. Budował koszary.

W swoich kontraktach celował tak bardzo, że władze przyznały mu złoty medal za gorliwość i pracowitość.

Był także przemysłowcem. Pierwsze fabryki w Ostrowi Mazowieckiej były nasze. Pierwszy tartak drzewny w mieście był jego. Następnie założył na przedmieściach pierwszą elektrownię, która dostarczała oświetlenie i energię całemu miastu.

Był oddanym syjonistą i przyczynił się do budowy Ziemi Izraela. Miał otwartą dłoń. W miesiącach zimowych ofiarowywał drewno na zaopatrzenie biednych miasta.

---

¹⁰⁰ Tamże, s. 34.

¹⁰¹ Tamże, s. 45.

W czasie okupacji niemieckiej został zastępcą burmistrza. Był mądry i wielu ludzi przychodziło do niego prosić o radę¹⁰².

W innym źródle mamy opis:

Urodził się w Ostrowi w 1858 r. Jego ojcem był błogosławionej pamięci reb Hirsz Bunim i dlatego był znany w mieście jako „Joske, Hirsza Bunima”, syn zasłużonej rodziny spokrewnionej z hiszpańskimi zesłańcami, którzy setki lat temu przenieśli się do Polski¹⁰³.

Większość przywołanych identyfikacji antroponimicznych opisuje poszczególnych przedstawicieli społeczności parafii w Ostrowi z imienia i nazwiska, np.:

Krystyan Tum, zawarte religijne małżeństwo między Uczciwemi: Krystyanem Tum l. 24 Młodzianem Wyrobnikiem z Stoku, Syn Godfryda i Elzbiety z Gallinow Tum Wyrobnikow z Wsi Budki a Panną Klarą Zadrożanką l.21, Corką Mikołaya i Scholastyki z Wiktorzakow Zadrogow Wyrobnikow z Stoku. Poświadczyli: Ludwik Gałązka l. 33 i Kazimierz Zadroga l. 34 Gospodarze rolni z Stoku. KMO 1827, poz. 18; Juszk Lejb Turek, syn Herszka Litmanowicza felczera w Ostrowi zamieszkałego i Fejgi Ryfki Moszkowny z domu Wons. KUOb 1873, poz. 78; Tomasz Tyszka, syn Franciszka Dziedzica Cząstkowego i Apolonij z Pro sienicy. KZO 1832, poz. 4; Jakob Tyszka, syn Kaietana i Maryanny z Gutowskich Dziedzicow Cząstkowych z Wsi Gutow. KZO 1832, poz. 100; Karolina Ugniewska, córka Macieya Ugniewskiego 42 l. Dziedzica Cząstkowego z Domu nr 14 w Ugniewie i Katarzyny z Murawskich 25 l. Świadcowie: Wielmożny Franciszek Nienaltowski 25 l. Dziedzic Wsi Nienalty Kuleszki i Alexander Kulesza 25 l. Dziedzic Wsi Ugniewo. KUO 1829, poz. 34.

Dodatkowe informacje zawarte w metrykach orientują w pochodzeniu społecznym i kulturowym czy też wskazują na zawód wykonywany przez przywołane w nich osoby,

---

¹⁰² Tamże, s. 38.

¹⁰³ Tamże, s. 40.

reprezentujące konkretne środowisko – mieszkańców parafii Ostrów Mazowiecka. Są to treści dla tego środowiska reprezentatywne.

Pewną grupę stanowią w zamieszczonym w katalogu materiale antroponimicznym konwertyci, np.: *syn Dawida Szlamowicza już od roku iednego wyszłego na Wiarę Katolicką i Starozakonnej Sóry Ryfki Wólfowny z wyrobku utrzymujących się w Mieście Ostrowi*. KZOb 1846, poz. 50.

Pośród nazw osobowych, jakie stanowią w badanym okresie najbardziej charakterystyczne, najczęściej występujące nazwiska na terenie parafii ostrowskiej, znajdują się m.in.: *Barzał, Bednarczyk, Bengelsdorf, Brejnak, Brodzik, Brzostek, Chojnowski, Duchnowski, Duda, Fidura, Filipowicz, Frydman, Gałzka, Gutowski, Gromkowski, Gumkowski, Iwaszkiewicz, Jagodniki, Jankowski, Jastrzębski, Kabat, Kacpura, Kadziewski, Kaliściak, Karpiński, Kempisty, Konferowicz, Kornak, Koska, Krauze, Krynicki, Kubat, Kuczyński, Kukuć, Malec, Małaszkiwicz, Mężeński, Michalik, Mierzejewski, Modrykamień, Niemiera, Nietubyć, Nowowiejski, Offman, Olszewski, Ozdoba, Piątnica, Podbielski, Poślad, Prosi(e)ński, Przasnek, Przygoda, Romanik, Rostek, Rybak, Rzepecki, Sikora, Sławkowski, Socik, Stelmaszyk, Subda, Surowik, Szapira, Szwarc, Szydlik, Szyszkowski, Świderek, Tyszka, Ugniewski, Urbanik, Waniewski, Wardaszka, Waszelewski, Wilczyński, Wiśniewski, Wyszomierski, Wyszyński, Zadroga, Zadrożny, Zagroba, Zając, Zalcberg, Zalewski, Zapisek, Zaremba, Zawistowski, Zawisza, Zgoda,.*

Włączone do katalog-słownika jednostki antroponimiczne wskazują, że w obrębie społeczności zamieszkałą na terenie Ostrowi i parafii Ostrów w okresie XIX i pocz. XX stulecia na równym w przybliżeniu poziomie współtworzyła ludność pochodzenia szklacheckiego i kmiecego oraz obcy osadnicy, przede wszystkim ludność żydowska i ewangelicy. Byli pośród nich liczni kupcy, kramarze i rozmaici rzemieślnicy.

2.3. Klasyfikacja antroponimów

W rozmaity sposób można klasyfikować i opisywać antroponimy¹⁰⁴. W badanym katalogu wyraźnie widać trzy liczne grupy nazwisk: **polskie**, np. *Olsza* < ap. pol. *olsza* ‘olcha’ i **obce**,

---

¹⁰⁴ Por. np. Bubak J., *Proces kształtowania się nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego*, Kraków 1989, s. 217.

np. *Perlmutt* < ap. niem. *Perlmutt, Perlmutter* ‘masa perłowa’ oraz **formacje złożone**, np. *Celnikier* < ap. pol. *celnik* ‘pracownik urzędu celnego’ + obcy formantem *-er*; *Frydman* < im. *Fryderyk* + ap. niem. *Mann* ‘człowiek, mąż’. Każda z jednostek antroponimicznych wchodzących w skład wyodrębnionych grup w swojej semantyce i strukturze zawiera informację o pozajęzykowych elementach związanych z ich pierwotnymi nosicielami, co szczególnie przemawia do wyobraźni, kiedy słyszymy np. nazwiska: *Czerniak* < gw. *czarniak* ‘człowiek śniady’ (za: NP 1, s. 109); ap. *koślawy* ‘mający krzywe nogi’ (por. NP1, s. 449); *Krzywonos, Łagoda* < ap. *łagoda* ‘łagodność’ (za: NP 2, s. 32) czy *Szwarc* < *schwarz* ‘czarny’ czy np. *Bendetowicz* < im. żyd. *Bendet* (za: AŻP s. 109) formantem *-owicz*.

Dla orientacji w zasobie onomastykonu mieszkańców parafii i gminy bożniczej w Ostrowi Mazowieckiej wskazane zostaną trzy grupy nazwisk o kreślonej motywacji semantycznej jako antroponimy najbardziej reprezentatywne dla badanego zbioru.

2.3.1. Nazwiska odmiejscowe – szlacheckie i żydowskie

Wyróżniają się zaś szczególnie w katalogu-słowniku antroponimów ostrowskich nazwiska derywowane tworzone na bazie nazw miejscowych, co należy wiązać z „charakterystyczną cechą Mazowsza”, którą „stanowiła, jak wiadomo, zdecydowana przewaga własności szlacheckiej, obejmującej tutaj w drugiej połowie XVI w. około 2/3 ziemi ornej”¹⁰⁵, co przekładało się na specyfikę kulturową jej osadników.

Materiał źródłowy potwierdza liczne nazwiska utworzone od **mazowieckich nazw miejscowych**, w tym od **nazw miejscowych Mazowsza łomżyńskiego i powiatu ostrowskiego**, np. *Bagiński* < *Bagienice* Maz. łomż., gm. Stawiski; *Budny* < n. msc. *Budne* Maz. łomż. n. rod. *Budne*; *Chmielewski* < n. msc. Maz: *Chmielewo*, dziś *Chmielew*, rad., gm. Magnuszew (za: SEM cz. 3, s. 22) formantem *-ski*, też od n. msc. *Chmielew* w pow. węgrow., *Chmielewo* Maz. łomż., oborn., płock., *Grajewski* < n. mst. *Grajewo* Maz. łomż.; *Grzymała* < *Grzymały* n. msc. Maz. łomż., gm. Zambrów, gm. Nowogród, gm. Łomża (por. NWHS, s. 115); *Kołakowski* < n. msc. *Kołakowo*, obecnie *Kołaki* Maz. łomż., gm. Kołaki Kościelne; *Kulesza* < n. msc. *Kulesze* gm. Kulesze Kościelne, pow. Wysokie Mazowieckie (por. NWHS, s. 136); *Napiórkowski* < n. msc. *Napiórki* Maz., ostr., gm. Rzewnie (za: NP2, s. 138); *Piski* < n. msc. *Piski* Maz. łomż., pow. ostroł., gm. Czerwin; *Podbielski* < *Podbiele Wielkie* i *Podbiele Małe*, dziś *Podbiele* i *Podbielko*, Maz. łomż., ostroł., gm. Stary Lubotyń (za: SEM cz. 3, s. 146)

---

¹⁰⁵ *Lustracja województwa mazowieckiego 1565*, cz. I, wydały Gieysztorowa I. i Żaboklicka A., Warszawa 1967, s. XIX.

formantem *-ski*; *Wąsewski* < *Wąsowo*, dziś *Wąsewo*, Maz. łomż., ostroł., gm. Wąsewo; *Żebrowski* < n. msc. *Żebry* Maz. łomż., gm. Grabowo, pow. koln., *Żebry Wielkie* gm. Klukowo, pow. Wys. Maz. Są to nazwy osobowe opisywane jako **szlacheckie** (polskie), czyli wskazujące na pochodzenie narodowo-społeczno-kulturowe ich nosicieli. Często były one notowane na Mazowszu i ziemi łomżyńskiej w XV-XVII wieku i później, stając się swoistym modelem kreacji nazwisk z formantem *-ski* na podstawie różnych baz semantycznych. Stąd mamy dziś nazwiska, np.: *Amdurski*, *Kapłański*, *Lewiński*, *Maksiński*, *Massalski*, *Nieskorski*, *Pawelski*, *Poteński*, *Sawarski*, *Szafarski*, *Wardawski*. Te ostatnie przykłady poświadczają późniejszą tendencję kreacji tzw. sztucznych nazwisk na wzór produktywnego modelu na *-ski*¹⁰⁶.

Opracowanie Wandy Szulowskiej, które objęło mazowiecki materiał antroponimiczny z okresu XV–XVII wieku, zaświadcza, że nazwy odmiejscowe i nazwy herbowe, istotne dla stanu szlacheckiego¹⁰⁷ jako konstytutywnego elementu społecznego, charakterystycznego dla Mazowsza, miały wpływ na całe nazewnictwo osobowe tego regionu, pełniąc rolę antroponimicznego paradygmatu.

Pośród nazwisk odmiejscowych znajdziemy w katalogu ostrowskim antroponimy pochodzące od obcych nazw msc., szczególnie od niemieckich, np. *Ajzynberg* < n. msc. *Eisenberg* (Austria, Czechy, Niemcy, Śląsk, Prusy Wsch.); *Alper* < n. msc. *Albern*, *Alba*; niem. < ap. *albern* ‘wygłupiać się, niedorzeczny, głupi’) (za: SEŻ s. 51); *Flatau* < n. msc. *Flatow* (Meklemburgia, Brandenburgia, Pomorze), *Flaten* (Norwegia) (za: SEŻ, s. 115); *Grynberg* < niem. n. msc. *Grunberg* (dziś *Zielona Góra*); *Kronenberg* < n. msc. *Kronberg* (Bawaria, Hesja), *Kronburg* (Szwabia), *Kronrnburg* (Szlewiz-Holsztyn, Dolna Saksonia), które kreowane były od nazw miejsca dawnego pobytu. Są to zwłaszcza antroponimy identyfikujące ludność żydowską, którą charakteryzowały nazwiska pochodzące od nazw miast, stąd w katalogu Ostrowi potwierdzona ich obecność, znamionowana przez tradycyjne imiona żydowskie, np. Mośk *Leybowicz*, *Białostocki*, Ick *Ciechanowiec*, Mordka *Jedwabnicki*, Fradla *Jedwabner*, Abram *Kolniak*, Rachel *Lubelska*. Miasta tę ludność przyciągały, ponieważ m.in. stwarzały większą przestrzeń do działalności zarobkowej.

---

¹⁰⁶ Por. Dubisz S., *O "nobilitacji" nazwisk mieszczańskich na Mazowszu w XVII i XVIII w.*, w: „Prace Filologiczne” XXXII, 1985, s. 97–107.

¹⁰⁷ Szulowska W., *Dawna antroponimia...*, dz. cyt., s. 142–143.

Ten typ antroponimów wskazuje na mobilność i kierunki migracji tej społeczności oraz na procesy asymilacji, jakiej ona ulegała, zachowując jednocześnie swoją odrębność kulturowo-religijną.

Wydzielona w niniejszym paragrafie grupa antroponimów to z jednej strony tradycyjne formacje nazewnicze charakterystyczne dla ludności polskiej, pochodzenia szlacheckiego, a z drugiej strony jednostki, które stanowiły wzorzec nazewniczy dla kształtujących się w XIX wieku formacji nazwiskowych Żydów polskich.

2.3.2. Nazwiska odapelatywne (chłopskie)

Najliczniej są reprezentowane nazwiska odapelatywne polskie i obce, np.: *Kopytko* < ap. *kopyto*; *Kozik* < ap. *koza*, *kozik* ‘rodzaj noża’; *Lis* < ap. *lis*; *Malik* < ap. *mały*; *Organista* < ap. *organy*; *Podraza* < ap. *podraza* ‘klin w żarnach’, też gw. *podrazić* ‘wetknąć’; *Rozenblum* < ap. niem. *Rosenblume* ‘kwiat róży’; *Sokołek* < ap. *sokół*; *Szperling* < ap. niem. *Sperling* ‘wróbel’; *Żoraw* < ap. *żuraw*.

Są pośród nich m.in. nazwiska utworzone od:

nazw zwierząt: *Byk* < ap. *byk*, *Koza* < ap. *koza*, *Krowa* < ap. *krowa*, *Lew* < ap. *lew*, *Ptaszyk* < ap. *ptak*, *Wilk* < ap. *wilk*, w tym ptaków: *Sokolik* < ap. *sokół*, *Szczygieł* < ap. *szczygieł*; *Taubman* < ap. niem. *Taube* ‘gołąb’ + MAN;

nazw związanych ze światem natury: *Brzoza* < ap. *brzoza*; *Cytryna* < ap. *cytryna*; *Siano* < *siano* ‘ścięta i wysuszona trawa’; *Róża* < ap. *róża*;

nazw przedmiotów: *Filar* < ap. *filar*; *Kaptur* < ap. *kaptur*, *Kominek* < ap. *komin*, *Miotelka* < ap. *miotła*, *Skarpeta* < ap. *skarpeta*; *Socha* < ap. *socha*; *Wąsik* < ap. *wąs*; *Zgrzebia* < *zgrzebać* ‘zebrać, zgarnąć coś grabiąc’, może też od *zgrzebie* ‘krótkie włókna lnu, pakuły’;

nazw abstrakcyjnych: *Trwoga* < ap. *trwoga*; *Zgoda* < ap. *zgoda* ‘porozumienie, aprobata’.

Charakterystyczne są dla tego zbioru nazwy osobowe równe apelatywom, np.: *Byk*, *Koza*, *Sojka*, *Wróbel*. Zwykle są one tworzone od nazw związanych ze światem natury (np. *Kamień*, *Sztejn* < niem. *Stein* ‘kamień’), nazw przedmiotów czy nazw abstrakcyjnych polskich i obcych

(np. *Subda* < *szuba* ‘wierzchnie okrycie podbite futrem’; *Szajna* < ap. jid. *schajn* < niem. *Schein* ‘blask, światło, pozór, pretekst’; *Szpura* < ap. gw. *szpur* ‘drobiazg, dzieci’) oraz nazw określających przymioty człowieka (np. *Szulmajster* < ap. niem. *Schulmeister* ‘bakalarz, belfer; zrzęda, gderacz’). Znamionują one m.in. bliskość człowieka ze światem natury, a w przypadku identyfikacji ludności żydowskiej odnoszą się one do religii i związanej z nią symboliki. Ten rodzaj nazwisk identyfikuje przedstawicieli różnych grup społecznych.

Na przykład nazwisko *Tasiemka* mogło pierwotnie motywować zajmowanie się jego nosiciela handlem pasmanterją. Zapewne najpierw miało ono charakter przezwiskowy, a potem stało się nazwiskiem.

2.3.3. Nazwiska odzawodowe – (miejskie)

Dość liczne są – kwalifikowane jako nazwisk odapelatywne, tzw. nazwiska odzawodowe o różnej proveniencji, np.: *Filter* < średnim. ap. *vilter* ‘rzemieślnik wytwarzający wyroby z filcu, kapelusznik’ (za: NP 1, s. 543); *Grzebieniarz* < *grzebieniarz* ‘rzemieślnik, który wyrabia grzebienie’; *Igielnik* < *igielnik* ‘rzemieślnik wyrabiający igły’; *Kuszmerek* < *kuśnierz* ‘rzemieślnik wyrabiający futra’; *Szuster* < ap. niem. *Szuster* ‘szewc’. Formalnie to nazwy osobowe równe apelatywom lub derywowane od nich, wskazujące na zawód¹⁰⁸ lub pełnione funkcje, np. *Stolnik* < ap. *stolnik* stp. ‘urzędnik sprawujący pieczę nad stołami panującego’, później ‘niższy urzędnik ziemski’; *Szulc* < niem. ap. *Schulze* ‘wójt, sołtys’ oraz wykonywane czynności, np. *Śpiewak*. Są to antroponimy charakterystyczne dla środowiska miejskiego, co widać na przykładzie Ostrowi, w której spotykamy licznych rzemieślników różnej profesji, np. kapeluszników jak Michał Otter Kapelusznik (por. KZO 1822I, poz. 53) czy czapników, np. Starozakonny Moszk Czapnik w Ostrowi zamieszkały (por. KUOb 1829, poz. 41).

Zwykle na danym obszarze rozwijało się rzemiosło powiązane z bogactwem danego terenu i jego zapotrzebowaniem. Tak więc na obszarze parafii ostrowskiej, którą zamieszkiwała w dużej części ludność wiejska, rozwijało się rolnictwo, a szczególnie uprawa zboża.

Stąd na badanym terenie liczni wykonawcy zawodu młynarza (np.: Jozef *Apaleński*, syn Kazimierza Apaleńskiego, młynarza w Komorowie i jego małżonki Maryanny. KUO, 1845, poz. 152; Lejzor Boruchowicz *Bandryner*, wdowiec młynarz w Ostrowi zamieszkały. KZOb, 1852, poz. 90) i nazwiska: *Młynarczyk*, *Młynarz*, *Młynarzewicz* czy też piekarza (np. umarł,

---

¹⁰⁸ Szerzej por. np.: Górny H., *Nazwiska mieszkańców wybranych miejscowości dawnej ziemi sanockiej w świetle interferencji etniczno-językowej (XV – XIX w.)*, Rzeszów 2004, s. 89.

syn Abrama Moskowicza piekarza i Estery Leybowny, Ostrów Dom nr 10. KZO 1820I, poz. 147; Sról *Wąsewer* syn Starozakonnych Bendeta Leyzorowicza piekarza w Ostrowi i Maryam Herszkowny. KUOb 1848, poz. 19) i związane z tym zawodem nazwiska: *Bekier* < śrwniem. ap. *becker* ‘piekarz’, *Piekarski*, *Piekarz*.

Podobnie w kontekście zasobności gospodarczej parafii ostrowskiej można motywować obecność nosicieli nazwiska *Stolarz* < ap. *stolarz* ‘rzemieślnik wyrabiający przedmioty z drewna’, które jako nazwa osobowa stanowiło element językowej identyfikacji mieszkańców Ostrowi wyznania mojżeszowego.

Teren ten porastały lasy, więc drewno stanowiło podstawę licznych aktywności zawodowych, jakie się na tym obszarze rozwijały, co potwierdzają informacje zawarte w KPGŻO, w której czytamy:

Naturalnym skarbem tego terenu były lasy. W mieście powstały więc dwa tartaki. Rozrósł się handel w mieście jak również w miasteczkach wokół Ostrowi. Drewno było wysyłane do Warszawy i innych miast (bliskich i dalekich), a także za granicę (do Niemiec i Anglii)¹⁰⁹.

W całym materiale źródłowym ponad 200 razy pojawia się nazwa *stolarz* jako określenie zawodu wykonywanego przez członków badanej społeczności (np. Jan *Mrokowski*, młodzian majster professyi stolarskiej w Ostrowi zamieszkały z Justyną Offerówną, panną. KMO, 1843, poz. 42; Nikodym *Januszkiewicz*, młodzian czeladnik proffesyi stolarskiej urodzony w Grodnie a w Ostrowi zamieszkały. KZO, 1844, poz. 35; Franciszek *Szwarc* tydzień 1 mający syn Jozefa rzemieślnika Professyi Stolarskiej w Ostrowi i Alexandry. KZO 1849, poz. 74;), co wskazuje na kontynuację tradycji stolarskich, jakie wiązały się z występowaniem w regionie lasów. Z przetwarzaniem drewna jako towaru i produktu łączą się także takie nazwiska jak: *Cieślak* – nazwa osobowa od n. zawodu, który wykonywało wielu mieszkańców parafii ostrowskiej (np. *Paweł Eismund* 47 l. *Cieśla*, *Jakob Jazgarzewski* *Cieśla*, *Maciej Kornak* *Cieśla*, *Tomasz Mikulski* *Cieśla*). Podobnie można interpretować nazwiska: *Smola* < ap. *smoła* ‘uboczny produkt suchej destylacji węgla lub drewna’ (za: NP 2, s. 452), *Traczyk* (< ap. *tracz* ‘robotnik obrabiający piłą kloce drewna’ (za: SEM cz. 1, s. 323) formantem *-yk*), *Bednarczyk* (< ap. *bednarz* ‘rzemieślnik wyrabiający naczynia klepkowe, beczki’) czy *Stelmaszczyk* (< ap. *stelmach* ‘rzemieślnik wyrabiający korpusy, czyli pudła powozów, bryczek i części drewniane, kołodziej, woźnik, wozownik’ (za: NMK, s. 359). Ciekawe jest także nazwisko *Dranicarz* <

---

¹⁰⁹ KPGŻO, s. 102.

stp. *dranica* ‘rodzaj drewnianego gontu’ utworzone formantem *-arz*, które mogło wskazywać osobę zajmującą się wyrobem *dranic*. Poświadczony są także nazwiska: *Drewno*, *Drzewiarz* i *Drzewowski*, których powstanie również może motywować wskazany wcześniej kontekst.

Inne nazwiska odzawodowe, m.in.: *Czapnik* (< ap. *czapka*), *Figul* < (łac. *figulus* ‘garncarz, zdun’ (za: NP 1, s. 192), *Miecznik* (< ap. *miecznik* ‘rzemieślnik wyrabiający miecze, dawny dworski, też ziemski’ (za: NP2, s. 90) czy *Szmuklerz* (< *szmuklerz* ‘rzemieślnik wyrabiający pasmanterię, pasamonik’).

Przywołane nazwiska odzawodowe są śladem praktyki kancelaryjnej, która identyfikowała członków danej społeczności, określając pełnione przez nich funkcje, zawody, stanowiska czy godności społeczne¹¹⁰. Wskazują one na związek człowieka z jakimś zawodem, zajęciem, funkcją, czyli na jego status społeczny, odzwierciedlając jednocześnie w pewnym stopniu strukturę zawodową Ostrowi i okolicy tego miasteczka oraz jego zaplecze administracyjne i gospodarcze czy pełnioną rolę, np. miasta powiatowego.

Gospodarczy charakter i rozwój Ostrowi oddaje wielość określeń dodatkowych, jakie identyfikują mieszkańców miasta, których przodkowie lub oni sami byli m.in. *bednarzami*, *kupcami*, *kramarzami*, *krawcami*, *mularzami*, *rzeźnikami*, *szewcami* czy osobami pełniącymi różne funkcje urzędowe i religijne, co dotyczyło głównie społeczności żydowskiej. Wykonywane zawody często były dziedziczne. Wielokrotnie więc czytelnicy katalogu znajdują w cytatach z metryk określenia zawodów, jakie wykonywali ich przodkowie.

2.3.4. Nazwiska odimienne – identyfikacja kulturowo-religijna społeczności

Często imię stanowiło podstawę kreacji drugiego określenia. Liczna jest zatem wśród badanych antroponimów **grupa nazwisk odimienych o różnej proweniencji**, np.: *Cwi* < im. m. jid. *Cwi* (za: SEŻ, s. 92); *Cudyker* < im. żyd. *Cadok* (za: SEŻ, s. 92) formantem *-er*; *Cypryan* < im. *Cyprian*, stp. *Cypryjan*, pochodzącego od łac. *Cyprianus*, gr. *Kuprianòs* ‘pochodzący z Cypru’ (za: NP 1, s. 105); *Ekier* < niem. im. *Eckhart*, to od germ. stwniem. *Eckhart*, *Agihard*; *Fabijański* < łac. *Fabian*, im. pochodzenia łac. *Fabianus*, to od n. rodu *Fabius* (za: NP 1, s. 183) formantem *-ski*; *Fiedor* < im. chrzes. *Teodor*; *Filipiak* < im. *Filip*, *Fiszel* < im. jid. *Fiszel*; *Fydrych* < niem. im. *Frydrych* (za: SEM cz. 2, s. 43); *Herman* < im. *Herman* pochodzenia germ. od *heri* ‘wojsko’ + *mann* ‘mąż’ (za: NP 1, s. 304); *Heronimek* < im. *Hieronim*; *Iwaskiewicz* < wsł. im. *Iwasko* (*Iwan*, cerk. *Ioann*); *Taraskowski* < im. *Taras*, z gr. *Táras*; *Zelman* < im. jid. *Zelman* < niem. ap. *süße* ‘słodki’ + ap. niem. *Mann* ‘mężczyzna’ – kreowanych za

---

¹¹⁰ Szerzej na ten temat: Bubak J., *Proces kształtowania się...*, dz. cyt., s. 156–182.

pośrednictwem rozmaitych formantów (np. *Abowicz* < im. żyd. *Aba, Abba* (za: SEŻ s. 49) formantem *-owicz*; *Abrahamowicz* < hebr. im. *Abraham* ‘ojciec wielu narodów’ (za: SEM cz. 2., s. 1) formantem *-owicz*; *Adamczuk* < im. *Adam*; *Alexewicz* < im. *Aleksy*, pochodzenia grec. od *Aléksion*, skrócenie od im. złożonych typu *Aléksandros*’ (za: NP 1, s. 3); *Bendetowicz* < im. żyd. *Bendet* (za: AŻP s. 109); *Ignatow* < im. *Ignacy*, to od łac. *Ignatius*, lecz także z formantem zerowym, np. *Aron* < bibl. im. *Aaron* (za: SEŻ, s. 54); *Beniamin* < bibl. *Beniamin* (za: SEŻ, s. 65); *Cwi* < im. m. jid. *Cwi* (za: SEŻ, s. 92); *Dawid* < im. hebr. *Dawid* ‘ukochany, złączony’ (za: SEM cz. 7., s. 8; SEM cz. 2., s. 29); *Eliasz* < hebr. im. *Eliasz* ‘Jahwe jest moim Bogiem’ (za SEM cz. 2, s. 33); *Enoch* < im. bibl. *Enoch* (za: SEŻ, s. 109); *Marek* < im. *Marek*, łac. *Marcus*, genetycznie związanego z bogiem Marsem (za: NP 2, s. 68).

Wyraźnie widać tu przewagę imion kulturowo obcych w stosunku do nazwisk odimiennych pochodzących od im. łac., np. *Julkowicz* < im. *Julian* lub *Juliusz*, z łac. *Iulianus, Iulius* (za: NP 1, s. 359); *Klimczak* < im. *Klemens*, łac. *clemens, clementis* ‘łagodny, spokojny, cichy’ (za: SEM cz. 2, s. 71) formantem *-ak*; *Marciniak* < im. *Marcin*, łac.; *Michalak* < im. *Michał*, od hebr. *mikha’el* ‘któż jest jak Bóg’, łac. *Michael* (za: SEM cz. 2, s. 91) formantem *-ak*; *Pawelski* < im. *Paweł* łac. *Paullus* ‘mały, niski’ (za: SEM cz. 5, s. 106) formantem *-ski*; *Romanik* < im. *Roman* < łac. przym. *Romanus* ‘rzymski, Rzymianin’ (za: NP 2, s. 358) formantem *-ik*.

Określenia o charakterze imiennym i przezwiskowym, czy też przydomkowym przekształciły się z czasem w tzw. formacje patronimiczne, aby następnie ulec językowej modzie i stać się nazwiskami zakończonymi na *-ski*. Dlatego też w „seriach nobilitacyjnych” wyróżniają się dwa główne szeregi przekształceń form nazwiskowych: „sekundarne formacje z patronimicznymi pierwotnie formantami sufiksalnymi: *-i(y)c, -icz, -owicz, -ewicz*”¹¹¹ (ok. 250 poświadczeń) i „formy nazwiskowe, które ostatecznie otrzymały postać w pełni „szlachecką” z formantami sufiksalnymi: *-ski, -cki, -iński, -eński, -owski, -ewski*” (ponad 450 poświadczeń). Ten opis wskazuje na modelowe mazowieckie tendencje nazewnicze, poświadczone w materiale ostrowskim. W zestawieniu z np. z formantami: *-er* (ponad 50 poświadczeń) czy *-(cz)uk* (ponad 70 poświadczeń).

3. Źródła badanych antroponimów

---

¹¹¹ Dubisz S., *O "nobilitacji" nazwisk mieszczańskich...*, dz. cyt., s. 102.

Podstawą materiałową dla niniejszego opracowania są ostrowskie źródła rękopiśmienne, przede wszystkim akta narodzin, ślubów i zgonów (por. *Spis źródeł*). Dostępne są one online:

- Okręg Bożniczy 1826–1933 <https://metryki.genealodzy.pl/ar6-zs0094d> (oryginały w APW Oddział w Pułtusk, zespół 94, Akta stanu cywilnego Okręgu Bożniczego w Ostrowi Mazowieckiej);
- Gmina Ostrów 1808–1825 (bez skorowidzu 1600–1808) <https://metryki.genealodzy.pl/ar6-zs0265d> (oryginały w APW Oddział w Pułtusk, zespół 265, Akta stanu cywilnego gminy Ostrów Mazowiecka);
- Rzymskokatolickie 1826–1916 <https://metryki.genealodzy.pl/ar6-zs0092ad> (oryginały w APW Oddział w Pułtusk, zespół 92, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Ostrowi Mazowieckiej).

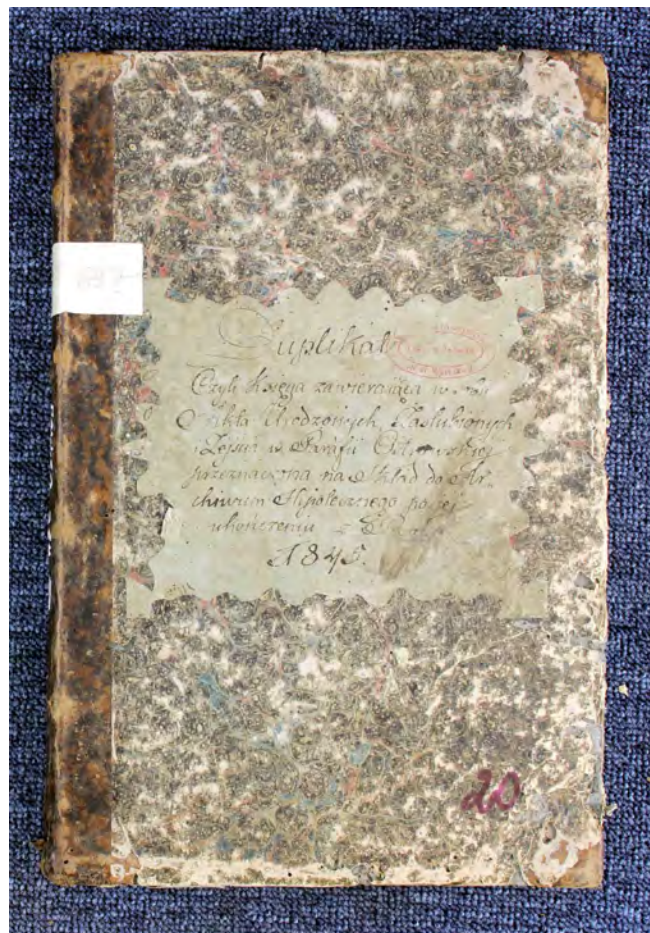
Dostępne źródła rękopiśmienne okazały się podstawowe dla badań nad onimią ostrowską. Im bliżej współczesności, tym te źródła są obfitsze, lecz każda z zachowanych ksiąg metrykalnych zawiera bezcenny materiał dokumentacyjny, który stanowi swego rodzaju dziedzictwo historyczno-kulturowe i podstawowe źródło nazewnictwa osobowego z kontekstem poznawczym, istotnym dla określenia tożsamości konkretnych osób. Dzięki temu można dość dokładnie odtworzyć i opisać – w odniesieniu do określonego okresu – skład kulturowy, zawodowy i społeczny środowiska miejskiego Ostrowi oraz terenu, jaki przynależał do ostrowskiej parafii. Ponadto z dokładnością można prześledzić kierunki i ruchy osadnicze w obrębie regionu oraz losy konkretnych rodzin i rodów.

3.1. Księgi metrykalne

Na stronach 69–82 niniejszego opracowania podano wykaz ksiąg metrykalnych, jakie są dostępne m.in. w bazie źródłowej Łomżyńskiego Towarzystwa Naukowego im. Wagów w Łomży i w archiwalnych zasobach Muzeum-Dom Rodziny Pileckich w Ostrowi Mazowieckiej, a przede wszystkim Archiwum Paafialnego kościoła pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Ostrowi Mazowieckiej i Archiwum Państwowego w Warszawie Oddział w Pułtusk.

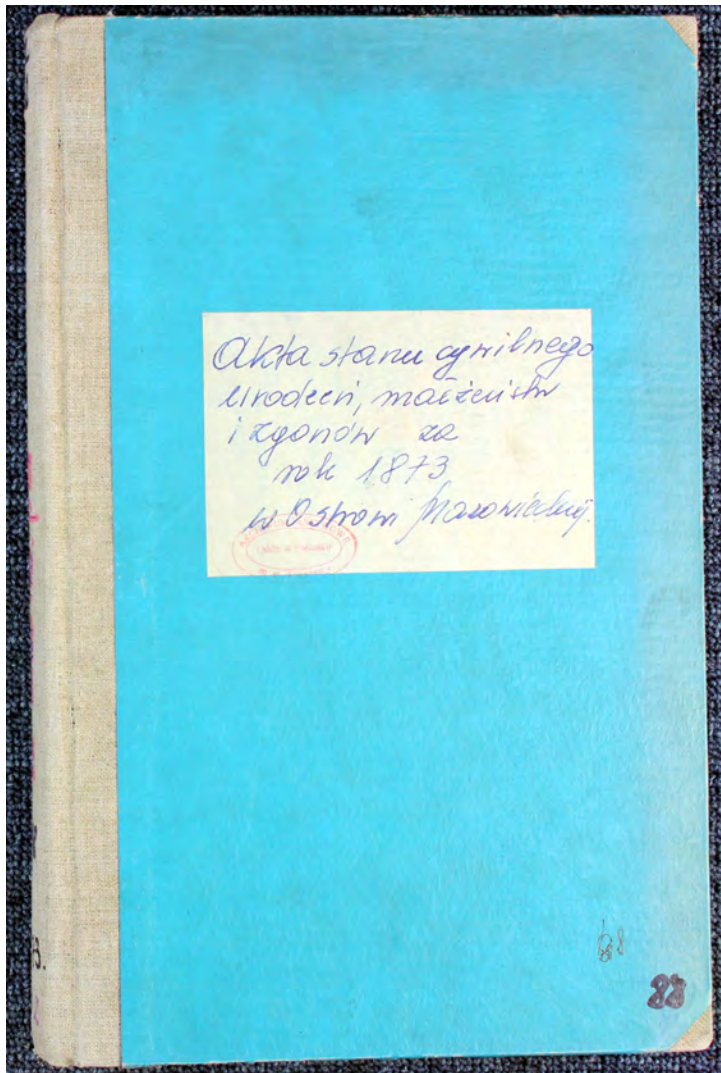

Fot. Ostrowska księga metrykalna z lat 1920–1821 i Duplikat z 1845 roku

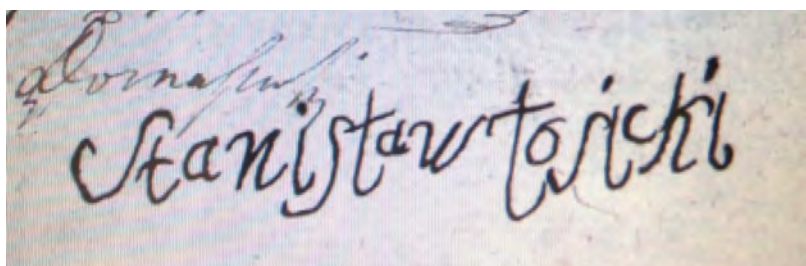

Fot. Ostrowski Duplikat z 1845 roku

O wartości ksiąg metrykalnych dla badań decyduje treść zapisu zawarta w danym akcie metrykalnym. Zamieszczone w nim szczegółowe informacje oraz dość stabilna formuła i wiarygodność, tych zapisów, dają możliwość wyzyskania poszczególnych danych. Księgi metrykalne zatem to cenne i podstawowe źródło do badania antroponimii Ostrowi. Nie tylko wskazują one na daty i miejsca urodzenia, imiona i nazwiska urodzonych, poślubionych czy zmarłych oraz świadków, lecz także zaświadczą o ich powiązaniach rodzinnych, pochodzeniu, funkcjach społecznych, wykonywanym zawodzie, a nawet wskazują, czy byli piśmienni. Takie informacje są bezcenne w rekonstruowaniu tożsamości człowieka.

Fot. Akta stanu cywilnego urodzeń, małżeństw i zgonów za rok 1873 w Ostrowi Mazowieckiej

Fot. Podpis niejakiego Stanisława Tosickiego, który występował jako świadek.

3.2. Ciekawe wpisy z ksiąg metrykalnych parafii w Ostrowi

Warto przyjrzeć się bliżej treści zawartej w przykładowych akatach metrykalnych, dla lepszej orientacji w ich zawartości.

My Burmistrz Urzędnik Stanu Cywilnego Gminy Ostrowskiej Powiatu Ostrołęckiego w Departamencie Płockim udawszy się przed drzwi główne wniósł do domu Gminnego o godzinie dwunastej w południe donieśliśmy i ogłosiliśmy po pierwszy raz iż zaszło przyrzeczenie Małżeństwa między Janem *Kalidorfem*, Sukiennikiem, kawalerem w Ostrowi zamieszkałym, synem Jana Kalidorfa Powroznika i Barbary z Hermanów Małżonków w Prusach żyjących z iedney a Anną Maryą Otterowną, Panną, spółdzoną z Jakoba Ottra, Obywatela w mieście Willelberg w Prusach i Maryi z domu Blaurok Małżonków z drugiej strony, która to zapowiedź po przeczytaniu oney głośno i wyraźnie przybita została na drzwiach domu Gminnego czego akt spisaliśmy. KMO 1810, poz. 1.

W powyższym przypadku mamy do czynienia z informacją o zamiarze zawarcia małżeństwa, do którego miało dojść między kawalerem o obco brzmiącym nazwisku, sukiennikiem w Ostrowi zamieszkałym, pochodzącym z Prus, i panną o nazwisku *Otter*. Jej rodzice również mieszkali w Prusach. Dane te poświadczają obecność ludności ewangelickiej na terenie badanej parafii we wskazanym w akcie czasie.

Ponadto ten dokument stanowi poświadczenie obecności w Ostrowi osadników pruskich, którzy byli między innymi sukiennikami, np. Chrystyan Fuks sukiennik, Jan *Kalisdorf*, Sukienniki.

W innym dokumencie pojawia się niejako dalszy ciąg faktów, jakie dotyczyły wspomnianych wyżej narzeczonych.

Miasto Ostrów

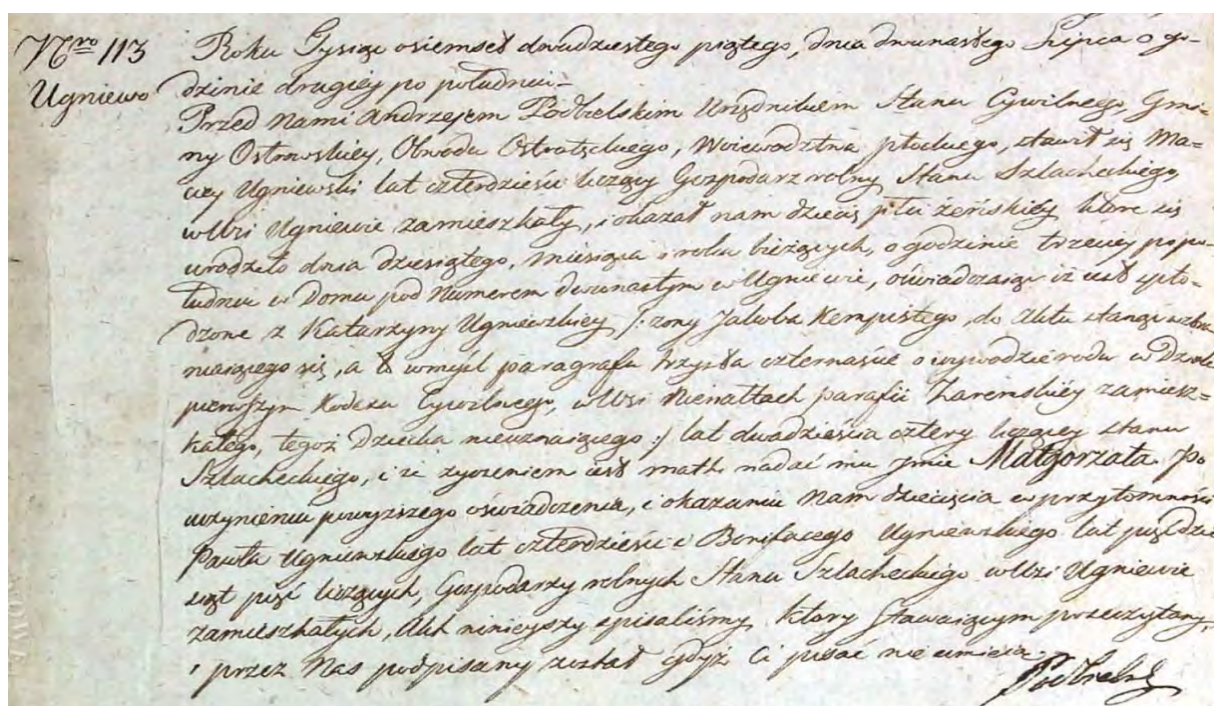
Roku Tysiąc Osmset dziesiątego dnia dwudziestego Maja

Przed nami Michałem Domaszewskim Burmistrzem Miasta Ostrów i Urzędnikiem Stanu Cywilnego Gminy Ostrowskiej Powiatu Ostrołęckiego w Departamencie Płockim stawił się Jan Kalisdorf Sukiennik liczący lat dwadzieścia pięć syn Jana Kalidorfa z Professyi powroznika i Barbary z Hermanów ieszcze żyjących w Mieście Hermut w Prusach zamieszkałych czego dowodzi Aktem znania pod Numerem 12 złożonym sporządzonym przez Burmistrza Miasta Ostrów na dniu dwunastem Maja roku bieżącego przez Szymona Rowickiego pisarza Aktowego i Franciszka Domaszewskiego Sędziego Pokoju na dniu tymże podpisanym i potwierdzonym stawiła się Anna Marya Otter Corka Jakoba Ottera i Maryi z domu Blaurok licząca podług Metryki Numeru 3 złożoney wyiętej z Xiąg Kościoła Wilemberskiego w Prusach lat dwadzieścia ośm w Assystencyi Michała Otter kapelusznika w Mieście Ostrów zamieszkałego brata starszego u którego zostaie i ten nauczynione sobie uszanowanie zastępując Rodziców do niniejszego związku Małżeństwa daie swoje zezwolenie. Strony stawiające żądaią ażebyśmy przystąpili do obchodu ułożonego między nimi Małżeństwa którego zapowiedzie wyszły przed głównymi drzwiami naszego domu gminnego pierwsza dnie szostego druga trzynastego miesiąca i roku bieżących o godzinie dwunastej w południe. Gdy żadne tamowania przeciw rzeczonym Małżeństwu nie zaszłoby przeyrzawszy wymienione udowodnienia z których okazuje się iż formalności iakich prawo wymaga zachowane zostały – przychylając się do namienionego żądania po przeczytaniu stronom i świadkom wszystkich wyżej wyrażonych papierów iako też działa szostego Kodexu Napoleona w tytule o

Małżeństwie zapytaliśmy się przyszłego Małżonka i przyszłej Małżonki czyli chcą pobrać się z sobą(?) Na co gdy każde z nich oddzielnie odpowiedziało iż taka jest ich wola ogłaszamy w Imieniu Prawa iż Jan Kalisdorf i Marya z domu Otter połączeni są z sobą Małżeństwa. Tego wszystkiego spisaliśmy Akt w przytomności Jana Szpindlera kapelusznika lat dwadzieścia dziewięć, Wilchema Stokchauza zduna lat trzydziści dziewięć liczącego Karola Wegnera [w podpisie: Wegener]młynarza który rok trzydziesty drugi skonczył wszystkich stanu Mieyskiego w Ostrowi zamieszkałych z Stronami Małżeństwa zawierającymi nie krewnych, który stawiającym przeczytany i podpisany został przez nas i czwartego świadka Chrystyana (?) Clenda Młynarza oraz Karola Wegnera inne zaś osoby w Akcie wyrażone pisać nie umieją¹¹².

Na podstawie tego aktu dowiadujemy się szczegółów z życia wspomnianych osób, dawnych mieszkańców Ostrowi.

Poniżej inne przykładowe akty metrykalne.

Fot. KUO 1825, poz. 113.

¹¹² Zapis oryginalny.

(1725) 24 69

1725. Roku Trynastymiesiąt dwudziestego piątego, dnia piątego
 Ostrowi Główna o godzinie osmej rano -
 przed nami Andrzejem podbrzeżskim Urzędnikiem Stanu
 Gwolińskiego Gminy Ostrowskiej Obwodzie Celnym tegoż Woje-
 wództwa polskiego, stawili się: Wielmożny Antoni Graba-
 wski Kartęza Noyta Gminy Kieleskiej, Obwodzie Au-
 gustomiejskiego w Wsi Obryth. zamieszkały lat trzydzi-
 siu i czterech laty; i Pęgiemski Jan Bonifaj syn
 wsiatki w Mieście Ostrowi zamieszkały lat pięćdziesiąt
 i czterech laty, obydwaj nie bracia przy imieniu: pierwszy
 Tomasz Kozłowski, osiadłszy nam iż dnia dwudziestego miesiąca
 w roku bieżącym o godzinie piątej rano w domu pod Nu-
 merem Dwudziestym w Ostrowi, umarł Wielmożny i
 Główny Kancelaryjczy mąż Wielmożny Józef z Debi-
 nowa a syn młody Tomasz Kozłowski i Główny Kancelaryjczy
 Mateusz, Dziekan Dóbr Obryth. i tamże za życia za-
 mieszkały w Wsi Gminy Obryth. wsi Kalsanistki w Wsi
 Kalsanistki Augustyniejskiej lat pięćdziesiąt i czterech laty. Co
 ego Alltysialisom białym stawozym przesyłany przez
 tychże, ma być pójmanym został.

Antoni Grabowski
 Bonifaj Januszewski z Ostrowi

Fot. KUO 1825, poz. 100.

(1725) 7. 52

1725. Roku Trynastymiesiąt dwudziestego piątego, dnia piętnastego
 Ostrowi Kwatera o godzinie trzeciej po południu -
 przed nami Andrzejem podbrzeżskim Urzędnikiem Stanu Gwolińskiego
 Gminy Ostrowskiej, Obwodzie Celnym tegoż Woje-
 wództwa polskiego, stawili się: Wielmożny Alexander Madaliński lat trzydziestu
 i pięciu laty Dziekan wsi Szubowa w parafii Kieleskiej, tamże
 zamieszkały i Tomasz Madaliński lat trzydziestu i trzech laty
 Dziekan wsi Jelenie w parafii Jeleniowskiej, w Wsi
 Jelenie zamieszkały, bracia rodzeni, a synowie powyżej wymie-
 nowanego zmarłego Stanu Kieleskiego, osiadłszy nam iż
 dnia piętnastego miesiąca, w roku bieżącym o godzinie drugiej po
 południu, w domu pod Numerem sto osiemdziesiątym pierwszym
 w Ostrowi, umarł Wielmożny Franciszek Madaliński
 syn lat osiemdziesiąt i pięć, Czelnik Leci Nurek teraz w Wsi
 Leci Ostrowi zamieszkały, Jan Kieleskiego, mąż Wielmo-
 żny Salomei z De Fellich - Czego Alltysialisom białym
 stawozym przesyłany przez nas, tych przesyłany został.

Alexander Madaliński
 Tomasz Madaliński z Ostrowi

Fot. KUO, 1825 poz. 30.

Pośród innych metryk znajdujemy takie, które wydają się ciekawe z różnych punktów widzenia, np. poniższej przywołane akty zgonu informują o mieszkańcach miasta Ostrowi jako wdowcach, osobach stanu szlacheckiego, swoich i obcych, którzy pełnili różne role i funkcje.

Kazimierz *Rydzewski*, lat trzydzieści dziewięć liczący Stanu Szlacheckiego urodzony w wsi Swidrach parafii Radziłowskiej, kawaler w Ostrowi z wyrobku ziący, Imion Oyca i Matki nie mogłem się dowiedzieć umarł w Domu pod numerem dwudziestym przy Ulicy Komorowskiej, co poświadczają Jan Opolski tudzież Jan Malkowski obydwu Stanu Mieyskiego rolnicy. KZO 1809, poz. 52.

Maryanna z Krasuskich *Jabłonska*, wdowa po Stanisławie zamieszkała w Ostrowi Stanu Szlacheckiego umarła w domu pod numerem Sto pięćdziesiąt osiem przy ulicy Wilenskiej, co poświadczają Ignacy Puchalski i Adam Lipka, obydwu Stanu Szlacheckiego Dziady Kościołowi Ostrowskiemu służące szpitalni. KZO 1808, poz. 16
J.W. Marcyanna z Jabłonowskich *Przyiemska* Podkomorzyna Łomżyńska wdowa lat dziewięćdziesiąt dwa mająca w Lubieiewie zamieszkała umarła w Domu pod numerem pierwszym, co poświadczają WW.Jm. Pan Stanisław Jabłonowski z wioski Manowa w Gminie Andrzejewskiej położoney i tamże zamieszkały, tudzież WW.Jm. Pan Kaietan Barzikowski z wioski Lubieiewa, obydwu wnuczki zmarłej. KZO 1809, poz. 57.

Klara *Keyler*, Corka Chrystyana, bywszego Postyliona Pruskiego, dawniej tu w Ostrowi zamieszkałego, lecz teraz już nieprzytomnego, który dobrowolnie stąd uszedł, i Anny z Zakrzewskich, zamieszkałej w domu najątym u Pawła Brzostka tutejszego obywatela pod numerem sześćdziesiątym, umarła, co poświadczają Piotr Lipieński [podpisał się jako Lipiński] Possesyonat tutejszy, tudzież Paweł Brzostek rolnik, obydwu w Ostrowi zamieszkali, niekrewni. KZO 1809, poz. 17.

Liba *Leybowicz*, Corka Gerszona, Gorzelnika i Maryem z Moszkow w Ostrowi zamieszkałych w domu pod numerem Osmym w Rynku, umarła, co poświadczają Starozakonni Herszk Wolfowicz Spiewak i Israel Szmulowicz Podrabinek, obydwu w Ostrowi zamieszkali blizcy sąsiedzi. KZO 1809, poz. 22.

Erzko *Leyzorowicz*, lat dwa mający w Ostrowi urodzony syn Leyzora Szaiowicza formanko się bawiącego i Haii Mortkowiczowny umarł w Domu pod numerem Sto pięćdziesiątym przy Ulicy tylney Brokowskiej, co poświadczają Starozakonni Mędel Faybowicz Arędarz tudzież Leyba Całkowicz Kramarz, obydwu w Ostrowi zamieszkali sąsiedzi. KZO 1809, poz. 59.

Kunegunda *Urbanowicz*, lat pięćdziesiąt cztery ziąca, żona pierwszego ślubu Jacka Urbanowicza z Jałmużny żywiącego się w Grabownicy zamieszkałego, corka

nieznajomych rodziców, umarła u męża swego, w pokomornem w domu Jacka Brzostka mieszkającego, pod numerem dziesiątym Okręgu Wsi, co poświadczają Franciszek Brzostek i Bazyl Brzostek, rolnicy stanu wiejskiego we Wsi Grabownicy zamieszkali bliźcy sąsiedzi. KZO 1810, poz. 59.

Maryanna *Siwe*, rok tylko żyjąca, Córka Michała Kowala i Maryanny z Domu nazwiska niewiadomego, w Ostrowi zamieszkałych, umarła w domu Rodziców do tutejszego Woytostwa należącym pod numerem sześćdziesiątym czwartym przy Ulicy Wileńskiej, co poświadczają Felix Ogonowski gospodarz rolny i Wilhelm Stokhaus, z profesyji Zdun, obydwu stanu miejskiego w Ostrowi zamieszkali. KZO 1810, poz. 60.

Konstancja *Zawistowska*, lat dziesięć mająca, Córka Marcina wyrobkiem się żywiącego i Agnieszki z Zarembow, małżonkowie stanu szlacheckiego, obojga już nie żyjących, umarła w domu Stanisława Gutowskiego w Gutach, gdzie w ostatnim miejscu chodząc po żebraniu zachorowała, pod numerem pierwszym w okręgu Wsi, co poświadczają Jan Zawistoski gospodarz rolny, tudzież Stanisław Gutowski, podobnie gospodarz rolny, obydwu Stanu Szlacheckiego w Gutach zamieszkali nie krewni. KZO 1810, poz. 66.

Hersz Michał *Herszkowicz*, za paszportem d.d. (?) Pracznik Szesnastego Lipca 1809 po zbieraniu Jałmużny chodzący rodem z Pilicy szaw bawiąc tu wswey podróży, lat pięćdziesiąt dwa mający, Syn Haerszka już nie żyjącego w Mieście Wronach mieszkającego Kramarza i Rewki niewiadomego z Domu Nazwiska Małżonkowie nieżyjących, umarł w szpitalu tutejszego Żydostwa przy Ulicy Brokowskiej bez numeru, co poświadczają Gerszon Leybowicz Gorzelnik tudzież Michael Chackiel Kupiec, obydwu niekrewni w Ostrowi zamieszkali. KZO 1810, poz. 67.

Antoni *Kuczeński*, lat Siedm, tu na naukę do Szkoły przywieziony, Syn Tomasza, Komissarza Dobro Urodzonego Kęszickiego i Maryanny z Szatańskich, Małżonkowie Stanu Szlacheckiego we Wsi Gostkowie w Gminie Czyżewskiej Powiecie i Muncypalności Ostrołęckiej położonej zamieszkałych, umarł na Stancyi u Maryanny Ostrowskiej, wdowy po niegdy Walentym pozostałej, co poświadczają Bonawentura Ostrowski Stanu Szlacheckiego, bawiący się u Matki w Mieście Ostrowi zamieszkałej, tudzież Bonifacy Maliszewski, Dyrektor Szkoły Parafialnej w Ostrowi exystującej. KZO 1810, poz. 90.

Tadeusz Henryk *Niziobecki*, syn Marcina, Exactora Komory Konsumpcyjnej Ostrowskiej, Stanu Szlacheckiego, w Ostrowi zamieszkałego w Domu najętym u Michała Domaszewskiego pod numerem trzecim w Rynku, i Maryanny z Kołakowskich. Dziecię okazano w przytomności Michała Morawskiego, Dozorcy przy Komorze Konsumpcyjnej w Ostrowi i Antoniego Dąbrowskiego Gospodarza rolnego w Ostrowi zamieszkałego. KUO 1810, poz. 24.

Karl Henryk *Wegner* [w podpisie: *Wegener*], syn Sław. Frydrycha Karola, młynarza posiadającego dziedzicznie wiatrak w Ostrowi i Maryi Elżbiety Langowney, urodził się w domu bez numeru przy wiatraku wybudowanym na polu Ostrowskim. Świadkowie: Sławetni Jan Szwarc [w podpisie: Schwartz] stolarz i Chrystyan Fuks sukiennik. KUO 1816, poz. 94.

Edward *Krauze*, syn Dawida kuśnierza i wypiekaniem chleba magazynowego bawiącego się w Ostrowi i Katarzyny Kuschowney, urodził się w domu niaętym pod numerem 127. Świadkowie: Sław. Piotr Wasilewski tokarz i Jan Szwarc stolarz, obydwóch w Ostrowi. KUO 1815, poz. 13.

Augusta Julianna *Kil*, córka Karoliny Kilowney, panny, urodziła się w domu P. Jana Trzaskowskiego pod numerem 61 przy ulicy Warszawskiej, co oświadczyła Sław. Petrunela z Swiderkow Sławkowska, wdowa odbieraniem dzieci od rodzających trudniąca się akuszerka w Ostrowi zamieszkała. Świadkowie: X. Dominik Zaręba proboszcz i Antoni Wołkowicki organista. KUO 1816, poz. 70.

Kazimierz *Kosinski*, syn Ur. Bartłomieya, furmanką w tutejszym mieście bawiący się, stanu szlacheckiego i Jozefaty Baczenskiej, urodził się w domu niaętym u Jana Szwarca pod numerem 104 przy ulicy tylney. Świadkowie: Jan Przygoda garbarz i rolnik i Jan Swiderk rolnik, obywatela w Ostrowi. KUO 1816, poz. 87.

Agnieszka *Tokarska*, córka Jozefa, zostającego w obowiązku Ekonomia przy Folwarku Stokowskim, w Dobrach WW. Heronima Zieleńskiego, zamieszkałego w Stoku, Stanu Szlacheckiego i Salomei z Baczeńskich. Dziecię okazano w przytomności Stanisława Kraiewskiego zostającego w obowiązku Leśniczego wyzey wspomnianych Dobrach Stanu Szlacheckiego, tudzież Piotra Michalika Rolnika Włóścianina, obydwu z Wioski Stoku. KUO 1809, poz. 79.

Haia *Erzkowicz*, córka Staro Zakonnego Mortki, szynkarza w Mieście Ostrowi zamieszkałego i Feygi Leyzorowiczowny, urodziła się w Domu niaętym u Alexandra Jaworowskiego pod Numerem drugim przy Ulicy tylney Wydmichowskiej. Dziecię okazano w przytomności Mędla Faybowicza Arędarza, tudzież Ankla Szmulowicza Wińniarza, obydwóch w Ostrowi zamieszkałych. KUO 1809, poz. 81.

Leyba *Mortkowicz*, Syn Berka Mortkowicza, Arędarza z Wioski Kozikow i Gytli Moszkowny, urodził się w Domu niaętym w Dobrach WW. Heronima Zielęskiego pod Numerem pierwszym przy drodze przez Wieś idącej. Dziecię okazano w przytomności Mędla Faybowicza Arędarza, tudzież Dawiada Peysiowicza Andlem się bawiącego, obydwóch w Ostrowi zamieszkałych. KUO 1808, po. 70.

Lewin *Chaimowicz*, syn Leyzora, Maystra Kunsztu Krawieckiego w Ostrowi zamieszkałego i Maynuchy Leybowiczowny, urodził się w Domu niaętym u Kacpra

Wóycikowskiego ten Dom dzierżawo trzymającego, właściciel iest tego Domu Wilkowski, pod Numerem Sto Siedmdziesiątym trzecim, przy Ulicy Warszawskiej. Dziecię okazano w przytomności Chacka Erzkowicza piekarza, tudzież Chaima Joszkowicza Maystra Kunsztu Krawieckiego, obydwu w Ostrowi zamieszkali. KUO 1809, poz. 74.

Ruchla *Jakubowicz*, córka Dawida, Arędarza z Wioski Lubieiewa i Keli Idzkowny, urodziła się w Domu niaętym w Dobrach Wielmożney Zofii Barzikowskiej, pod Numerem dwunastym. Dziecię okazano w przytomności Mortki Wulfowicza Cyrulika, tudzież Moszka Wulfowicza Furmana, obydwu w Mieście Ostrowi zamieszkałych. KUO 1809, poz. 77.

Konstancya *Czarnecka*, córka Felixa utrzymującego Dom Zaiezdny, w Ostrowi zamieszkałego i Joanny z Mierzeiewskich, urodziła się w Domu niaętym u Wdowy Franciszki Dobkowskiej pod Numerem Ośmnastym przy Ulicy Ostrołęckiej. Dziecię okazano w przytomności Michała Domaszewskiego Burmistrza¹¹³ Miasta Ostrowi, Stanu Szlacheckiego, tudzież Mikołaja Wodzyńskiego Stanu Mieyskiego zostającego w służbie Ekonoma przy Dworze Rembyskiem i tam że zamieszkałego. KUO 1809, poz. 95.

Fryderyk *Endzeleyt*, syn Andrzeja służącego za Lokaia u Wielmożniego Maiora Wilde, w Mieście Ostrowi zamieszkałego i Doroty z Kowalskich, urodził się w Domu niaętym u Wspomnianego Maiora Wilde pod Numerem Czterdziestym piątym przy Ulicy Warszawskiej. Dziecię okazano w przytomności Dawida Krauze, Maystra Kunsztu Kuśmierskiego, tudzież Andrzeia Brzostka Rolnika, obydwu w Ostrowi zamieszkałych. KUO 1809, poz. 76.

Wojciech Julian *Domaszewski*, syn Michała, Burmistrza Miasta Ostrowi i Anieli z Ostrowskich, urodził się w Domu Oyca pod Numerem Drugim. Dziecię okazano w przytomności WW. JW. Pana Antoniego Święckiego dzierżawcy Dobr Komorowskich z Wioski Komorowa, tudzież WW. JM. Jakoba Wilde Majora Bosniakow, Kroła Pruskiego, w Ostrowi zamieszkałego. KUO 1809, poz. 112.

Julius Karol Leopold Heyneman, syn Jana Fryderyka, lekarza Stanu Mieyskiego w Ostrowi zamieszkałego i Lowizy Zuzanny Beratyn, urodził się w domu niaętym u suksessorow po Michale Malcu pod Numerem Osiemdziesiąt. Dziecię okazano w przytomności Jakoba Wilde, Maiora Pruskiego i Kazimierza Laskowskiego Gospodarza rolnego Stanu Mieyskiego, obydwu bliskich sąsiadow. KUO 1811, poz. 11.

Franciszek Xawery Kozka, syn Jozefa Kozki alias Kozłowskiego, pod Officera Pułku trzeciego piechoty Batalionu drugiego Kompanij drugiej w Mieście Pradze teraz podług podania Konsytuiący i tu dla odwiedzenia swych krewnych przybyły oraz Maryanny z

---

¹¹³ Informacja o nazwisku jednego z burmistrzów Ostrowi.

Adamskich, urodził się w domu Matki stawiającego Imieniem Agnieszki Koscyny Wdowy pod Numerem dziewięćdziesiąt siedem. Dziecię okazano w przytomności Piotra Karczewskiego Kusmiera i Stefana Maliszewskiego rolnika, nie krewnych w Ostrowi zamieszkałych. KUO 1811, poz. 83.

W ekscerpowanych dokumentach nie brak informacji o charakterze obyczajowym.

Dorota Brzostkowna [Zapisek], córka Panny Jadwigi Brzostkowny przy swych rodzicach na łaskawym chlebie w domu rodziców pod Numerem osмым w Koskowiznie mieszkająca. Dziecię okazano w przytomności Andrzeja Brzostka, Stryia urodzonego dziecięcia i Antoniego Choynowskiego rolników Stanu Mieyskiego w Ostrowi zamieszkałych. KUO 1812, poz. 110,

Ojciec, Stanisław Zapisek, bywszy rolnik Stanu Mieyskiego w Ostrowi zamieszkały, teraz Hułan przybyły za urlopem z Pułku piętnastego Jazdy Kompanij Siodmey w Mieście Sokołowie Konsystuiący, oświadczył, iż wyznaie się bydz Oycem dziecięcia płci niewieścicy, które pod nazwiskami *Dorota Brzostkowna* wpisane zostało w Xięgi Stanu Cywilnego. Rzeczone oświadczenie uczynione zostało w przytomności Piotra Kańkosia Rolnika Stanu Mieyskiego, Ławnika przy Urzędzie tutejszym Burmistrza i Antoniego Choynowskiego, Rolnika Stanu Mieyskiego, obydwóch odlegle z Zeznaiącym Krewnych, bliskich sąsiadów w Ostrowi zamieszkałych. KUO 1812, poz. 115.

Grzegorz *Rzankowski*, rolnik zonaty Stanu Mieyskiego urodzony w Ostrowi i zamieszkały umarł w Domu swoim pod numerem sto trzydzieści pięć przy Ulicy Wilęskiej, co poświadczają Antoni Czaykowski Dyrektor Szkoły pierwiastkowy wdowiec tudziesz Kazimierz Zawisza gospodarz, obydwu w Ostrowi mieszkają. KZO 1808, poz. 8.

Maryanna z Krasuskich *Jabłonska*, wdowa po Stanisławie zamieszkała w Ostrowi Stanu Szlacheckiego umarła w domu pod numerem Sto pięćdziesiąt osiem przy ulicy Wilenskiej, co poświadczają Ignacy Puchalski i Adam Lipka, obydwu Stanu Szlacheckiego Dziady Kościołowi Ostrowskiemu służące szpitalni. KZO 1808, poz. 16.

J.W. Marcyanna z Jabłonowskich *Przyemska* Podkomorzyna Łomżyńska wdowa lat dziewięćdziesiąt dwa maia w Lubieiewie zamieszkała umarła w Domu pod numerem pierwszym, co poświadczają WW.Jm. Pan Stanisław Jabłonowski z wioski Manowa w Gminie Andrzeiewskiej położoney i tamże zamieszkały, tudzież WW.Jm. Pan Kaietan Barzikowski z wioski Lubieiewa, obydwu wnuczki zmarłej. KZO 1809, poz. 57.

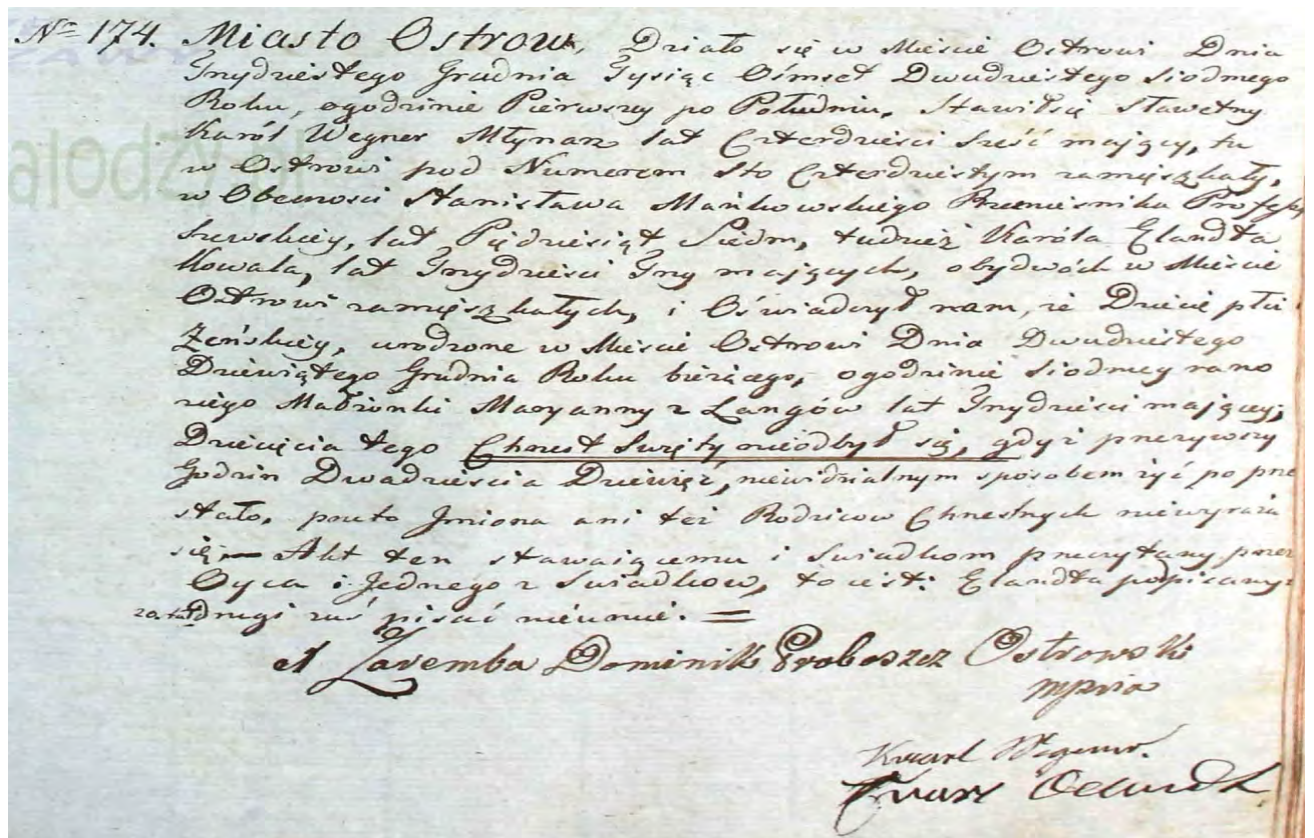
Klara *Keyler*, Corka Chrystyana, bywszego Postyliona Pruskiego, dawniej tu w Ostrowi zamieszkałego, lecz teraz iuż nieprzytomnego, który dobrowolnie stąd uszedł, i Anny z Zakrzewskich, zamieszkały w domu naiętym u Pawła Brzostka tutejszego obywatela

pod numerem sześćdziesiątym, umarła, co poświadczają Piotr Lipieński [podpisał się jako Lipiński] Possesyonat tutejszy, tudzież Paweł Brzostek rolnik, obydwu w Ostrowi zamieszkali, niekrewni. KZO 1809, poz. 17

Liba *Leybowicz*, Corka Gerszona, Gorzelnika i Maryem z Moszkow w Ostrowi zamieszkałych w domu pod numerem Osmym w Rynku, umarła, co poświadczają Starozakonni Herszk Wolfowicz Spiewak i Israel Szmulowicz Podrabinek, obydwu w Ostrowi zamieszkali blizcy sąsiedzi. KZO 1809, poz. 22

Erzko *Leyzorowicz*, lat dwa mający w Ostrowi urodzony syn Leyzora Szaiowicza formanko się bawiącego i Haii Mortkowiczowny umarł w Domu pod numerem Sto pięćdziesiątym przy Ulicy tylney Brokowskiey, co poświadczają Starozakonni Mędel Faybowicz Arędarz tudzież Leyba Całkowicz Kramarz, obydwu w Ostrowi zamieszkali sąsiedzi. KZO 1809, poz. 59

W poszczególnych metrykach odnajdujemy informacje, które identyfikują określone osoby, lecz także dopełniają wiedzę o otoczeniu społecznym, administracji i historii miejsc oraz ludzi.

N° 174. Miasto Ostrow, Dziato się w Mieście Ostrowi Dnia Dwudziestego Grudnia Roku, o godzinie Pierwszej po Południu, Starosty Starosty Karol Weyner Młynarz lat czterdziestu sześciu mężczyzny, tu w Ostrowi pod Numerem Sto czterdziestym zamieszkały, w Obecności Namistawa Mańko wolskiego Przeniemka Profety Lewelskiy, lat pięćdziesiąt siedem, tudzież Karola Elandta Nowala, lat trzydziestu trzy mężczyzny, obydwóch w Mieście Ostrowi zamieszkałych, i Ci świadczą nam, że Dniem piątym miesiąca, urodzone w Mieście Ostrowi Dnia Dwudziestego Dwudziestego Grudnia Roku bieżącego, o godzinie siódmego rano tego Miesiąca Maoyanny z Langów lat trzydziestu mężczyzny, Dniem tego Choroś i Suroty umiędzy się, gdy i pmerysty godzin Dwadziestu Dniem, nieurzędowym sposobem i jej po prosto, pouto Jmiona ani też Podrów Chorośnych nieurzędowo się Akt ten stawiającemu i Surodom pmerysty pmerysty Oycy i Jednego z Surodom, to uist. Elandta podpisany za drugi raz piszeć nie może. =
et Lewemba Dominik Szoboszer Ostrowski
Krzysztof Celinski

Fot. KZO 1827, poz. 174.

Piotr, nazywany *Piotrow*, rodziców niewiadomych, rodem z Kraju Rossyjskiego, dawniej za żołnierza służący w Woysku Pruskim Regimente Bośniakow, umarł w domu swego gospodarza Bernarda Kańkosia, u którego był za parobka, pod numerem

102, co poświadczają Maciej Mężęński i Stefan Maliszewski, obydwaj gospodarze rolni stanu mieyskiego w Ostrowi zamieszkali. KZO 1813, poz. 132.

Jan Kaietan Ignacy *Jonowicz*, pospolicie Lipnicki zwany, podług powieści kolegi jego Ur. Sasinowicza mający żonę i dwie córki w Kraju Rosyjskiem w Powiecie Telszewskim, niegdy Kassyerem w Kownie, a teraz dzierżawcą Probostwa w Ostrowi, umarł na Plebanii tutejszey, co poświadczają Urodzeni Jozef Sasinowicz dzierżawca Probostwa tutejszego i Antoni Wołkowicki Organista z Ostrowi. KZO 1812, poz. 33.

W akty metrykalne wpisane są historie ludzkie. W poniżej zamieszczonym akcie zgonu znajdujemy informację o kobiecie, która była żoną ewangelika, co poświadczają: jej nazwisko odmężowskie i jego imię oraz sprawowany urząd.

Anna z Zakrzeskich *Keglerowa*, żona Krystofa, bywszego tu za Rządu Pruskiego pocztarza, który się przed lat kilką stąd oddalił i niewiedzieć gdzie się znayduie, umarła w domu najętym u Michała Grodzickiego pod numerem 132, co poświadczają Michał Grodzicki rolnik y Paweł Wasielewski tokarz, obydwaj stanu mieyskiego w Ostrowi zamieszkali. KZO 1813, poz. 142.

1824/16.
Ostrów.

Proba Tryszce osmiesiąt dwudziestego czwartego dnia dwudziestu
tego brzeźego Lutego ogładzini drugiey po jutudnicu. —
Przed Nam: Andrzezem Półbelskim Własnościem Ska
nu Cywilnego Zmiany Ostrówstwiey Obwodem Ostrołęckiey
Własności Półbelskiey skwit się Jan Romantowski Kawa
lor lat osmdziesięt trzech rok urodzenia Akt znania przez
Baronistrza Michała Ostrowskiego Antantany a Sędzię Półbela
Obwodu Ostrołęckiego zastawiony pod Numerem osmdziesięt
X. 46. cztery a Sammarquiska Kłódnicy, Sędzię Województwa i Mazowiey
Mietrowką, Kanoniera i Wojaka Półbelskiego, w stambie wyprawy
ciastkaczey i sędzię katechizacy w mieście Ostrowi, przez samowolne
katechizacy dowolenie Władzy swey pryncypalney i dnia czwartego
tego Lutego roku brzeźego Numerem trydziesięt cztery, pod
X. 47. Numerem osmdziesiętym siedmym w Dwaoduchstojonego, stambie
cy stambie Włoskiego; skwit się bez Sakie Akta znania przez Baronistrza
trydziesięt brzeźego rok urodzenia Akt znania przez Baronistrza
Michała Ostrowskiego Antantany a Sędzię Półbela Obwodu Ostro
X. 48. lewego postawionego pod Numerem osmdziesiętym osmym w
Akta znania i Anny Matyldy Stambie Włoskiego, w sprawie
ostrówi zamieszkała z wyprawy strajkowniczej się Strany sta
waczej i z dalsz obywateli pryncypalnego do obelady przyprawionej
go sędzię mieśmi. Matyldy Stambie Kłódnicy zapytaniej
skwit się przez osmiesiąt dwudziestego dnia piętnastego Lutego
obed brzeźego ogładzini dwudziestey w jutudnicu przed doznan
mi głównymi wniyscia do domu naszego Zmianego, a gdy zabur
wcy sadne farnowani nie zasato i wracellie formalnoie
Dopetruem: rozkazy, nakon my Władztwa przystalyte się do
ich i z dalsz pryncypalnego do obelady naszego matyldy
a pryncypalnego nasamprze wracellie zony z wymienionej prync
my i dalsz pryncypalnego kodeksa Cywilnego w tytule o matyldy
zapytaliemy się pryncypalnego matyldy pryncypalnego matyldy
Chęć pryncypalnego się z sobą, a gdy kłódnicy rok osmdziesięt
katechizacy rok osmdziesięt, osmdziesięt rątem w formie pryncypalnego
Romantowski Kłódnicy i Matyldy Kłódnicy pryncypalnego
pryncypalnego matyldy, Czego Akt episkopu i pryncypalnego
Stanistawa Łomskiego lat osmdziesięt trzy, Walentego Łomskiego
go lat trydziesięt pięć Michala Łomskiego lat osmdziesięt
i Tomasa Konferowicza lat osmdziesięt dwa brzeźego Stambie
skiego w mieście Ostrowi zamieszkałych nie krewnych gozpodarzy rok
oych, który sławny pryncypalnego przez mas i pryncypalnego
lany rok. —

Stanisław Łomski
Walenty Półbelski
Półbelski
17

Fot. Strona KMO, 1824, poz. 16.

174.
 № 31. Wsi Koriki Majdan. Dziato się w Miesie Ostrowi
 Dnia Piątego Maria Gysie Osmet Dwudziestego siedme
 go Roku, ogodnie Ineicy wicior, Fawili się Uicisi Muey
 Bajork lat Inydrisi Oim, i Jurek Kubuś lat Inydrisi
 licary, obadwa Wyrobnicy w Wi Korikul Majdanie rumier
 tali, i Owiadoryli: i w Wi Korikul Majdanie pod Numeron
 Ineim Dnia Giesartego Mierica: Roku trzicych, ogodni
 nie Piąty roku Umart Dziad po rebracie Chodny z Jone
 nia: Narusika niewiadomy lat Siedmiesiat miedmoggy
 niewiadomego miesca i niewiadomych Rodnicow, po Pae
 lionnie się na Osmie oryściu pomienionego Dziada, Alit
 ten pnieyrtany stawajcyym z ktorych jeden miediet kow
 wnym roneyego i pisai miednie.
 Łasemba Dominik Probowca Ostrowski
 mpsia

Fot. KZO 1827, poz. 174.

№ 12. Miasto Ostrow Dziato się w Ostrowi dnia trzynastego Lutego Gysias
 Osmet Dwudziestego osmego roku, ogodnie piaronyym polidnie.
 Fawili się Gygisz Kasha Gospodarz, rebny, lat Ceterdriasi pis, i Rok
 Boniewiz Bednarz lat trzyciesi wrony licary, Obadwa w Ostrowi ro
 mierzali, i owiadoryli ze w dniu Dwunastym biazego miesiaca og
 dnia siedmny wicior, w domu pod Numerem Dwunastym Dnieu
 pti Mesliuy nierygo wrodzone rodato, Syn Lubara Kowrowskiego
 Kowmiera i Ostrowi lat Dwadziessia pis, i Kacotery i Sitybaros iego
 Matronli lat Dwadziessia oiii licarych. Popmilionanie się naozni
 o Gysie pomienionego Dziada, Alit ten pnieyrtany stawajcyym
 ktorych jeden niyjet kowonyym smatego obadwa pisai niemijas
 Łasemba Dominik Probowca Ostrowski
 mpsia

Fot. KZO 1828, poz. 12.

№ 31. Miasto Ostrow Driato sie w Ostrowi dnia idemastego Kwietnia Tyrias
 Domsel Dwudziestego osmego roku ogodiniem osmy roku, Stawili sie Poy-
 cacki Kadziowski Ciella, lat Ceterdniei puz, i Mikhat Jozef brawuz, Maysler
 Jozefy brawuz lat Ceterdniei dievuz ligazy, obadwy w Ostrowi za-
 miyrbali, i owiadryli, w dniu dwiatym birazego Miasyza, ogodiniem
 trzecim roku w domu pod Nomenem Dwudziestym piatym Umasta Paulina
 Dzierzanowska roku idem i put mojas, Coska Woyucha byzennego i Ma-
 ryanny z Kadziowski z maza Siemienskiy Wyrobniow z Ostrowi. Po pze-
 wonaniu sie znacznie o Tyrias Dzierzanowskiy, Alit ten gnuwytany Stawa-
 niasym, alitony z pierwszy jest Wujem, a drugi Susagiem Umasty i przy-
 idnego z owiadryjacych Kadziowskiego podpisywany zostal.
 A Lavemba Dominik Probowca Ostrowski puzis
 Woyuch Kadziowski

Fot. KZO 1828, poz. 31.

№ 71. Wios' Stok. Driato sie w Miesci Ostrowi dnia Dwudziestego dnia
 wiatego Maja, Tyrias Domsel Dwudziestego osmego roku ogodi-
 nie piatay wieczor. Stawila sie Franciszka Chornowska Aluriska
 tu w Ostrowi zamieszkalata lat przedwiecia siec mojas, w Obero-
 sci Jana Kulibowskiego Pchona z Ostrowi lat Dwadziestcia siec
 tuwuz Tomazra Michalika Gospodara rotnego z Stoku lat
 przedwiecia mojasaych, i oharata Nam Dzieci pte Zorubiy
 wrodzone tu w Stoku dnia Dwudziestego osmego Maja roku
 birazego ogodiniem siedmey wieczor, w domu pod Nomenem
 czwartym owiadryjacyz jest otdchrone zniegdy Tomazra
 Michalika, zmartego w dniu dwudziestym czwartym Miasyza
 Listopada roku zewtego i Jadrugi z Ladrogow iego Matronki lat
 trzydzieci pies mojasay; Dziecisie temu na Chorcie swistym
 przy Jozomoi Lidra Jana Femelita, obdzytym w dniu Drivy
 rym nadane w data Jmie Petronella a Rodzicami iego
 Chrestnemi byli wyrey wspomiony Jan Kulibowski, i Rozelia
 Wilonicka. Alit ten stawajacy i swiadkom puzarytany,
 stych zai zaden pisac nieumie Probowca Ostrowski puzis

Fot. KUO 1828, poz. 71.

51

N° 101. Miasto Ostrow. Dzieło się w Mieście Ostrowi dnia trzeciego Sierpnia, Tydzień Domuel Dwudziestego ośmego roku, o godzinie szóstej wieczor. Stawita się Franciszka Chojnowska Muszka tu w Ostrowi zamieszkała lat pięćdziesiąt siedem mająca, w Obecnosci Macieja Kornackiego Wyrobniła z Ostrowi, lat trzydziestu ośmiu, tudzież Jozefa Kornackiego Wyrobniła z Ostrowi lat dwadzieścia dwa mających, i szaratanem Dzieciupcti Zenilicy urodzone tu w Ostrowi dnia pierwszego Sierpnia roku bieżącego o godzinie osmy rano w domu pod Numerem Setnym czterdziętym czwartym, z Domicelli bezmężney Wyrobniły lat dwadzieścia siedem mający; Dzieciujai temu na Chrzczenie świętym, przez Jegomosci Kiedra Jana Femilite, odbytym w dniu Dwudziestym nadane zostal imię Petronella a Kordianiego Chrześniami byli, wypry wspomiony Jozef Kornacki, i Dorota Kierytowska. — Akt ten Stawgasemu i Swiadkom pprcytany, z tychż rzeczow pisac nieumie.

Ławemba Dominik Proboszcz Ostrowski
Mpano

Fot. KUO 1828, poz. 101.

N° 30. Miasto Ostrow. Dzieło się w Ostrowi dnia Siódmego Kwietnia Tydzień Domuel Dwudziestego ośmego roku o godzinie piątej po południu. Stawili się Antoni Wothowicki Gospodarz rolny, lat czterdziestu ośmiu, i Woyciech Brostke Gospodarz rolny lat pięćdziesiąt trzy obadwaj w Ostrowi zamieszkałi, i oświadczyli że w dniu piątym bieżącego miesiąca, o godzinie siódmej rano w domu pod Numerem Setnym czterdziętym piątym, Umort Andrzej Miel tal Węgryjczyk z Krolestwa Galicyjskiego rodem będący z Panstwa Rofyjskiego do kraju swego idący lat dwadzieścia trzy linasy, tyż niewiadomych Rodziow, zostawili w sobie owdowiatalone Maryamne z Krolestwa Galicyjskiego mieszkażca. Po przybyciu się naocznie o Zysie Mintaha Akt ten pprcytany Stawgasemu, z którychż rzeczow nie uel branyym Zmastożym przez Swiadkow Wothowickiego podpisany zostal.

Ławemba Dominik Proboszcz Ostrowski
Antoni Wothowicki

Fot. KZO 1828, poz. 30.

N° 70. Miasto Ostrow Dziatowia w Miescie Ostrowi dnia Dwudziestego
 Czwartego Maja, Lysias Osmiel Dwudziestego osmego roku
 ogodzinie pierwszey po południu. Stawita sie, Agnieszka
 Rymniewicza Wyrobniwa w Miescie Stolecznym Warszawie
 w Ulicy Nowolipu pod Numerem pierwsz przedziast czwartym
 zamieszkała lat trzydziestu mąjąsa, tu do Ostrowi do Rodziców
 meza swego ugodzinie przybyła, w Obecności Mateusza Rym-
 niewicza Jurca z Ostrowi, lat czterdziestu, tudzież Stanisława
 Łosickiego Jurca z Ostrowi lat przedziast osm mąjąsa, w
 i obczata Nam Dzieci, ptei Zenskiej, urodzone w Miescie
 Warszawie dnia drugiego Lutego Lysias Osmiel Dwudzie-
 stego piątego roku ogodzinie szóstej wieczor, uwiadczając iz
 jest urodzone inicy a spłodzone z Kąmra Rymniewicza Matronka
 sey lat trzydziestu trzy mąjąsego w Miescie Warszawie se stuzby
 utrzymującego sie, Dzieciusiu temu na Chrocie świętym przy fe-
 gomosci święta Jana Jemielite, obdyltym w dniu Dwudziestym
 nadane se stało Imię Marjanna a Rodzicami jego Chrocie
 byli wpuj wspomniany Mateusz Rymniewicz i Marjanna Brod-
 lewska. Ale ten Stawajacy i świadkon macytany, przy świad-
 lca Łosickiego podpisany se stat, Stawajacy raz, świadale Rym-
 niewicza pisac niemie. Łowemba Dominik Przewodca Ostrowi
Stanisław Łosicki *myjano*

Fot. KUO 1828, poz. 70.

Akta metrykalne to podstawowe źródła pozwalające na dokładniejszą identyfikację społeczności, lecz nie są one jedynymi dokumentami, które mogą służyć tego rodzaju celom. Mamy jeszcze do dyspozycji m.in. materiały administracji gubernialnej zawarte, np. w *Pamiętnych książkach* oraz *Księgę pamięci gminy żydowskiej w Ostrowi Mazowieckiej*, w której (podobnie jak w innych pinkasach łomżyńskich¹¹⁴) znajdujemy dane o ludności żydowskiej i licznych jej osobistościach, utrwalonych we wspomnieniach. Ważnym źródłem są również materiały komisji spisów powszechnych.

Przywołane źródła to podstawowy materiał dokumentujący dzieje miejsc i związanych z nimi konkretnych osób, rodzin i rodów. Muzeum-Dom Rodziny Pileckich w Ostrowi

¹¹⁴ W każdej z ksiąg są nawiązania do innych wspólnot żydowskich z regionu.

Mazowieckiej podejmuje działania pozyskania ich, edycji, przetłumaczenia, popularyzacji i udostępnienia szerszemu odbiorcy za pośrednictwem internetu.

III. Wykaz ksiąg metrykalnych parafii Ostrów Mazowiecka¹¹⁵

1. Skorowidz Akt Urodzonych Zejścia i Zaślubionych od Roku 1600 do roku 1808. dnia 9 Maja z parafii Ostrów
2. Dokumenty parafii Ostrów za 1808-1811 rok [aneksa małżeńskie]
3. Księga Urzędu Stanu Cywilnego Gminy Ostrowskiej Zawierająca w sobie I Akta Urodzenia, II Akta Zejścia, III Akta Zapowiedzi, IIII Akta Małżeństwa od 1go Czerwca 1808. do ostatniego kwietnia 1811.
4. Księga Urzędu Stanu Cywilnego Gminy Ostrowskiej Zawierająca w sobie I Akta Urodzenia, II Akta Zejścia, III Akta Zapowiedzi, IIII Akta Małżeństwa od 1go Maia 1811. do ostatniego kwietnia 1812.
5. Księga Urzędu Stanu Cywilnego Gminy Ostrowskiej Zawierająca w sobie I Akta Urodzenia, II Akta Zejścia, III Akta Zapowiedzi, IIII Akta Małżeństwa od 1go Maia 1813. do ostatniego kwietnia 1814.
6. Księga Urzędu Stanu Cywilnego Gminy Ostrowskiej Zawierająca w sobie I Akta Urodzenia, II Akta Zejścia, III Akta Zapowiedzi, IIII Akta Małżeństwa od 1go Maia 1815. do ostatniego kwietnia 1817.
7. Księga Urzędu Stanu Cywilnego Gminy Ostrowskiej Zawierająca w sobie I Akta Urodzenia, II Akta Zejścia, III Akta Zapowiedzi, IIII Akta Małżeństwa od 1go Maia 1817. do ostatniego kwietnia 1819.
8. Księga Urzędu Stanu Cywilnego Gminy Ostrowskiej Zawierająca w sobie I Akta Urodzenia, II Akta Zejścia, III Akta Zapowiedzi, IIII Akta Małżeństwa od 1go Maia 1819. do ostatniego kwietnia 1820.
9. Księga Urzędu Stanu Cywilnego Gminy Ostrowskiej Zawierająca w sobie I Akta Urodzenia, II Akta Zejścia, III Akta Zapowiedzi, IIII Akta Ślubne od 1go Maia 1820. do Ostatniego kwietnia 1821.
10. Akta Urzędu Stanu Cywilnego Gminy Ostrowskiej Obwodu Ostrołęckiego na rok 1821/1822
11. Akta Urzędu Stanu Cywilnego Gminy Ostrowskiej z Roku 1822 od dnia 1go Maia do Dnia 31 Grudnia
12. Księga Urzędy Stanu Cywilnego Gminy Ostrowskiej z Roku 1823

---

¹¹⁵ Od 1868 roku księgi metrykalne są zapisywane w języku rosyjskim.

13. Akta Urzędu Stanu Cywilnego Gminy Ostrowskiej za Roku 1824ty
14. Akta Urzędu Stanu Cywilnego Gminy Ostrowskiej na Roku 1825
15. Księga Roczna Czyli Duplikat zawierająca w Sobie Akta Urodzenia Małżeństw i Zeyścia Parafii Ostrowskiej z Roku 1826.
16. Księga Roczna Czyli Duplikat zawierająca w Sobie Akta Urodzenia Małżeństw i Zeyścia Parafii Ostrowskiej z Roku 1827.
17. Księga Roczna Czyli Duplikat zawierająca w Sobie Akta Cywilne Urodzenia Małżeństw y Zeyścia Parafii Ostrowskiej, w Obwodzie Ostrołęckim Wojewodztwie Płockim na Rok 1828.
18. Księga Roczna Czyli Duplikat zawierająca w sobie Akta Cywilne Urodzenia, Małżeństw y Zeyścia Parafii Ostrowskiej w Obwodzie Ostrołęckim Woiewodztwie Płockim na Rok 1829.
19. Księga Roczna Czyli Duplikat zawierająca w sobie Akta Cywilne Urodzenia, Małżeństw i Zeyścia Parafii Ostrowskiej w Obwodzie Ostrołęckim Woiewodztwie Płockim na Rok 1830.
20. Księga Duplikat zawierająca w sobie Akta Cywilne Urodzenia, Małżeństw y Zeyścia Parafii Ostrowskiej w Obwodzie Ostrołęckim Wojewodztwie Płockim na Rok 1831.
21. Księga Duplikat zawierająca w sobie Akta Urodzenia, Małżeństw i Zeyścia Parafij Ostrowskiej w Obwodzie Ostrołęckim Wojewodztwie Płockim na Rok 1832.
22. Księga pod tytułem Duplikat zawierająca w sobie Akta Cywilne Urodzenia, Małżeństw i Zeyścia Parafij Ostrowskiej w Obwodzie Ostrołęckim Woiewodztwie Płockim na Rok 1833.
23. Akta Urodzenia Zaslubionych i Zeyscia Xięga pod Tytułem Duplikat na rok Tysiączny Ośmsetny Trzydziesty Czwarty Parafii Ostrowskiej
24. Księga pod Tytułem Duplikat przeznaczona do Zapisywania Aktów Urodzonych, Zaslubionych i Zeyscia w Parafij Ostrowskiej na Rok Tysiączny Ośmsetny Trzydziesty Piąty
25. Księga pod Tytułem Duplikat przeznaczona do zapisywania Aktow Urodzonych, Zaslubionych y Zeyscia w Parafij Ostrowskiej na Rok 1836.
26. Xięga Duplikat Parafii Ostrowskiej z Roku 1837.
27. Księga Duplikat Urzędnika Stanu Cywilnego Parafii Ostrowskiej Aktow Urodzenia, Małżeństwa i Zeyscia na Rok 1838.

28. Księga Duplikat Urzędnika Stanu Cywilnego Parafii Ostrowskiej Aktów Urodzenia, Małżeństwa i Zejścia na Rok 1839. sporządzona
29. Duplikat Akta Urodzonych Zaslubionych i Zejścia Parafij Ostrowskiej Obwodu Ostrołęckiego Gubernij Płockiej za rok 1840.
30. Duplikat Akta Urodzonych Zaslubionych i Zejścia Parafij Ostrowskiej Obwodu Ostrołęckiego Gubernij Płockiej za rok 1841.
31. Księga pod Tytułem Duplikat obejmująca Akta Urodzonych, zmarłych i zaślubień Małżeńskich Parafii Ostrow z roku 1842.
32. Księga Duplikat do Zapisywania Akt Urodzeń Małżeństw i Zejścia Wyznania Chrześcijańskiego Parafij Ostrow na rok 1843.
33. Księga Duplikat obejmująca w sobie Akta Religijno Cywilne – Urodzonych, Zejścia i Zaślubień małżeńskich w Parafii Ostrow w roku 1844. to jest od dnia 1 Stycznia do końca Grudnia 1844 roku
34. Duplikat Czyli Księga zawierająca w sobie Akta Urodzonych, Zaslubionych i Zejścia w Parafii Ostrowskiej przeznaczona Skład do archiwum Hipotecznego po jej ukończeniu z Roku 1845.
35. Duplikat Zawierający w sobie Akta Religijno Cywilne Urodzenia Małżeństw i Zejścia Parafii Ostrowskiej na rok 1846.
36. Księga pod Tytułem Duplikat zawierająca w sobie Akta Religijno Cywilne Urodzenia, Małżeństw i zejścia w Parafii Ostrowskiej z roku 1847.
37. Księga Duplikat Zawierająca w Sobie Akta Religijno Cywilne Urodzeń, Małżeństw i Zejścia Parafii Ostrowskiej z Roku 1848.
38. Księga Duplikat zwana mieszaca w Sobie Akta Urodzonych, Zaślubionych i Zmarłych za rok 1849ty w Parafii Ostrów
39. Akta Urodzenia, Małżeństw i Zejścia na rok 1850ty do zapisywania pod Tytułem Duplikat w Parafii Ostrowskiej od dnia 1. Stycznia 1850.
40. Księga Duplikat obejmująca Akta Urodzonych, Zaślubionych i Zejścia parafii Ostrów od dnia 1. Stycznia do dnia Ostatniego Grudnia 1851 roku
41. Duplikat Akt Urodzonych, Małżeństw i Zmarłych w Parafii Ostrów 1852 roku
42. Księga duplikat obejmująca Akta urodzonych, zmarłych i zaślubionych w Parafii Ostrów 1853.
43. Duplikat do Akt Urodzonych, Zaslubionych i Zmarłych w Parafii Ostrów w 1854 roku
44. Duplikat Akt Urodzonych, Zaślubionych i Zmarłych w Parafii Ostrowskiej 1855 roku

45. Duplikat, czyli Książka obejmująca Akta Urodzonych, Zaślubionych i Zmarłych w Parafii Ostrów w roku 1856
46. Księga Duplikat zwana mieszcząca w sobie akta Urodzonych Zaślubionych i Zmarłych w Parafii Ostrowskiej w roku 1857.
47. Księga Duplikat zwana mieszcząca w sobie akta Urodzonych Zaślubionych i Zmarłych w Parafii Ostrowskiej w roku 1858.
48. Duplikat Akt Urodzonych Zaślubionych i Zejścia Parafii Ostrowskiej z roku 1859.
49. Duplikat Aktów Urodzenia, Zejścia i Małżeństwa Parafii Ostrów za 1860. rok
50. Duplikat Aktów Urodzeń, Zejść i Małżeństw Parafii Ostrów za 1861 Rok
51. Duplikat Aktów Urodzeń, Zejść i Małżeństw Parafii Ostrów za Rok 1862.
52. Duplikat Aktów Urodzeń, Zejść i Małżeństw Parafii Ostrów za Rok 1863.
53. Duplikat Aktów Urodzenia, Zejścia i Małżeństw za rok 1864 Parafii Ostrów
54. Duplikat aktów urodzenia, zejścia i małżeństw parafii Ostrów Mazowiecka 1865 r.
55. Duplikat aktów urodzenia, zejścia i małżeństw parafii Ostrów Mazowiecka 1866 r.
56. Urząd Stanu Cywilnego parafia rzymsko katolicka Ostrów Mazowiecka 1867 r.
57. Urząd Stanu Cywilnego parafia rzymsko katolicka Ostrów Mazowiecka 1868 r.
58. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka. 1869
59. Akta stanu cywilnego Ostrów Maz. parafia rzymsko katolicka 1870
60. Księga duplikat urodzeń, małżeństw i zgonów za rok 1871 par. Ostrów Mazowiecka
61. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka. 1872
62. Akta stanu cywilnego urodzeń, małżeństw i zgonów za rok 1873 w Ostrowi Mazowieckiej
63. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka. 1874
64. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka. 1875
65. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka. 1876
66. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka. 1877
67. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka parafii rzymskokatolickiej 1878
68. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka. 1879
69. Akta stanu cywilnego Ostrów Maz. parafia rzymsko katolicka 1880
70. Akta stanu cywilnego par. rzymsko-katolickiej Ostrów Maz. 1881
71. Parafia Rzymsko Katolicka w Ostrowi Maz. 1882
72. Parafia Rzymsko Katolicka w Ostrowi Maz. 1883
73. Parafia Rzymsko Katolicka w Ostrowi Maz. 1884

74. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka 1885 r.
75. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka 1886 r.
76. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka parafii rzymskokatolickiej 1887
77. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka 1888 r.
78. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka 1889 r.
79. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka 1890 r.
80. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka 1891 r.
81. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka 1892 r.
82. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka 1893 r.
83. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka 1894 r.
84. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka 1895 r.
85. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka 1896 r.
86. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka 1897 r.
87. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka 1898 r.
88. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka 1899
89. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka 1900 r.
90. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka 1901 r.
91. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka 1902 r.
92. 1903 r. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka
93. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka 1904
94. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka parafii rzymskokatolickiej 1905
95. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka parafii rzymskokatolickiej 1906
96. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka parafii rzymskokatolickiej 1907
97. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka parafii rzymskokatolickiej 1908
98. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka parafii rzymskokatolickiej 1909
99. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka parafii rzymskokatolickiej 1910
100. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka parafii rzymskokatolickiej 1911
101. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka parafii rzymskokatolickiej 1912
102. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka parafii rzymskokatolickiej 1913
103. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka parafii rzymskokatolickiej 1914
104. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka parafii rzymskokatolickiej 1915
105. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka parafii rzymskokatolickiej 1916
106. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka parafii rzymskokatolickiej 1917

107. Akta Stanu Cywilnego Ostrów Mazowiecka parafii rzymskokatolickiej 1918
108. KUO – Księga Urodzeń Ostrów
109. KMO – Księga Małżeństw Ostrów
110. KZO – Księga Zgonów Ostrów
111. KUOb – Księga Urodzeń Ostrów bożnicze
112. KMOb – Księga Małżeństw Ostrów bożnicze
113. KZOb – Księga Zgonów Ostrów bożnicze
114. KUO 1809I – Księga Urodzeń Ostrów z 1809 roku od stycznia do końca kwietnia
115. KUO 1809II – Księga Urodzeń Ostrów z 1809 roku od maja do grudnia
116. KMO 1809I – Księga Małżeństw Ostrów z 1809 roku od stycznia do końca kwietnia
117. KMO 1809II – Księga Małżeństw Ostrów z 1809 roku od maja do grudnia
118. KZO 1809I – Księga Zgonów Ostrów z 1809 roku od stycznia do końca kwietnia
119. KZO 1809II – Księga Zgonów Ostrów z 1809 roku od maja do grudnia
120. Księgi „połówkowe/półroczne” są z lat 1808-1825

IV. Wykaz ksiąg metrykalnych z okręgu bożniczego Ostrów Mazowiecka (od 1868 roku księgi metrykalne w języku rosyjskim)

1. Księga Mieyscowa do Zapisywania Aktów Starozakonnych Urodzeń w Okręgu Ostrow Na Rok 1836.
2. Księga Mieyscowa do Zapisywania Akt Urodzeń Starozakonnych Okręgu Ostrowskiego Na rok 1838
3. Księga Mieyscowa do Zapisywania Akt Urodzeń Starozakonnych Okręgu Ostrowskiego Na rok 1839
4. Unikat aktów urodzenia Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1840-1842
5. Unikat aktów urodzenia Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1843-1846
6. Księga Mieyscowa do Zapisywania Akt Starozakonnych Urodzeń Okręgu Ostrowskiego od roku 1847 do 1850
7. Unikat aktów urodzenia Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1851-1854
8. Unikat aktów urodzenia Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1859-1862
9. Unikat o urodzeniach żydowskich w Ostrowskim Bożnicznym Okręgu od 23 grudnia 1863 roku do 22 lutego 1865 roku

10. Unikat aktów urodzenia Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1865-1875 (j.pol. i ros.)
11. Księga duplikat akt starozakonnych za rok 1865 tom II [Ostrów Mazowiecka, urodzenia]
12. Unikat aktów urodzenia Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1875-1880 (j.ros.)
13. Unikat aktów urodzenia Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1880-1887 (j.ros.)
14. Unikat aktów urodzenia Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1887-1889 (j.ros.)
15. Unikat aktów urodzenia Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1889-1893 (j.ros.)
16. Unikat aktów urodzenia Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1893-1899 (j.ros.)
17. Unikat aktów urodzenia Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1899-1902 (j.ros.)
18. Unikat aktów urodzenia Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1903-1904 (j.ros.)
19. Unikat Aktów urodzeń 1905 r. Ostrów – żydowskie (j.ros.)
20. Unikat Aktów urodzeń 1906 r. [Bożnicze Ostrów Mazowiecka] (j.ros.)
21. ASC mojż. Ostrów Maz. akta urodzenia 1907 r. (j.ros.)
22. Księga aktów urzędnika stanu cywilnego Ostrowskiego bożnicznego okręgu o urodzonych Żydach za 1908 r. (unikat) (j.ros.)
23. Unikat aktów urodzeń Urz. Stanu Cywil. w Ostrów Mazowieckiej 1909 rok [bożnicze] (j.ros.)
24. Unikat aktów urodzenia Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego na 1910 r. (j.ros.)
25. Mojżeszowe urodzenia rok 1915 i 1915 [Ostrów Mazowiecka] (j.ros.)
26. Księga Mieyscowa do Zapisywania Aktów Starozakonnych Małżeństw na Rok 1832 [Ostrów Mazowiecka]
27. Księga Mieyscowa do Zapisywania Aktów Starozakonnych Małżeństw na Rok 1833 Ostrów Mazowiecka
28. Księga Mieyscowa do Zapisywania Aktów Starozakonnych Małżeństw Na Rok 1834 [Ostrów Mazowiecka]
29. Księga Mieyscowa do Zapisywania Aktów Starozakonnych Małżeństw Okręgu Miasta Ostrowi w Obwodzie Ostrołęckim Na Rok 1835.
30. Księga Mieyscowa do Zapisywania Aktów Starozakonnych Okręgu Ostrowskiego Małżeństw Na Rok 1836.
31. Księga Mieyscowa do Zapisywania Aktów Małżeństw Starozakonnych Okręgu Ostrowskiego Na Rok 1837. służąca

32. Księga Miejskowa do Zapisywania Akt Małżeństw Starozakonnych Okręgu Ostrowskiego na rok 1838
33. Księga Miejskowa do Zapisywania Aktów Starozakonnych Małżeństw od rok 1840 [do 1843 roku, Ostrów]
34. Księga Miejskowa do Zapisywania Akt Starozakonnych Małżeństw na Rok 1844ty Okręgu Ostrów [do 1846 roku]
35. Księga Miejskowa do Zapisywania Akt Starozakonnych Małżeństw Okręgu Ostrów od roku 1847 do 1856
36. Unikat aktów małżeństwa Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1857-1865
37. Unikat aktów małżeństwa Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1865-1886 (j.pol. i ros.)
38. Unikat aktów małżeństwa Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1886-1892 (j.ros.)
39. Unikat aktów małżeństwa Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1892-1898 (j.ros.)
40. Unikat aktów małżeństwa Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1898-1904 (j.ros.)
41. Unikat aktów ślubu Urz. Stanu Cywil. w Ostrowi Mazowieckiej 1905 rok żydowskie (j.ros.)
42. Unikat aktów ślubnych za rok 1906 [bożnicze Ostrów Mazowiecka] (j.ros.)
43. Unikat aktów ślubnych za rok 1907 [bożnicze Ostrów Mazowiecka] (j.ros.)
44. Unikat aktów ślubnych za rok 1908 [bożnicze Ostrów Mazowiecka] (j.ros.)
45. Unikat aktów ślubu Urz. Stanu Cywil. w Ostrowi Mazowieckie rok 1909 [bożnicze] (j.ros.)
46. Unikat aktów ślubu Urz. Stanu Cywil. w Ostrowi Mazowieckie rok 1910 [bożnicze] (j.ros.)
47. Unikat Aktów Ślubnych Rok 1914-1915 [Ostrów Mazowiecka] (j.ros.)
48. Unikat Aktów Małżeństwa Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego Rok 1919
49. Unikat Aktów Małżeństwa Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego Rok 1919 – 1920
50. Unikat Aktów Ślubnych Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego Rok 1921 – 1922
51. Unikat Aktów Ślubnych Rok 1923 – 1927 [Ostrów Mazowiecka]
52. Księga Unikat Aktów Małżeństwa Okręgu Bożnicznego Ostrowskiego Rok 1928 – 1933
53. Księga 3cia Aktów Śmierci 1826 okręg bożniczy Ostrów Mazowiecka
54. Księga Miejskowa do Zapisywania Aktów Starozakonnych Okręgu Ostrowskiego Zeyścia Na Rok 1836.

55. Województwo Płockie Księga Miejsowa Aktów Śmierci Okręgu Miasta Narodowego Ostrowi Dni 1. Stycznia 1827 roku [do 1830 roku]
56. Księga Miejsowa do zapisywania Aktów Starozakonnych Zeyścia na Rok 1832 zapisane akta Zeyścia za Rok 1831. wedle Decyzji Sądu Pokoju z d. 9 Lutego 1832. No 147 [Ostrów Mazowiecka]
57. Księga Miejsowa do Zapisywania Aktow Starozakonnych Zeyścia na Rok 1832 [Ostrów Mazowiecka]
58. Księga Miejsowa do Zapisywania Akt Starozakonnych Zeyścia Okręgu Ostrowskiego na rok 1838
59. Księga Miejsowa do Zapisywania Akt Starozakonnych Zeyścia Okręgu Ostrowskiego na rok 1839
60. Księga Miejsowa do Zapisywania Akt Starozakonnych Zeyścia Okręgu Ostrowskiego od roku 1840 [do 1843 roku]
61. Unikat aktów śmierci Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1844-1846
62. Unikat aktów śmierci Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1856-1862
63. Unikat aktów śmierci Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1862-1866
64. Unikat aktów śmierci Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1866-1877 (j. pol. i ros.)
65. Unikat aktów śmierci Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1878-1882 (j. ros.)
66. Unikat aktów śmierci Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1882-1890 (j. ros.)
67. Unikat aktów śmierci Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1890-1899 (j. ros.)
68. Unikat aktów śmierci Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego za lata 1899-1904 (j. ros.)
69. Unikat aktów śmierci za 1905 rok żydowskie [Ostrów Mazowiecka] (j.ros.)
70. Unikat aktów śmierci za 1906 rok [bożnicze Ostrów Mazowiecka] (j.ros.)
71. Unikat aktów śmierci za 1907 rok [bożnicze Ostrów Mazowiecka] (j.ros.)
72. Księga aktów urzędnika stanu cywilnego Ostrowskiego bożnicznego okręgu o zmarłych Żydach za 1908 r. (unikat) (j.ros.)
73. Księga aktów urzędnika stanu cywilnego Ostrowskiego bożnicznego okręgu o zmarłych Żydach za 1909 rok (unikat) (j.ros.)
74. Unikat aktów śmierci Urz. Stanu Cywil. w Ostrowi Mazowieckiej rok 1910 [bożnicze] (j.ros.)
75. Unikat Aktów Śmierci Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego Rok 1911-1915 (j.ros.)
76. Unikat Aktów Śmierci Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego Rok 1919

77. Unikat Aktów Śmierci Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego Rok 1920
78. Unikat Aktów Śmierci Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego Rok 1921-1922
79. Unikat Aktów Śmierci Ostrowskiego Okręgu Bożnicznego Rok 1923-1926
80. Księga Unikat Aktów Śmierci Okręgu Bożnicznego Ostrowskiego Rok 1927-1931 i część 1932 od Nr 1 do 26
81. Województwo Płockie Księga Roczna Duplikat zwana do Aktów Urodzeń, Małżeństw i Śmierci Okręgu Miasta Ostrowi za Rok 1826
82. Województwo Płockie Księga Roczna Duplikat zwana do Aktów Urodzeń, Małżeństw i Śmierci Okręgu Miasta Ostrowi za Rok 1827
83. Województwo Płockie Księga Duplikat zwana zawierająca w sobie Akta Urodzeń, Śmierci i Małżeństw Okręgu Miasta Ostrowi wyznania niechrześcijańskiego z Roku 1828
84. Książka Duplikat zwana Akta Urodzeń, Małżeństw i Śmierci z Roku 1829 Miasta Ostrowi [okręg bożniczy]
85. Księga Duplikat do Zapisywania Aktów Starozakonnych Urodzeń Zeyścia i Małżeństw na Rok 1832 Ostrów wyz. niechrz. zapisane z Roku 1831go wedle decyzji Sądu Pokoju z d. 9 lutego 1832 r. No 147
86. Księga Duplikat do Zapisywania Aktów Starozakonnych Urodzeń Małżeństw i Zeyścia na Rok 1833 służąca Ostrów
87. Księga Duplikat do Zapisywania Aktów Starozakonnych Okręgu Ostrów Urodzeń Małżeństw i Zeyścia Na Rok 1834
88. Księga Duplikat do Zapisywania Aktów Starozakonnych Urodzeń Małżeństw i Zeyścia Okręgu Ostrowskiego w Ostrołęckim Obwodzie Na Rok 1835.
89. Księga Duplikat do Zapisywania Aktów Starozakonnych Okręgu Ostrowskiego Urodzeń Małżeństw i Zeyścia Na Rok 1836.
90. Księga Duplikat do Zapisywania Aktów Starozakonnych Urodzeń Małżeństw i Zeyścia Okręgu Ostrowskiego w Ostrołęckim Obwodzie Na Rok 1837my
91. Duplikat Księgi do Zapisywania Akt Starozakonnych Okręgu Ostrowskiego Urodzenia Małżeństwa i Zeyścia na rok 1838
92. Duplikat Księgi do Zapisywania Akt Starozakonnych Okręgu Ostrowskiego Urodzenia Małżeństwa i Zeyścia na Rok 1839
93. Księga Duplikat do Zapisywania Akt Starozakonnych Urodzeń Zeyścia i Małżeństw Okręgu Ostrowskiego od roku 1840

94. Księga Duplikat do Zapisywania Akt Starozakonnych Urodzeń Zeyść i Małżeństw Okręgu Ostrow na rok 1841
95. Księga Duplikat do Zapisywania Akt Starozakonnych Urodzeń Zeyść i Małżeństw Okręgu Ostrow na rok 1842
96. Księga Duplikat do Zapisywania Akt Starozakonnych Urodzeń Zeyść i Małżeństw Okręgu Ostrow na rok 1843
97. Księga Duplikat do Zapisywania Akt Starozakonnych Urodzeń Zeyść i Małżeństw Okręgu Ostrow na rok 1844
98. Księga Duplikat do Zapisywania Akt Urodzeń Małżeństw i Zejść Starozakonnych Okręgu Ostrow na Rok 1845
99. Księga Duplikat do zapisywania Akt Urodzeń, Małżeństw i Zeyść Starozakonnych Okręgu Ostrów na rok 1846
100. Księga Duplikat do zapisywania Akt Starozakonnych Urodzeń, Zeyść i Małżeństw Okręgu Ostrów na Rok 1847
101. Księga Duplikat do Zapisywania Akt Urodzeń, Zejścia i Małżeństw Starozakonnych Okręgu Ostrów na rok 1848
102. Księga Duplikat do Zapisywania Akt Urodzeń, Zejścia i Małżeństw Wyznania Niechrześcijańskiego Okręgu Ostrów za rok 1849
103. Księga Duplikat do Zapisywania Akt Urodzeń, Małżeństw i Zejścia Wyznania Niechrześcijańskiego Okręgu Ostrów za rok 1850
104. Duplikat do Zapisywania Akt Starozakonnych Urodzeń, Małżeństw i Zejść z Okręgu Ostrów na rok 1851
105. Duplikat do Zapisywania Akt Starozakonnych Urodzeń, Małżeństw i Zejść z Okręgu Ostrów na rok 1852
106. Duplikat do Zapisywania Akt Starozakonnych Urodzeń, Małżeństw i Zejść z Okręgu Ostrów na rok 1853ci
107. Księga Duplikat do Zapisywania Akt Starozakonnych Urodzeń, Małżeństw i Zeyść z Okręgu Ostrów na rok 1854
108. Księga Duplikat do Zapisywania Akt Starozakonnych Urodzeń, Małżeństw i Zejść z Okręgu Ostrów na rok 1855
109. Księga Duplikat do Zapisywania Akt Starozakonnych Urodzeń, Małżeństw i Zejść z Okręgu Ostrów na rok 1856

110. Księga Duplikat do Zapisywania Akt Starozakonnych Urodzeń, Małżeństw i Zejść z Okręgu Ostrów na rok 1857
111. Księga Duplikat do Zapisywania Akt Starozakonnych Urodzeń, Małżeństw i Zejść z Okręgu Ostrów na rok 1858
112. Księga Duplikat do Zapisywania Akt Starozakonnych Urodzeń, Małżeństw i Zejść z Okręgu Ostrów na rok 1859
113. Księga Duplikat do Zapisywania Akt Starozakonnych Urodzeń, Małżeństw i Zejść z Okręgu Ostrów na rok 1860
114. Księga duplikat akt starozakonnych za 1861 rok urodzeń, małżeństw, zgonów [Ostrów Mazowiecka]
115. Księga Duplikat do Zapisywania Akt Starozakonnych Urodzeń, Małżeństw i Zejść z Okręgu Ostrów na rok 1862
116. Księga duplikat akt starozakonnych za 1863 r. urodzeń, małżeństw, zgonów [Ostrów Mazowiecka]
117. Księga duplikat akt starozakonnych za rok 1864 urodzeń, małżeństw, zgonów [Ostrów Mazowiecka]
118. Księga Duplikat do Zapisywania Akt Starozakonnych Urodzeń, Małżeństw i Zejść z Okręgu Ostrów na rok 1865
119. Księga Duplikat akt starozakonnych za rok 1866 urodzeń, małżeństw, zgonów [Ostrów Mazowiecka]
120. Księga Duplikat akt starozakonnych za rok 1867 urodzeń, małżeństw, zgonów [Ostrów Mazowiecka]
121. Łomżyńska Gubernia Ostrowskiego Obwodu Duplikat Aktów Stanu Cywilnego Ostrowskiego Żydowskiego Okręgu urodzeń, małżeństw i zgonów w 1868 roku (j.ros.)
122. Księga Duplikat akt starozakonnych za 1869 rok [Ostrów Mazowiecka, urodzenia, małżeństwa i zgony] (j.ros.)
123. Duplikat Aktów Stanu Cywilnego Ostrowskiego Żydowskiego Okrędu urodzeń, małżeństw i zgonów za 1870 rok (j.ros.)
124. Duplikat Aktów Stanu Cywilnego Ostrowskiego Żydowskiego Okrędu urodzeń, małżeństw i zgonów za 1871 rok (j.ros.)
125. Księga Duplikat akt starozakonnych za 1872 r. [Ostrów Mazowiecka, urodzenia, małżeństwa i zgony] (j.ros.)
126. Ostrów Maz. (mojżeszowe) urodzenia, małżeństwa, zgony 1873 r. (j.ros.)

127. Ostrów Maz. mojżeszowe urodzenia, małżeństwa, zgony 1874 r. (j.ros.)
128. Ostrów Maz. mojżeszowe urodzenia, małżeństwa, zgony 1875 r. (j.ros.)
129. Ostrów Mazo 1876 mojżeszowe [urodzenia, małżeństwa, zgony] (j.ros.)
130. USC okręgu bożniczego Ostrów Mazowiecka 1877 r. [urodzenia, małżeństwa, zgony] (j.ros.)
131. USC okręgu bożniczego Ostrów Mazow. 1878 [urodzenia, małżeństwa, zgony] (j.ros.)
132. USC okręgu bożniczego Ostrów Mazow. 1879 r. [urodzenia, małżeństwa, zgony] (j.ros.)
133. Księga Duplikat Akt urodzeń, małżeństw i śmierci Żydów Ostrowskiego Bożnicznego Okręgu na 1882 rok (j.ros.)
134. Księga Duplikat Akt urodzeń, małżeństw i śmierci Żydów Ostrowskiego Bożnicznego Okręgu na 1883 rok (j.ros.)
135. Księga Duplikat Akt urodzeń, małżeństw i śmierci Żydów Ostrowskiego Bożnicznego Okręgu na 1885 rok (j.ros.)
136. Księga Duplikat Akt urodzeń, małżeństw i śmierci Żydów Ostrowskiego Bożnicznego Okręgu na 1886 rok (j.ros.)
137. Księga Duplikat Akt urodzeń, małżeństw i śmierci Żydów Ostrowskiego Bożnicznego Okręgu na 1887 rok (j.ros.)
138. Duplikat Aktów Stanu Cywilnego o urodzonych, zaślubionych i zmarłych Żydów Ostrowskiego Bożnicznego Okręgu za 1888 rok (j.ros.)
139. Księga Duplikat Akt urodzeń, małżeństw i śmierci Żydów Ostrowskiego Bożnicznego Okręgu na 1889 rok (j.ros.)
140. Księga Duplikat Akt urodzeń, małżeństw i śmierci Żydów Ostrowskiego Bożnicznego Okręgu na 1890 rok (j.ros.)
141. Księga Duplikat Akt urodzeń, małżeństw i śmierci Żydów Ostrowskiego Bożnicznego Okręgu na 1891 rok (j.ros.)
142. Duplikat Aktów Stanu Cywilnego o urodzonych, zaślubionych i zmarłych Żydów Ostrowskiego Bożnicznego Okręgu za 1892 rok (j.ros.)
143. Duplikat Aktów Stanu Cywilnego o urodzonych, zaślubionych i zmarłych Żydów Ostrowskiego Bożnicznego Okręgu 1893 r. (j.ros.)
144. USC wyznania mojżeszowego okręgu bożniczego Ostrów Mazowiecka 1881 [tylko urodzenia i małżeństwa] (j.ros.)

145. Księga Duplikat do Zapisywania Aktów Starozakonnych Urodzeń Małżeństw i Zeyścia na Rok 1832 [Ostrów Mazowiecka] [tylko urodzenia i zgony]
146. Dowody do Akt Starozakonnych Małżeństw Okręgu Ostrów za rok 1856
147. Gubernia Płocka, Powiat Ostrołęka, Dowody do Akt Małżeństw Starozakonnych Okręgu Ostrów za rok 1861
148. Dokumenty zbiorcze do księgi USC okręgu bożniczego Ostrów Mazow. 1879 r. (j.ros.)
149. USC wyznania mojżeszowego okręgu bożniczego Ostrów Mazowiecka 1881 rok (j.ros.)
150. Alegata mojż. Ostrów Maz. 1886 r. (j.ros.)

V. Wykaz skrótów stosownych w opracowaniu

A. Wykaz skrótów słowników i opracowań

AK – Rudnicka-Fira E., *Antroponimia Krakowa od XVI do XVIII wieku. Proces kształtowania się nazwiska*, Katowice 2004.

AŻP – Dacewicz L., *Antroponimia Żydów Podlasia w XVI–XVIII wieku*, Białystok 2008.

LNP – Walkowiak J. B., *Litewskie nazwiska Polaków. Słownik etymologiczno-frekwencyjny*, Poznań 2019.

NMKJ – Matusiak-Kempa I., *Nazwiska mieszkańców komornictwa jeziorańskiego (XVI–XVIII w.)*, Olsztyn 2009.

NMK – Jaracz M., *Nazwiska mieszkańców Kalisza od XVI do XVIII wieku*, Bydgoszcz 2001.

NP1 – Rymut K., *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, t. 1, Kraków 1999.

NP2 – Rymut K., *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, t. 2, Kraków 1999.

SEM cz. 1. – *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, red. A. Cieślikowa, M. Malec, K. Rymut, cz. 1: *Odapelatywne nazwy osobowe*, oprac. A. Cieślikowa, przy współudziale J. Szymowej i K. Rymuta, Kraków 2000.